

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία με Θέμα

Όπλα Μαζικής Καταστροφής: Εφαρμογές στο Διεθνές Δίκαιο

Επιβλέπων καθηγητής: Στ. Περράκης

Επιμέλεια: Αδίκημενάκη Ευαγγελία
Α.Μ. 1204 Μ052

Αθήνα
Οκτώβριος 2006

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σελ. 5
----------------	--------

ΜΕΡΟΣ Α – ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΓΙΑ ΤΑ Όπλα ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Κεφάλαιο 1 – Αφοπλισμός, Όπλα Μαζικής Καταστροφής και Διεθνές Δίκαιο

1.1 Τα Όπλα στο Διεθνές Δίκαιο	σελ. 8
1.1.1 Οι απαρχές του ανθρωπιστικού δικαίου	σελ. 8
1.1.2 Το δίκαιο της Χάγης	σελ. 10
1.1.3 Το Πρωτόκολλο της Γενεύης (1925).....	σελ. 12
1.1.4 Ο Αφοπλισμός μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο	σελ. 13
1.2 Όπλα Μαζικής Καταστροφής και Διεθνές Δίκαιο	σελ. 16
1.2.1 Προσπάθειες Ορισμού	σελ. 16
1.2.2 Όπλα Μαζικής Καταστροφής και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο	σελ. 18
1.2.3 Διεθνή fora για τον Αφοπλισμό	σελ. 20

Κεφάλαιο 2 – Νομικό και Θεσμικό Πλαίσιο

2.1 Τα Πυρηνικά Όπλα	σελ. 22
2.1.1 Οι πρώτες προσπάθειες ελέγχου των πυρηνικών όπλων	σελ. 22
2.1.2 Η Συνθήκη για τη μη διασπορά πυρηνικών όπλων	σελ. 26
2.1.3 Οι Συνθήκες που εγκαθιδρύουν αποπυρηνικοποιημένες ζώνες	σελ. 28
2.1.4 Η Συνθήκη Ολικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών	σελ. 29
2.1.5 Ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ).....	σελ. 33
2.1.6 Το Διεθνές Δικαστήριο και τα πυρηνικά όπλα	σελ. 37
2.2 Τα Χημικά Όπλα.....	σελ. 42
2.2.1 Η Συνθήκη για την Απαγόρευση Ανάπτυξης, Παραγωγής, Αποθήκευσης και Χρήσης Χημικών Όπλων	σελ. 43
2.2.2 Ο Οργανισμός για την απαγόρευση των Χημικών Όπλων	σελ. 46
2.3 Τα Βιολογικά Όπλα.....	σελ. 48
2.3.1 Η Σύμβαση περί απαγορεύσεως της αναπτύξεως, παραγωγής και αποθηκείσεως βιολογικών και τοξινικών όπλων.....	σελ. 49
2.4 Όπλα Μαζικής Καταστροφής και Περιβάλλον	σελ. 52
2.5 Η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής	σελ. 54

Κεφάλαιο 3 – Όπλα μαζικής καταστροφής και μη κρατικοί δρώντες

- 3.1 Απόφαση 1540 Συμβουλίου Ασφαλείας ΗΕ σελ. 57
3.2 Σύμβαση για την καταπολέμηση των πράξεων πυρηνικής τρομοκρατίας ... σελ. 61

Συμπεράσματα Α Μέρους σελ. 65

ΜΕΡΟΣ Β – ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

Κεφάλαιο 4 – Αξιολόγηση Καθεστώτος Για Τα Όπλα Μαζικής Καταστροφής

- 4.1 Θεσμικές Αδυναμίες σελ. 67
4.2 Μη συμμόρφωση..... σελ. 69
4.3 Το ζήτημα των κυρώσεων σελ. 71

Κεφάλαιο 5 – Περιπτωσιολογικές Μελέτες

- 5.1 Η περίπτωση του Ιράκ..... σελ. 74
5.2 Η περίπτωση του Ιράν..... σελ. 78
5.3 Η περίπτωση της Βόρειας Κορέας..... σελ. 80

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ σελ. 85

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ..... σελ. 87

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ σελ. 90

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τα όπλα μαζικής καταστροφής τις τελευταίες δεκαετίες απασχολούν σχεδόν καθημερινά της διεθνή κοινότητα. Γύρω από αυτά έχει αναπτυχθεί ένα εκτενές συμβατικό πλαίσιο που περιορίζει την παρασκευή, την κατοχή και τη χρήση τους. Τα καθεστώτα που επιφορτίζονται με τον έλεγχο τους αναπτύσσονται σε παγκόσμιο επίπεδο και σε στενή συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος έχει κεντρικό ρόλο στον τομέα του αφοπλισμού διεθνώς.

Αυτή η ξεχωριστή κατηγορία όπλων παραβιάζει σε τέτοιο βαθμό τις θεμελιώδεις αρχές του ανθρωπιστικού δικαίου που από πολύ νωρίς λήφθηκαν μέτρα για να καταστεί παράνομη η χρήση τους. Οι περιορισμοί που έχουν αποδεχτεί όμως τα κράτη δεν είναι αρκετοί πλέον για να διασφαλίσουν τη μη μελλοντική χρήση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων.

Στις μέρες μας, ο τρόμος που προκαλεί το ενδεχόμενο τα χρήσης τους έχει λάβει νέες διαστάσεις εξαιτίας της ανάπτυξης των διεθνών τρομοκρατικών δικτύων. Για να μειωθεί αυτός ο κίνδυνος τα κράτη υιοθετούν διάφορα μέσα που κυμαίνονται από την σύναψη νέων συμβατικών κειμένων ως την μονομερή ανάληψη στρατιωτική δράσης.

Η επιλογή του συγκεκριμένου θέματος για την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας προήλθε από τις εξελίξεις που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια στο χώρο του ελέγχου των όπλων μαζικής καταστροφής. Δεν είναι εύκολο να ελεγχθεί μία κατηγορία όπλων που οι πρώτες ύλες της έχουν πολλές φορές διπλή χρήση, δηλαδή και έχουν και ειρηνικές εφαρμογές πέραν των πολεμικών. Επομένως θεωρώ χρήσιμο να εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζει η διεθνής κοινότητα το θέμα και τα μέτρα που εφαρμόζει, ώστε να μπορέσουμε να αποφανθούμε αν οι δράσεις αυτές είναι επαρκείς.

Η μελέτη του θέματος πραγματοποιείται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος της εργασίας αφορά το νομικό και θεσμικό πλαίσιο που ισχύει για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί μία σύντομη ιστορική αναδρομή, η οποία θα προσπαθήσει να καλύψει τα πρώτα βήματα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, με έμφαση στις προβλέψεις για τα όπλα και τον αφοπλισμό. Έτσι, ξεκινώντας από τον δέκατο ένατο αιώνα θα φτάσουμε ως τις πρόσφατες συμβάσεις περί αφοπλισμού, προσπαθώντας να παρουσιάσουμε τις γενικές ρυθμίσεις για αφοπλισμό, στο πλαίσιο των οποίων θα αναπτυχθούν αργότερα οι ειδικές ρυθμίσεις για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Στη συνέχεια αναλύεται ο όρος όπλα μαζικής καταστροφής.

Στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι κυριότερες συνθήκες που έχουν θεσπιστεί με αντικείμενο τα πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα (Συνθήκη μη διάδοσης πυρηνικών όπλων, Σύμβαση για την απαγόρευση των χημικών όπλων, Σύμβαση για την απαγόρευση των βιολογικών και τοξινικών όπλων, κτλ). Επιπλέον, αναλύεται ο ρόλος και οι αρμοδιότητες των διεθνών οργανισμών που έχουν επιφορτιστεί με την εποπτεία της εφαρμογής των σχετικών συνθηκών (Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας, Οργανισμός για την Απαγόρευση των χημικών). Εκτίθεται ακόμα η στάση και οι δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ το κεφάλαιο κλείνει με μία αναφορά στην απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης για τη νομιμότητα χρήσης πυρηνικών όπλων.

Το 3^ο κεφάλαιο ασχολείται με ένα ζήτημα που τα τελευταία χρόνια έχει απασχολήσει την διεθνή κοινότητα: την πιθανότητα χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής από τρομοκρατικές οργανώσεις. Το πλαίσιο για τα όπλα μαζικής καταστροφής αναφορικά με τους μη κρατικούς δρώντες θα εξεταστεί σε διαφορετική ενότητα λόγω της πιο πρόσφατης ανάπτυξης του θέματος και του συμπληρωματικού του ρόλου ως προς τις προηγούμενες συνθήκες οι οποίες αφορούν σχεδόν αποκλειστικά τα κράτη. Συγκεκριμένα θα παρουσιαστεί η Απόφαση 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας και η πρόσφατη Σύμβαση για την καταπολέμηση της πυρηνικής τρομοκρατίας.

Το Β μέρος της εργασίας ασχολείται με τα ζητήματα εφαρμογής. Στο 4^ο Κεφάλαιο επιχειρείται μία αξιολόγηση του καθεστώτος για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Θα υπογραμμίσουμε τα κυριότερα νομικά και θεσμικά προβλήματα που αντιμετωπίζει το σύστημα. Το τελευταίο κεφάλαιο περιέχει τρεις περιπτωσιολογικές μελέτες: το Ιράκ, το Ιράν και τη Βόρεια Κορέα. Πρόκειται για τις τρεις πιο γνωστές και πρόσφατες περιπτώσεις κρατών που αναπτύσσουν ή κατηγορούνται ότι αναπτύσσουν όπλα μαζικής καταστροφής και η μελέτη του τρόπου με τον οποίο τις χειρίστηκε η διεθνή κοινότητα κρίνεται απαραίτητη.

ΜΕΡΟΣ Α

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

ΓΙΑ ΤΑ ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΑΦΟΠΛΙΣΜΟΣ, ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

1.1 Τα όπλα στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Είναι γνωστό ότι το ανθρωπιστικό δίκαιο αναπτύχθηκε εθιμικά. Επομένως και οι διεθνείς συνθήκες που περιορίζουν την χρήση των όπλων έχουν εθιμική προέλευση. Αν κοιτάξουμε στο βάθος του χρόνου θα δούμε σχετικές συνθήκες μεταξύ αρχαίων λαών, όπως οι νόμοι του Manu στην Ινδία που το 500 π.Χ. απαγορεύουν εμπλουτισμένα με δηλητήριο ή απάνθρωπα όπλα¹. Μεταγενέστερα, συναντάμε τα διατάγματα του Πάπα Ιννοκέντιου Β' σχετικά με την απαγόρευση κάποιων όπλων².

1.1.1 Οι απαρχές του ανθρωπιστικού δικαίου

Μετά την εποχή του Διαφωτισμού, οι ιδέες του ανθρωπισμού επηρέασαν σημαντικά το δίκαιο των ενόπλων συγκρούσεων, γεγονός που αποτυπώνεται στα σχετικά κείμενα του 19^{ου} αιώνα. Οι καταστροφές, τα δεινά του πολέμου και οι λεηλασίες αποτελούσαν μια ένδειξη χαμηλού πολιτιστικού επιπέδου, μία καθαρά βαρβαρική συνήθεια³. Την ίδια εποχή, ο *κώδικας του Lieber*, αμερικανού καθηγητή στο πανεπιστήμιο Columbia, αναφέρει ρητά ότι η πρόκληση περιττών θανάτων ή η θανάτωση εχθρών ως αντίποινα είναι παράνομη⁴.

Με βάσει τις τέσσερις εθιμικές *αρχές του ανθρωπιστικού δικαίου*, δηλαδή την *αρχή της διάκρισης* (distinction), την *αρχή του ανθρωπισμού* (humanity), την *αρχή της στρατιωτικής ανάγκης* (military necessity) και την *αρχή της αναλογικότητας* (proportionality), ξεκινούν να διαμορφώνονται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα οι πρώτες διεθνείς συνθήκες σχετικά με το δίκαιο του πολέμου. Σκοπός τους ήταν ο περιορισμός των δεινών που προκαλούνται σε μία πολεμική σύρραξη. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις κατευθύνσεις⁵ που φαίνεται να ακολουθεί η αρχική διαμόρφωση του δικαίου αυτού:

¹ Detter, Ingrid, “*The Law of War*”, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, σελ. 151

² Idem

³ Detter, ibid, σελ. 153

⁴ www.icrc.org/ihl: Lieber Code for Armies in the Field (1863), Art. 68: “*Modern wars are not internecine wars, in which the killing of the enemy is the object. The destruction of the enemy in modern war, and, indeed, modern war itself, are means to obtain that object of the belligerent which lies beyond the war. Unnecessary or revengeful destruction of life is not lawful.*”

⁵ Detter, ibid, σελ. 159-160

- Κανόνες σχετικά με τα όπλα, οι οποίοι προσπαθούν να απαγορεύσουν, να περιορίσουν ή να οριοθετήσουν την χρήση κάποιων όπλων κατά τη διάρκεια του πολέμου.
- Κανόνες σχετικά με τις μεθόδους διεξαγωγής του πολέμου, τις τακτικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τα στρατεύματα και τους επιτρεπόμενους ή μη στόχους.
- Κανόνες ανθρωπισμού, που σχετίζονται με την προστασία των αμάχων, την περίθαλψη των τραυματιών, τη μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου, κτλ.

Στην παρούσα εργασία θα μας απασχολήσει βεβαίως ο κλάδος που αφορά τα όπλα, επιχειρώντας σε αυτό το σημείο να εντοπίσουμε τις πρώτες προσπάθειες απαγόρευσης ορισμένων μέσων διεξαγωγής πολέμου, ώστε να γίνει στη συνέχεια πιο κατανοητή η διαμόρφωση του σημερινού νομικού πλαισίου. Επομένως, παρατηρούμε την σύναψη διεθνών κειμένων που περιορίζουν την χρήση ορισμένων όπλων, ακόμα και πριν την πρώτη προσπάθεια κωδικοποίησης στις Συνδιασκέψεις της Χάγης του 1899 και του 1907.

Το 1868 υπογράφεται η *Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης* με την οποία απαγορεύεται η χρήση ενός μέσου πολέμου, του εκρηκτικού βλήματος με όριο βάρους τα 400 γρ⁶. Η ιδιαίτερη σημασία αυτού του κειμένου έγκειται στο ότι αποτελεί το πρώτο κείμενο που αποφαίνεται ότι το δικαίωμα των εμπολέμων στην επιλογή των όπλων δεν είναι απεριόριστο. Ορίζει ως σκοπό των κρατών την «εξασθένηση των στρατιωτικών δυνάμεων του εχθρού», για την επίτευξη του οποίου «αρκεί να τεθεί εκτός μάχης ο μεγαλύτερος δυνατός αριθμός ατόμων», χωρίς να χρειάζονται «όπλα που θα επιδείνωναν άσκοπα τις κακουχίες των αμάχων», η χρήση των οποίων αντιβαίνει «τους νόμους της ανθρωπότητας»⁷. Οι αρχές της Διακήρυξης έχουν εθιμική προέλευση, γεγονός που της αποδίδει μία καθολική και διαχρονική ισχύ που φτάνει μέχρι και τα όπλα μαζικής καταστροφής. Σύμφωνα, εξάλλου, με τον Frits Kalshoven, ο δυσανάλογος πόνος και ο αναπόφευκτος θάνατος αντιβαίνουν στους νόμους του ανθρωπισμού, οπότε «όπλα που δύνανται να έχουν τέτοιες συνέπειες, πρέπει να απαγορεύεται η χρήση τους»⁸.

⁶ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Το Αμφίβολο Νομικό Καθεστώς των Πυρηνικών Όπλων*», Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1995, σελ. 13

⁷ «Διακήρυξη περί αποκήρυξης σε περίοδο πολέμου της χρήσης ορισμένων εκρηκτικών βλημάτων», Αγία Πετρούπολη (1868), στο: Περράκης, Στέλιος – Μαρούδα, Μαρία-Ντανιέλλα, «*Ενοπλες συρράξεις κι ανθρωπιστικό δίκαιο*», Σειρά 'Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής' – Τόμος 12, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001, σελ. 306-307

⁸ Χατζηκωνσταντίνου, «*Το Αμφίβολο Νομικό Καθεστώς...*», *ibid*, σελ. 15

1.1.2 Το δίκαιο της Χάγης

Οι *Διασκέψεις Ειρήνης της Χάγης* του 1899 και του 1907 ήρθαν να επιβεβαιώσουν τις παραπάνω αρχές και να κωδικοποιήσουν το υπόλοιπο δίκαιο του πολέμου. Η **πρώτη διάσκεψη του 1899** συγκλήθη με πρωτοβουλία του τσάρου Νικόλαου Β' και προϊόντα της αποτέλεσαν τρεις Διακηρύξεις, τρεις Συμβάσεις και ένα ψήφισμα. Ο προβληματισμός των συνέδρων περιστράφηκε γύρω από την ανησυχητική αύξηση των εξοπλισμών, με αποτέλεσμα να χαραχθούν τα πρώτα δειλά βήματα προς την κατεύθυνση του περιορισμού της παραγωγής οπλικών συστημάτων.

Ειδικότερα την προσοχή μας συγκεντρώνουν οι δύο από τις τρεις διακηρύξεις⁹. Αφενός η δεύτερη διακήρυξη απαγορεύει τη χρήση δηλητηριωδών ή ασφυξιογόνων αερίων, βασιζόμενη στην Διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης¹⁰. Αφετέρου, η τρίτη αφορά την απαγόρευση χρήσης εκρηκτικών βλημάτων και σφαιρών που εκρήγνυνται στο εσωτερικό του ανθρώπινου σώματος¹¹, γνωστές και ως σφαίρες dum-dum¹².

Οι συμβάσεις επίσης της Χάγης του 1899 κινούνται στο ίδιο ανθρωπιστικό πνεύμα. Η πρώτη από αυτές αφορά την ειρηνική διευθέτηση των διαφορών και καλεί τα κράτη να αποφεύγουν την προσφυγή σε πόλεμο¹³. Οι άλλες δύο είναι πιο σημαντικές από άποψη ανθρωπιστικού δικαίου. Η τρίτη αφορά τις αρχές που εφαρμόζονται στον πόλεμο στην θάλασσα¹⁴, ενώ η δεύτερη, γνωστή ως οι «Κανονισμοί της Χάγης», κωδικοποιεί το εθιμικό δίκαιο των χερσαίων ενόπλων συγκρούσεων. Η «Σύμβαση περί των νόμων κι εθίμων των εν τω κατά ξηρά πολέμω»¹⁵ ασχολείται με όλο το φάσμα του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, από τον ορισμό του μαχητή μέχρι τους αιχμαλώτους πολέμου και τους τραυματίες, και από τις υποχρεώσεις των ουδετέρων ως το δίκαιο της κατοχής.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το Κεφάλαιο Α' του Τμήματος Β' της Σύμβαση που τιτλοφορεί «Περί των μέσων του βλάπτειν τον εχθρόν, περί πολιορκιών και

⁹ Η πρώτη διακήρυξη αφορά τις αερομαχίες [«Δήλωση περί απαγορεύσεως της εκσφενδονίσεως βλημάτων και εκρηκτικών υλών από αερόστατο ή δικαίωμα' άλλων ανάλογων τρόπων», Χάγη (1899), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 325-326

¹⁰ «Δήλωση περί απαγορεύσεως της χρήσεως βλημάτων μόνον σκοπό έχοντων την πλήρωσιν της ατμόσφαιρας δι' αερίων ασφυκτικών ή δηλητηριωδών», Χάγη (1899), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 327-328

¹¹ «Δήλωση περί απαγορεύσεως της χρήσεως σφαιρών εκρηγνόμενων ή πλατυνόμενων ευχερώς εν τω ανθρώπινο σώματι, οίαι Αίγυπτος μετά σκληρού περικαλύμματος, μη καλύπτοντος εξ' ολοκλήρου τον πυρήνα ή έχοντος εγκοπάς», Χάγη (1899), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 329-330

¹² Γάγγας, Διονύσης, «*Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων*», Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2000, σελ. 93

¹³ «Σύμβαση περί ειρηνικής επιλύσεως των διεθνών διαφορών», Χάγη (1899), στο: Ιωάννου – Περράκης, «*Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη*», Τεύχος II: Διεθνής νομολογία και πρακτική, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 1984, σελ. 158

¹⁴ «Σύμβαση περί εφαρμογής εν τω κατά θάλασσα πολέμω, των της Συμβάσεως της Γενεύης της 22 Αυγούστου 1864», Χάγη (1899), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 321-324

¹⁵ Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 308-320

βομβαρδισμών». Στο άρθρο 22 επιβεβαιώνεται για ακόμα μία φορά η αρχή πως το δικαίωμα των εμπολέμων στην επιλογή των μέσων δεν είναι απεριόριστο, ενώ στο επόμενο άρθρο απαγορεύεται η χρήση δηλητηρίου ή δηλητηριασμένων όπλων.

Στη συνθήκη αυτή επιπλέον, έχει ενσωματωθεί και η περίφημη *ρήτρα Martens*, η οποία ονομάστηκε έτσι από τον ρώσο εκπρόσωπο στην συνδιάσκεψη της Χάγης. Σύμφωνα με αυτή: «Μέχρι να εκδοθεί ένας πληρέστερος κώδικας κανόνων πολέμου, τα συμβαλλόμενα μέρη θεωρούν σκόπιμο να δηλώσουν ότι σε περιπτώσεις που δεν προβλέπονται και δεν περιλαμβάνονται στους Κανονισμούς αυτού, οι άμαχοι πολίτες και οι εμπόλεμοι παραμένουν κάτω από την προστασία και την εξουσία των αρχών του δικαίου των εθνών, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί μέσα από την χρήση τους από τους πολιτισμένους λαούς, τους κανόνες του ανθρωπισμού και τις επιταγές της δημόσιας συνείδησης»¹⁶.

Η ρήτρα αυτή δεν μπορεί παρά να οδηγήσει στο εξής σαφές συμπέρασμα: το διεθνές έθιμο υπερέχει κάθε κωδικοποίησης, έτσι ώστε κάθε μελλοντική εξέλιξη στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου δεν μπορεί να θεωρηθεί απεριόριστη και νόμιμη, θεωρώντας ότι υπάρχει κενό νόμου¹⁷. Η ρήτρα Martens έπαιξε και συνεχίζει να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, ενώ έχει ειδική σημασία αναφορικά με τα όπλα μαζικής καταστροφής, εφόσον ακόμα κι αν δεν υπάρχει συγκεκριμένη διεθνής σύμβαση που να απαγορεύει κάποιο όπλο, η χρήση του τελευταίου δεν είναι απεριόριστη και νόμιμη εάν τα αποτελέσματα του δε συνάδουν με τις επιταγές του εθιμικού δικαίου και τις αρχές του ανθρωπισμού.

Η **δεύτερη Διάσκεψη Ειρήνης του 1907** συγκλήθηκε με σκοπό την επαναθεώρηση των αποτελεσμάτων της πρώτης. Με ευρύτερη συμμετοχή, καθώς συμπεριλήφθηκαν και τα κράτη της Λατινικής Αμερικής, προωθήθηκε ακόμα περισσότερο η κωδικοποίηση των κανόνων του δικαίου του πολέμου. Όμως, όσον αφορά τον αφοπλισμό, δεν ελήφθησαν αποφάσεις, παρά μόνο η δήλωση της πρόθεσης για μείωση των στρατιωτικών αναγκών στην διακήρυξη που υιοθετήθηκε. Οι περιορισμοί στην χρήση όπλων που εντοπίζονται αφορούν μόνο στην Σύμβαση VIII σχετικά με την απαγόρευση πόντισης ναρκών (Laying of Contact Mines) και στην Σύμβαση XIV για την απαγόρευση ρήψης εκρηκτικών από αερόστατα¹⁸. Οι δύο αυτές συμβάσεις αφορούν την απαγόρευση ορισμένης χρήσης όπλων, όχι την χρήση των όπλων αυτών γενικά.

¹⁶ «Σύμβασις περί των νόμων κι εθίμων των εν τω κατά ξηρά πολέμω», Χάγη (1899), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 308-320

¹⁷ Γάγγας, *ibid*, σελ. 96

¹⁸ Detter, *ibid*, σελ. 212

Παρά τις φιλόδοξες υποσχέσεις των ευρωπαϊκών κρατών, το όνειρο για έναν ειρηνικό κόσμο διαψεύστηκε με τον πιο σκληρό τρόπο κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Πέρα από αυτό και πολλές δεσμεύσεις αναφορικά με τις μεθόδους διεξαγωγής του πολέμου δεν τηρήθηκαν. Ανάμεσα σε αυτές ήταν και η αποφυγή χρήσης ασφυξιογόνων ή δηλητηριωδών αερίων που όπως είδαμε διατυπώθηκε στην δεύτερη διακήρυξη του 1899. Υπολογίζεται ότι ο αριθμός των θυμάτων από χημικά όπλα ανήλθε σε 1300000, με περίπου 100000 περιπτώσεις να αποβούν μοιραίες¹⁹.

1.1.3 Το Πρωτόκολλο της Γενεύης (1925)

Ο κίνδυνος χρήσης χημικών όπλων έπρεπε να αποτραπεί, και γι' αυτό το σκοπό συγκλήθηκε από το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών Διάσκεψη σχετικά με το έλεγχο του διεθνούς εμπορίου όπλων²⁰, η οποία κατέληξε στην υπογραφή του πρώτου νομικά δεσμευτικού κειμένου που ρητά απαγορεύει αυτήν την κατηγορία όπλων μαζικής καταστροφής. Το **Πρωτόκολλο για την απαγόρευση της χρήσης ασφυξιογόνων, δηλητηριωδών ή παρόμοιων αερίων, ως και βακτηριολογικών μέσων** υπογράφηκε στις 17 Ιουνίου 1925 στη Γενεύη. Ισχύει μέχρι σήμερα και αριθμεί 133 μέρη. Το κείμενο κάνει λόγο μόνο για απαγόρευση χρήσης και όχι κατοχής και παρασκευής ασφυξιογόνων αερίων κι δηλητηρίων, κατηγορίες χημικών όπλων, ενώ παράλληλα κάνει για πρώτη φορά λόγο για βακτηριολογικά μέσα.

Είναι αναμφισβήτητο το γεγονός ότι η απαγόρευση πρώτης χρήσης χημικών ή βιολογικών όπλων αποτελεί κομμάτι του εθιμικού δικαίου. Το πνεύμα του Πρωτοκόλλου συναινεί προς αυτό το συμπέρασμα. Όμως, το κείμενο αφήνει πολλά κενά στον χημικό και βιολογικό αφοπλισμό. Πρώτα απ' όλα, απαγορεύοντας μόνο την χρήση, επέτρεψε στα κράτη μέλη να διατηρούν αποθέματα βιολογικών όπλων και χημικών παραγόντων. Κι αυτό γιατί η απαγόρευση ισχύει μόνο σε συρράξεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, όπως δηλώνεται στις επιφυλάξεις αμοιβαιότητας που διατύπωσαν τα περισσότερα κράτη²¹. Αν κάποιο κράτος μέλος του πρωτοκόλλου παραβίαζε τις υποχρεώσεις του, το επιφυλασσόμενο κράτος θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει βιολογικά και χημικά όπλα. Το ίδιο θα συνέβαινε κι αν ένα κράτος μη μέλος προχωρούσε σε ανάλογη επίθεση.

Επιπλέον, το κείμενο δεν προσδιόριζε με ακρίβεια ποιες ουσίες συμπεριλαμβάνονταν σε κάθε κατηγορία. Έτσι, δεν διευκρινίζει αν θα εμπίπτουν στην απαγόρευση οι μη θανατηφόρες ουσίες, όπως τα δακρυγόνα, ενώ ο όρος 'βακτηριολογικός'

¹⁹ "The United Nations and Disarmament", United Nations, New York, 1988, σελ.81

²⁰ Γάγγας, ibid, σελ. 101

²¹ Γάγγας, ibid, σελ. 103

είναι περιοριστικός, καθώς μικροοργανισμοί που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε βιολογικά όπλα δεν ήταν ακόμα γνωστοί²². Λύση στην ερμηνεία του πρωτοκόλλου προσέφερε η Γενική Συνέλευση το 1966 σε ψήφισμά της, όπου όρισε τις χημικές και τις βιολογικές μεθόδους πολέμου. Ως βιολογικές νοούνταν η χρήση ζώντων οργανισμών οποιασδήποτε μορφής ή μολυσμένες ουσίες που προέρχονται από αυτούς, με σκοπό να προκαλέσουν ασθένειες ή θάνατο στον άνθρωπο, στα ζώα ή στα φυτά²³.

Το Πρωτόκολλο για πολλά χρόνια δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Πολλές ήταν οι παραβιάσεις, όπως της Ιταλίας στον πόλεμο στην Αιθιοπία και της Ιαπωνίας στον πόλεμο της Κίνας. Ακόμα, άργησε να αποκτήσει παγκόσμια εμβέλεια. Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ έγιναν μέλος το 1975 και η Ιαπωνία το 1970²⁴, η οποία από το 1935 είχε ξεκινήσει ένα μυστικό πρόγραμμα ανάπτυξης βιολογικών όπλων.

1.1.4 Ο Αφοπλισμός μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο

Το ζήτημα του αφοπλισμού τέθηκε σε νέα βάση μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Αφενός, αποτέλεσε ένα θέμα που απασχόλησε τον έντονα τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών στα πλαίσια της προσπάθειας διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Αφετέρου, απέκτησε νέες διαστάσεις, καθώς με την ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη τα όπλα γίνονταν ολοένα και πιο καταστροφικά, ενώ η λίστα των όπλων μαζικής καταστροφής εμπλουτίστηκε μετά τις ρήψεις των πυρηνικών στην Χιροσίμα και το Ναγκασάκι.

Μία επιπρόσθετη επιβεβαίωση των βασικών κανόνων που διέπουν την χρήση οπλικών συστημάτων κατά μία ένοπλη σύγκρουση πραγματοποιείται το 1977 στα πλαίσια του *Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου* των Συμβάσεων της Γενεύης του 1947. Στο άρθρο 35 επαναλαμβάνονται για ακόμα μία φορά οι βασικές αρχές του ανθρωπιστικού δικαίου που εφαρμόζονται στα όπλα. Έτσι, «*το δικαίωμα των εμπολέμων μερών να επιλέγουν μεθόδους και μέσα πολέμου δεν είναι απεριόριστο*²⁵», «*απαγορεύεται η χρήση όπλων, βλημάτων και υλικού και μεθόδων πολέμου τέτοιας φύσεως ώστε να προκαλούν περιττά τραύματα και μη απαραίτητο πόνο*²⁶», καθώς και «*η χρήση μεθόδων ή μέσων πολέμου που*

²² Haar, Barend ter, “*The Future of Biological Weapons*”, Center for Strategic and International Studies, Praeger, New York, 1991, σελ. 3

²³ Γάγγας, *ibid*, σελ. 102

²⁴ Haar, “*The Future of Biological...*”, *idem*

²⁵ Άρθρο 35, παράγραφος 1, I Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (1977)

²⁶ Άρθρο 35, παράγραφος 2, I Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (1977)

έχουν σκοπό, ή από τα οποία μπορεί κανείς να αναμένει να προκαλέσουν ευρεία, μακροπρόθεσμη και δριμεία βλάβη στο περιβάλλον²⁷».

Το ίδιο Πρωτόκολλο περιέχει μία ενδιαφέρουσα πρόβλεψη και για τα νέα όπλα. Έτσι το άρθρο 36 ορίζει ότι «κατά την μελέτη, ανάπτυξη, κτήση ή υιοθέτηση νέων όπλων, μέσων ή μεθόδων πολέμου, το κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος έχει υποχρέωση να προσδιορίζει κατά πόσον η χρήση του θα απαγορευόταν, κάτω από μερικές ή όλες τις περιστάσεις από το παρόν Πρωτόκολλο ή από οποιονδήποτε άλλον κανόνα διεθνούς δικαίου που ισχύει για το Συμβαλλόμενο Μέρος²⁸». Η δέσμευση αυτή θεωρείται ότι δεσμεύει το σύνολο των κρατών και όχι μόνο τα συμβαλλόμενα μέρη²⁹.

Ειδική μέριμνα δόθηκε στον περιορισμό των συμβατικών όπλων, νοούμενα ως τέτοια όλα τα όπλα πλην των πυρηνικών και των όπλων μαζικής καταστροφής³⁰. Το 1977 η Γενική Συνέλευση αποφάσισε την διοργάνωση συνδιάσκεψης με θέμα τα συμβατικά όπλα. Η Διάσκεψη πραγματοποιήθηκε το 1979-1980 και κατέληξε στην υιοθέτηση της Σύμβασης για την απαγόρευση ή περιορισμό χρήσης ορισμένων συμβατικών όπλων που μπορούν να θεωρηθούν ως εξαιρετικώς επιβλαβή ή ως προκαλούντα αδιακρίτως αποτελέσματα, η οποία συνοδευόταν από τρία Πρωτόκολλα: (α) το Πρωτόκολλο σχετικά με τα μη ανιχνεύσιμα τραύματα, (β) το Πρωτόκολλο σχετικά με τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς στη χρήση ναρκών, παγίδων και άλλων μηχανισμών και (γ) το Πρωτόκολλο σχετικά με τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς στη χρήση των εμπρηστικών όπλων. Ένα τέταρτο Πρωτόκολλο θεσπίστηκε το 1995, το σχετικό με τα όπλα laser που προκαλούν τύφλωση.

Την ίδια εποχή διεξάγεται και η Πρώτη Ειδική Σύνοδος της Γενικής Συνέλευσης για τον Αφοπλισμό, και συγκεκριμένα τον Ιούνιο του 1978. Η Διακήρυξη που υιοθετήθηκε υπογράμμιζε τον κεντρικό ρόλο που καλείται να παίζει ο ΟΗΕ στον τομέα του αφοπλισμού, με πρωταρχικό στόχο την μείωση του κινδύνου του πολέμου και ιδιαίτερα μίας πυρηνικής σύρραξης³¹. Οι δύο επόμενες ειδικές σύνοδοι για τον αφοπλισμό, το 1982 και το 1988, επαναβεβαίωσαν την αξία ενός πολυμερούς καθεστώτος αφοπλισμού.

Μία από τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στο χώρο του αφοπλισμού αποτελεί η Σύμβαση για την απαγόρευση της χρήσης, αποθήκευσης και τη μεταφορά ναρκών κατά προσωπικού και της καταστροφής τους, γνωστή και ως Σύμβαση της Οτάβα (1997). Η Σύμβαση αποβλέπει ιδιαίτερα στην προστασία των αμάχων από τις νάρκες, και απαγορεύει την χρήση, παραγωγή, αποθήκευση ή μεταφορά ναρκών κατά προσωπικού, κάτω από

²⁷ Άρθρο 35, παράγραφος 3, I Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (1977)

²⁸ Άρθρο 36, I Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (1977)

²⁹ Detter, *ibid*, σελ. 232

³⁰ S/C.3/32/Rev.1, 1948

³¹ "The United Nations and Disarmament – A short history", United Nations, New York, 1988, σελ. 3

οποιοσδήποτε περιστάσεις³². Εφαρμόζεται τόσο σε διεθνείς, όσο και σε μη διεθνείς συγκρούσεις³³, αν και δεν αναφέρεται ρητά, ενώ καλεί τα κράτη μέλη να καταστρέψουν όλες τις υπάρχουσες νάρκες³⁴.

Ένα χρόνο αργότερα, το καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, θα αναγορεύσει σε έγκλημα πολέμου την παραβίαση κάποιων αρχών και εθίμων του δικαίου των ενόπλων συρράξεων, ανάμεσα στις οποίες την χρήση όπλων που προκαλούν περιττές πληγές και ανώφελο πόνο, ή που έχουν άνευ διακρίσεως αποτελέσματα, με την προϋπόθεση ότι η απαγόρευση των όπλων αυτών έχει συμφωνηθεί από κοινού και συγκαταλέγονται στο παράρτημα του καταστατικού. Πρόκειται για άλλη μία διακήρυξη της πρωταρχικής αυτής αρχής του ανθρωπιστικού δικαίου, η οποία τόσο βάνουσα παραβιάζεται από την χρήση όπλων μαζικής καταστροφής.

³² Άρθρο 1, § 1 'Σύμβασης για την απαγόρευση της χρήσης, αποθήκευσης και τη μεταφορά ναρκών κατά προσωπικού και της καταστροφής τους', Οττάβα (1997), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 471-488

³³ Γάγγας, *ibid*, σελ. 148

³⁴ Άρθρο 1, παράγραφος 2, Σύμβαση για τις νάρκες κατά προσωπικού

1.2 Όπλα μαζικής καταστροφής και διεθνές δίκαιο

1.2.1 Προσπάθειες Ορισμού

Ένας από τους πρώτους στόχους αυτής της εργασίας είναι να οριοθετήσουμε την έννοια «όπλα μαζικής καταστροφής», προτού εξετάσουμε τον τρόπο που η διεθνής κοινότητα αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει την κάθε κατηγορία των όπλων αυτών.

Ποια είναι, λοιπόν, τα όπλα μαζικής καταστροφής; Κατά γενική ομολογία σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν τα πυρηνικά, χημικά και βιολογικά όπλα. Ο όρος «όπλα μαζικής καταστροφής» πρωτοχρησιμοποιήθηκε σε ένα άρθρο των Times για την Guernica, στις 28 Δεκεμβρίου 1937³⁵, εκφράζοντας τον φόβο για χρήση τους σε ένα νέο μεγάλο πόλεμο. Πρέπει ακόμα να προσθέσουμε ότι κάποιιοι συγκαταλέγουν στα όπλα μαζικής καταστροφής και τα ραδιολογικά όπλα, όπως η “βρώμικη βόμβα” (dirty bomb ή Radiological Dispersal Device). Η τελευταία χρησιμοποιεί ραδιενεργά υλικά σαν μέρος του εκρηκτικού μηχανισμού. Η ραδιενέργεια όμως που μπορεί να εκλυθεί από αυτή είναι μάλλον χαμηλή, και η καταστροφική της ικανότητα σχετίζεται με την ποσότητα δυναμίτη που περιέχει. Ωστόσο ενδέχεται να απελευθερωθεί ένα νέφος ραδιενεργούς σκόνης που μπορεί να προκαλέσει προβλήματα υγείας σε όσους το εισπνεύσουν³⁶. Πάντως, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί πυρηνικό όπλο, και μάλλον δεν συγκαταλέγεται στα όπλα μαζικής καταστροφής.

Ωστόσο δεν υπάρχει στο διεθνές δίκαιο ορισμός για το τι αποτελεί όπλο μαζικής καταστροφής. Θα μπορούσε να λεχθεί ότι η απουσία ορισμού οφείλεται εν μέρει στην θεματική αντιμετώπιση τους³⁷. Οι διεθνείς συνθήκες αντιμετωπίζουν ξεχωριστά την κάθε κατηγορία, δημιουργώντας τρία σχετικά καθεστώτα, με πιο ανεπτυγμένο εκείνο για τα πυρηνικά όπλα, εφόσον θεωρείται ότι αποτελούν μία από τις πιο σοβαρές απειλές της ανθρωπότητας.

Δεν μπορούμε βέβαια να ισχυριστούμε πως απουσιάζουν πλήρως τα διεθνή κείμενα που δύνανται να μας καθοδηγήσουν στην αναζήτηση μίας πιο αποδεκτής κατά το διεθνές δίκαιο προσέγγισης της έννοιας. Με το ζήτημα έχουν ασχοληθεί η Γενική Συνέλευση, η Επιτροπή Αφοπλισμού, η Διάσκεψη για τον Αφοπλισμό. Ήδη από το **1946**, η Γενική

³⁵ “Who can think without horror of what another widespread war would mean, waged as it would be with all the new weapons of mass destruction?”, www.wikipedia.org

³⁶ <http://www.bt.cdc.gov/radiation/dirtybombs.asp>

³⁷ David Fidler, “Weapons of Mass Destruction and International Law”, ASIL Insights, February 2003

Συνέλευση των ΗΕ με ψήφισμά³⁸ της αποφάσισε την ίδρυση επιτροπής για να ασχοληθεί με το καινοφανές ζήτημα της ατομικής ενέργειας. Η **Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας**, προκάτοχος του ΔΟΑΕ, είχε ως αποστολή να ασχοληθεί με μία ποικιλία θεμάτων: την ανταλλαγή τεχνολογικής γνώσης, τον έλεγχο της ατομικής ενέργειας για να εξασφαλιστεί η χρήση της μόνο για ειρηνικούς σκοπούς, την εξάλειψη των αποθεμάτων πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής, την δημιουργία μέτρων επιθεώρησης. Βλέπουμε επομένως πως ο όρος όπλα μαζικής καταστροφής ενσωματώθηκε στην ατζέντα του ΟΗΕ, χωρίς ωστόσο το ψήφισμα να δίνει περισσότερες πληροφορίες για τον προσδιορισμό τους.

Δύο χρόνια αργότερα, η **Επιτροπή για τα Συμβατικά Όπλα** (Commission for Conventional Armaments), που λειτουργούσε στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας, όρισε ως όπλα μαζικής καταστροφής *«τα ατομικά όπλα, τα όπλα με ραδιενεργό υλικό, ορισμένα 'θανατηφόρα' χημικά όπλα και τα βιολογικά όπλα, οποιοδήποτε όπλο αναπτυχθεί στο μέλλον και έχει παρόμοιες συνέπειες, κάθε όπλο που θα αναπτυχθεί στο μέλλον και θα έχει καταστρεπτικά αποτελέσματα ανάλογα με αυτά που επιφέρει η ατομική βόμβα ή τα υπόλοιπα προαναφερθέντα όπλα»*³⁹. Ο ορισμός αυτός είναι αρκετά ευρύς, καθώς λαμβάνει υπόψη του τις μελλοντικές εξελίξεις στον τομέα των εξοπλισμών. Θέτοντας ως ποιοτικό κριτήριο την καταστρεπτική ισχύ ενός μελλοντικού όπλου δεν αφήνει περιθώρια για την παρερμηνεία του. Επιπλέον υπάρχει μία ακόμα δυνατότητα: ένα από τα όπλα που συγκαταλέγονται στα όπλα μαζικής καταστροφής να θεωρηθεί συμβατικό σε περίπτωση που οι συνέπειες από την χρήση του δεν ταυτίζονται με αυτές που θέτει το ποιοτικό κριτήριο του ορισμού⁴⁰.

Η Γενική Συνέλευση ήρθε να επιβεβαιώσει αυτή την προσέγγιση ένα χρόνο αργότερα. Στο ψήφισμα 32/84 Β του 1977 όπλα μαζικής καταστροφής αποτελούν *«τα ατομικά όπλα, τα όπλα με ραδιενεργό υλικό, ορισμένα 'θανατηφόρα' χημικά όπλα και τα βιολογικά όπλα, κάθε όπλο που θα αναπτυχθεί στο μέλλον και θα έχει καταστρεπτικά αποτελέσματα ανάλογα με αυτά που επιφέρει η ατομική βόμβα ή τα υπόλοιπα προαναφερθέντα όπλα»*⁴¹.

Από τα όπλα μαζικής καταστροφής αναμφισβήτητα ξεχωρίζει το πυρηνικό όπλο. Άλλωστε η Σύμβαση για την απαγόρευση τοποθέτησης πυρηνικών όπλων και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής στο βυθό και το υπέδαφος των ωκεανών (1971), όπως

³⁸ www.un.org, Ψήφισμα 1(I) της Γενικής Συνέλευσης (1946)

³⁹ UN, S/C 3/32/Rev.1, Detter, *ibid*, σελ.234

⁴⁰ Detter, *ibid*, σελ.234

⁴¹ Detter, *ibid*, σελ.234

φαίνεται κι από τον τίτλο, συγκαταλέγει στα όπλα μαζικής καταστροφής τα πυρηνικά, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζει ποια είναι τα υπόλοιπα.

Παράλληλα, στις διεθνείς συνθήκες που απαγορεύουν τα χημικά και τα βιολογικά όπλα παρατίθενται λεπτομερείς ορισμοί για αυτά. Βλέπουμε ότι δεν έχουν ακόμα σκιαγραφηθεί με ακρίβεια τα χαρακτηριστικά των όπλων που μπορούν να αποκληθούν όπλα μαζικής καταστροφής. Ίσως ευθύνεται και η ραγδαία τεχνολογική εξέλιξη για την απουσία ορισμού. Δημιουργώντας μία ελαστική προσέγγιση, και όχι θέτοντας απόλυτα κριτήρια, προσφέρεται η δυνατότητα να συμπεριληφθούν σε αυτή την υποκατηγορία όπλων μελλοντικά μέσα, για την ταξινόμηση των οποίων θα ληφθούν υπόψη τα αποτελέσματα της χρήσης τους, όπως δηλαδή επιβάλουν οι ορισμοί στους οποίους κατέληξε η Γενική Συνέλευση.

1.2.2 Όπλα Μαζικής καταστροφής και Αρχές Ανθρωπιστικού Δικαίου

Ο λόγος για τον οποίο τα όπλα αυτά συνιστούν μία ξεχωριστή κατηγορία δεν είναι άλλος από αυτόν που προαναφέραμε: η χρήση των όπλων μαζικής καταστροφής είναι ασύμβατη με τους βασικούς κανόνες του ανθρωπιστικού δικαίου. Οι αρχές της διάκρισης και του ανθρωπισμού παραβιάζονται από την χρήση των πυρηνικών, των χημικών και των βιολογικών όπλων.

Η αρχή της διάκρισης και η αρχή του ανθρωπισμού οδηγούν στο λογικό συμπέρασμα ότι το δικαίωμα επιλογής μέσων προς βλάβη του εχθρού δεν είναι απεριορίστο, στοιχείο που επιβεβαιώνεται και από το διεθνές δίκαιο ήδη με την διακήρυξη της Αγίας Πετρούπολης. Επομένως, η χρήση κάθε όπλου πρέπει να συνάδει με κάποιες βασικές αρχές πιο συγκεκριμένα την αναγκαιότητα χρησιμοποίησής τους, την αρχή της αναλογικότητας και την υποχρέωση να μην προκαλούν περιττό πόνο και αναπόφευκτο θάνατο.

Η πρώτη βασική αρχή είναι αυτή της διάκρισης. Διάκριση μεταξύ μαχητών και αμάχων, διάκριση ανάμεσα σε στρατιωτικούς και πολιτικούς στόχους. Η διάκριση συνδυάζεται στενά με την αρχή ότι το δικαίωμα επιλογής μέσων σε μία σύρραξη δεν είναι απεριορίστο, όπως απεφάνθη η Γενική Συνέλευση στην Απόφαση 2444 (1969)⁴² και όπως αναφέρεται στην Έκθεση των ΗΕ για τα πυρηνικά όπλα. Το Πρωτόκολλο σχετικά με τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς στη χρήση ναρκών, παγίδων και άλλων μηχανισμών της Σύμβασης της Γενεύης του 1980, προσδιορίζει την αδιάκριτη χρήση όπλων ως αυτή

⁴² Γάγγας, *ibid*, σελ. 55

που «(α) δεν βρίσκεται ή δεν κατευθύνεται προς ένα στρατιωτικό στόχο ή (β) που χρησιμοποιεί μία μέθοδο ή μέσα απελευθέρωσης που δεν μπορούν να κατευθυνθούν προς ένα συγκεκριμένο στρατιωτικό στόχο ή (γ) που μπορεί να αναμένεται ότι θα προκαλέσει παρεμπόδιση απώλεια της ζωής αμάχων [...]»⁴³.

Κατά μία άποψη, υπάρχουν δύο προσεγγίσεις ως προς την διάκριση. Αφενός, η αρχή της διάκρισης των αμάχων από τους μαχόμενους, αφετέρου, η αρχή των άνευ διακρίσεως αποτελεσμάτων, που σχετίζεται με την απαγόρευση των όπλων που στρέφονται κατά αμάχων⁴⁴. Αυτή η διαφοροποίηση όμως θεωρείται ισχυρή, και η έκθεση των Ηνωμένων Εθνών για τα πυρηνικά όπλα ταυτοποιεί αυτές τις δύο εκδοχές.

Ο βασικός κανόνας της μη πρόκλησης περιττού πόνου και αναπόφευκτου θανάτου, απόρροια της αρχής του ανθρωπισμού, παραβιάζεται επίσης από τα όπλα μαζικής καταστροφής. Και ενώ τα χημικά και τα βιολογικά όπλα έχουν απαγορευτεί από συμβατικά κείμενα, δεν έχει υπάρξει ακόμα ανάλογη κίνηση στο τομέα των πυρηνικών όπλων. Παρόλα αυτά, τα τελευταία παραβιάζουν όλες τις παραπάνω αρχές. Αφενός, από την φύση τους δεν μπορούν να διακρίνουν μεταξύ πολιτικών και στρατιωτικών στόχων. Αφετέρου, προκαλούν τόσο τον θάνατο κάθε ζωντανού οργανισμού που βρίσκεται εντός της εμβέλειάς τους, όσο και ποικίλες ασθένειες, γενετικές μεταλλάξεις και πλήθος δυσλειτουργίες λόγω της ραδιενέργειας που εκλύεται.

Η αρχή της στρατιωτικής αναγκαιότητας προσδιορίζεται ως η λήψη εκείνων των στρατιωτικών μέτρων που θα εξασφαλίσουν το τέλος της σύρραξης, το συντομότερο δυνατό, και τα οποία συμβαδίζουν με το συμβατικό και εθιμικό διεθνές δίκαιο⁴⁵. Όμως δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αρχή αυτή υπόκειται στην αρχή του ανθρωπισμού και της αναλογικότητας. Σε καμία περίπτωση η χρήση βίας δεν θα πρέπει να υπερβαίνει αυτό που είναι ουσιαστικά απαραίτητο για τους στρατιωτικούς σκοπούς⁴⁶. Στην περίπτωση των όπλων μαζικής καταστροφής, και ιδιαίτερα στα πυρηνικά όπλα, είναι μέσα που ξεπερνούν το απαραίτητο, οπότε είναι αντίθετα με την αρχή αυτή.

⁴³ Άρθρο 3, παράγραφος 3 «Πρωτοκόλλου για τις απαγορεύσεις και τους περιορισμούς στη χρήση ναρκών, παγίδων και άλλων μηχανισμών», στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ.380

⁴⁴ Χατζηκωνσταντίνου, «Το Αμφίβολο...», *ibid*, σελ. 28

⁴⁵ Γάγγας, *ibid*, σελ. 59

⁴⁶ Χατζηκωνσταντίνου, Το Αμφίβολο...», *ibid*, σελ. 38

1.2.3 Διεθνή fora για τον Αφοπλισμό

Χρήσιμο σε αυτό το σημείο, πριν την ανάλυση του υφιστάμενου νομικού και θεσμικού πλαισίου, είναι να παρουσιάσουμε και τα διεθνή fora στα οποία διεξάγονται οι συζητήσεις γύρω από τα όπλα μαζικής καταστροφής και προτείνονται οι νέες σχετικές συμβάσεις.

Εφόσον ο ΟΗΕ έχει την κύρια ευθύνη διεθνώς για το ζήτημα του αφοπλισμού δεν θα μπορούσε το κύριο όργανό του να μην ασχοληθεί σε βάθος με το θέμα αυτό και συγκεκριμένα, **Πρώτη Επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης** ή αλλιώς Επιτροπή για τον αφοπλισμό και τη διεθνή ασφάλεια (Disarmament and International Security Committee). Στις ετήσιες συνεδριάσεις της καλύπτει όλο το φάσμα του αφοπλισμού, από τα συμβατικά όπλα, μέχρι τα όπλα μαζικής καταστροφής.

Η **Επιτροπή Αφοπλισμού** (UN Disarmament Commission-UNDC) επανασυστάθηκε το 1979⁴⁷ και μετέχουν σε αυτή όλα τα μέλη του Οργανισμού. Συνέρχεται στη Νέα Υόρκη μία φορά κάθε χρόνο και η ημερήσια διάταξη περιλαμβάνει δυο ή τρία θέματα.

Η **Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό** των Ηνωμένων Εθνών (Conference on Disarmament, CD) δημιουργήθηκε το 1979 από την πρώτη ειδική Σύνοδο της Γενικής Συνέλευσης για τον Αφοπλισμό. Είχαν προηγηθεί ανάλογα διεθνή fora στον ΟΗΕ, όπως η δεκαμελής Επιτροπή για τον Αφοπλισμό το 1960, η 18μελής Επιτροπή (1962-1968) και η Συνδιάσκεψη της Επιτροπής για τον Αφοπλισμό (1969-1978).

Η ετήσια σύνοδος της ξεκινά κάθε Ιανουάριο στη Γενεύη. Αρχικά αποτελούταν από 40 κράτη, σήμερα όμως έχει διευρυνθεί στα 65 μέλη, τα οποία αναλαμβάνουν την προεδρία εκ περιτροπής για τέσσερις εβδομάδες. Οι εργασίες της κλείνουν με τη σύνταξη μίας ετήσιας έκθεσης προς την Γενική Συνέλευση. Στα πλαίσια της έχουν διαπραγματευθεί σημαντικές Συνθήκες, όπως η Σύμβαση για τα Χημικά Όπλα, η Συνθήκη για την Ολική Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών.

Ωστόσο τα τελευταία χρόνια η Διάσκεψη Αφοπλισμού «κατηγορείται» ότι υπολειπεται, λόγω διάστασης απόψεων ως προς τα θέματα προτεραιότητας⁴⁸. Μία πρόταση ανανέωσης που κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος είναι η καθιέρωση ενός βοηθητικού οργάνου στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης για τον Αφοπλισμό για την αποκλειστική ενασχόληση με το ζήτημα του πυρηνικού αφοπλισμού. Η ιδέα αυτή ξεκίνησε το 2003, με πρωτοβουλία του Βελγίου, της Αλγερίας, της Χιλής, της Κολομβίας και της Σουηδίας και είναι γνωστή ως «Πρόταση A5». Αρκετά κράτη έχουν υποστηρίξει την

⁴⁷ "The United Nations and Disarmament", United Nations, New York, 1988

⁴⁸ www.mfa.gr

πρόταση, όπως οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η μεγάλη Βρετανία, θεωρώντας ότι οι συνομιλίες θα είναι πιο προσοδοφόρες όταν έχουν ένα πιο συγκεκριμένο και οριοθετημένο αντικείμενο.

Τα τελευταία χρόνια στην ημερήσια διάταξη της ΣΑ ξεχωρίζουν τα ζητήματα που σχετίζονται τα όπλα μαζικής καταστροφής. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουμε τις συζητήσεις γύρω από την σύναψη μίας σύμβασης για την μη παραγωγή σχάσιμων υλικών, χωρίς ωστόσο ακόμα να έχουν αρχίσει επίσημες διαπραγματεύσεις, και αυτές σχετικά με τα νέα όπλα μαζικής καταστροφής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Τα Πυρηνικά Όπλα

Στην ενότητα αυτή θα εξεταστούν τα συμβατικά κείμενα που έχουν θεσπιστεί για τον έλεγχο των πυρηνικών όπλων και τον πυρηνικό αφοπλισμό, καθώς και διάφορες συζητήσεις στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Ακολουθεί ένας συνοπτικός πίνακας με τα διεθνή κείμενα που θα εξεταστούν.

- Συνθήκη της Ανταρκτικής (1959)
- Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών (1963)
- Συνθήκης επί των αρχών που διέπουν τη δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίηση του διαστήματος περιλαμβανομένης της Σελήνης και άλλων ουρανίων σωμάτων (1967)
- Συνθήκη του Tlatelolco για την Λατινική Αμερική (1967)
- Συνθήκη για τη μη Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων (1968)
- Σύμβαση για την απαγόρευση χρησιμοποίησης τεχνικών μέσων μεταβολής του περιβάλλοντος για στρατιωτικούς ή για άλλους εχθρικούς σκοπούς (1978)
- Συνθήκη της Rarotonga για το Νότιο Ειρηνικό (1985)
- Συνθήκη Ολικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (1996)
- Συνθήκη της Pelindaba για την Αφρική (1996)
- Συνθήκη της Bangkok για τη Νοτιοανατολική Ασία (1997)

2.1.1 Οι πρώτες προσπάθειες ελέγχου των πυρηνικών όπλων

Τα πυρηνικά όπλα αποτελούν την πιο σημαντική κατηγορία όπλων μαζικής καταστροφής αφενός λόγω της καταστρεπτικής τους ικανότητας, όπως αυτή αποδείχθηκε με την ρίψη των ατομικών βομβών στη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, και αφετέρου λόγω του ρόλου που έπαιξαν στην μεταπολεμική πολιτική σκηνή. Από νωρίς, η κατοχή και η χρήση πυρηνικών όπλων δημιούργησε έντονο προβληματισμό και ανησυχία στην διεθνή κοινότητα, οδηγώντας έτσι στις πρώτες προσπάθειες πυρηνικού αφοπλισμού.

Τον Ιανουάριο του 1946 αποφασίστηκε η δημιουργία της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας των Ηνωμένων Εθνών (United Nation Atomic Energy Commission), στα πλαίσια της οποίας παρουσιάστηκε και το πρώτο σχέδιο διεθνούς ελέγχου ατομικής ενέργειας. Πρόκειται για το σχέδιο Baruch⁴⁹, από το όνομα του αμερικανού αντιπροσώπου στην Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας⁵⁰, που υποβλήθηκε το 1947. Σύμφωνα με αυτό, προβλεπόταν η δημιουργία μίας Διεθνούς Αρχής Ατομικής Ενέργειας η οποία θα αναλάμβανε σε παγκόσμιο επίπεδο την εποπτεία της παραγωγής ατομικής ενέργειας, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος παράνομης χρήσης των πυρηνικών υλικών, ενώ σε ένα μακροπρόθεσμο πλαίσιο τοποθετούσε την καταστροφή των πυρηνικών όπλων που είχαν κατασκευαστεί μέχρι τότε. Ως ένδειξη καλής πίστης οι ΗΠΑ δεσμεύονταν να μεταβιβάσουν τον έλεγχο των ατομικών αντιδραστήρων τους στην Διεθνή Αρχή.

Το φιλόδοξο όμως αυτό σχέδιο έμελλε να ναυαγήσει μετά από την αντίρρηση της Σοβιετικής Ένωσης. Η τελευταία έθετε ως προϋπόθεση την προηγούμενη καταστροφή των πυρηνικών κεφαλών, ενώ ήταν της άποψης ότι το σύστημα θα είναι πιο αποτελεσματικό αν σχεδιαστεί στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας. Έτσι, τα επόμενα χρόνια η Γενική Συνέλευση προχωρά ορισμένα μόνο ψηφίσματα στα οποία φαίνεται η πρόθεσή της να αποτρέψει την διασπορά των πυρηνικών όπλων. Όσον αφορά την Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας, η λειτουργία της ήταν εξαιρετικά βραχύβια, εφόσον το 1948 κοινοποίησε στο Συμβούλιο Ασφαλείας ότι δεν μπορεί να συνεχίσει το έργο της⁵¹.

Σταδιακά διευρύνεται ο κύκλος των πυρηνικών κρατών. Μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960 εκτός από τις Ηνωμένες Πολιτείες πυρηνικά όπλα ανέπτυξαν η Σοβιετική Ένωση (1949), η Μεγάλη Βρετανία (1952), η Γαλλία (1960) και η Κίνα (1964). Εκείνη την εποχή, σύμφωνα με υπολογισμούς, ο αριθμός των κρατών που θα μπορούσαν να κατασκευάσουν πυρηνικά όπλα θα αυξανόταν με το πέρασμα των χρόνων ολοένα και περισσότερο. Την περίοδο εκείνη δημιουργείται άλλωστε και ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας.

Στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών ξεκίνησε η υπογραφή πολυμερών συμβάσεων που απαγορεύουν ή περιορίζουν τη χρήση των πυρηνικών όπλων. Αφού είχε προηγηθεί ένας μεγάλος αριθμός ψηφισμάτων της Γενικής Συνέλευσης με θέμα τα πυρηνικά όπλα⁵², το 1959 υπογράφεται η **Συνθήκη της Ανταρκτικής**, η οποία μεταξύ άλλων ανακηρύσσει την εν λόγω ήπειρο σε αποπυρηνικοποιημένη περιοχή. Το άρθρο V

⁴⁹ Χατζηκωνσταντίνου, Το Αμφίβολο...», *ibid*, σελ. 45

⁵⁰ Nanda, Ved – Krieger, David, “*Nuclear Weapons and the World Court*”, Transnational Publishers, Inc., New York, 1998, σελ. 49

⁵¹ www.iaea.org

⁵² Για παράδειγμα: A/RES/380 (1951), A/RES/502 (1952), A/RES/808 (1955), A/RES/1149 (1958)

της Συνθήκης απαγορεύει τις πυρηνικές εκρήξεις και την απόθεση ραδιενεργών αποβλήτων σε αυτή την γεωγραφική περιοχή.

Το 1961 η Γενική Συνέλευση υιοθετεί την απόφαση 1653⁵³ με τίτλο «Διακήρυξη για την απαγόρευση της χρήσης πυρηνικών και θερμοπυρηνικών όπλων». Κηρύσσει την χρήση των όπλων αυτών αντίθετη με τους νόμους του ανθρωπισμού και την εξισώνει με έγκλημα κατά της ανθρωπότητας και του πολιτισμού, εφόσον υπερβαίνει το σκοπό του πολέμου και προκαλεί απώλειες χωρίς διάκριση⁵⁴.

Το 1963 έχουμε την πρώτη διεθνή σύμβαση που αφορά αποκλειστικά τα πυρηνικά όπλα. Η **Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών** (Treaty Banning Nuclear Weapon Tests in the Atmosphere, Outer Space and Under Water) απαγορεύει τις πυρηνικές δοκιμές στην ατμόσφαιρα, στο διάστημα και υπό τη θάλασσα. Αριθμεί 124 μέρη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα, που κύρωσε τη Συνθήκη με το Ν.4335/1963. Ο σκοπός της συνθήκης ήταν βασικά οικολογικός, δεδομένου ότι οι πυρηνικές δοκιμές αποτελούν την βασική πηγή ραδιενεργούς μόλυνσης, η οποία μπορεί να επεκταθεί και πέρα των συνόρων του κράτος που πραγματοποιεί τη δοκιμή.

Έτσι, η συνθήκη απαγορεύει τις πυρηνικές δοκιμές σε όλες τις προαναφερθείσες περιοχές που βρίσκονται όχι μόνο υπό την δικαιοδοσία των κρατών μερών⁵⁵, αλλά και «το να προκαλεί, ενθαρρύνει και να συμμετέχει διεξάγοντας οποιαδήποτε δοκιμαστική έκρηξη πυρηνικού όπλου ή οποιαδήποτε άλλη πυρηνική έκρηξη οπουδήποτε, η οποία θα λάμβανε χώρα σε οποιοδήποτε περιβάλλον από αυτά που περιγράφηκαν»⁵⁶. Επιτρέπονται μόνο τις υπόγειες πυρηνικές εκρήξεις, εφόσον βέβαια δεν προκαλεί διασυνοριακή ρύπανση⁵⁷.

Η διαφοροποίηση που υπάρχει ανάμεσα στις δύο παραγράφους εξηγείται από το ότι οι εκρήξεις που πραγματοποιούνται στην ατμόσφαιρα και κάτω από την θάλασσα είναι αποδεδειγμένα βλαβερές, οπότε πρέπει να απαγορευτούν. Οι υπόγειες όμως εκρήξεις δεν συνεπάγονται απαραίτητα την έκλυση ραδιενεργών καταλοίπων, οπότε απαγορεύονται υπό όρους. Οι συντάκτες της συνθήκης, θέλησαν περισσότερο να περιορίσουν την ραδιενεργό έκλυση, παρά την καταστροφή που προκαλείται από μία πυρηνική έκρηξη⁵⁸. Η σύμβαση αποδείχθηκε ανεπαρκής. Οι δυο πυρηνικές δυνάμεις, η Γαλλία και η Κίνα, δεν υπέγραψαν τη Συνθήκη και συνέχισαν μέχρι τη δεκαετία του '90 τις πυρηνικές δοκιμές πάνω στη γη.

⁵³ AG/RES. 1653 (XXIX)

⁵⁴ Meyrowitz, Elliott, "Prohibition of Nuclear Weapons: The Relevance of International Law", Transnational Publishers, Inc., New York, 1990, σελ.26

⁵⁵ Άρθρο 1 παράγραφος 1 Σύμβασης για την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών

⁵⁶ Άρθρο 1 παράγραφος 1 (b) Σύμβασης για την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών

⁵⁷ Άρθρο 1 παράγραφος 2 Σύμβασης για την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών

⁵⁸ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «Η Απειλή και η Προστασία του Περιβάλλοντος από τα Όπλα», Εκδόσεις Σάκκουλας, Κομοτηνή, 1985, σελ. 47

Το 1967 υπογράφεται η **Συνθήκη του Τλατελόλκο** για την αποπυρηνικοποίηση της Λατινικής Αμερικής, η οποία μαζί με την συνθήκη για την Ανταρκτική, ξεκίνησαν την καθιέρωση αποπυρηνικοποιημένων ζωνών, οι οποίες αποτελούν, κατά την άποψη και της Γενικής Συνέλευσης, την πιο αποτελεσματική πρόληψη της οριζόντιας και κάθετης διασποράς⁵⁹.

Ένα χρόνο αργότερα, το Συμβούλιο Ασφαλείας με το **ψήφισμα 255/1968** παρέχει μία θετική διασφάλιση στα μη πυρηνικά κράτη. Η χρήση ή η απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων εναντίον ενός μη πυρηνικού κράτους συνεπάγεται άμεση λήψη μέτρων από το Συμβούλιο Ασφαλείας και κυρίως από τα μόνιμα μέλη του⁶⁰. Σε μία τέτοια περίπτωση ενεργοποιείται η συλλογική νόμιμη άμυνα σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη.

Την ίδια χρονιά υπογράφεται και η **Συνθήκης επί των αρχών που διέπουν τη δραστηριότητα των κρατών κατά την εξερεύνηση και χρησιμοποίηση του διαστήματος περιλαμβανομένης της Σελήνης και άλλων ουρανίων σωμάτων**. Η Συνθήκη έχει σήμερα 98 μέλη. Αποβλέπει στην ειρηνική χρήση του διαστήματος, ενώ συναντάμε και την εξής ενδιαφέρουσα πρόβλεψη: *«απαγορεύεται η τοποθέτηση σε τροχιά γύρω από τη Γη αντικειμένων που να φέρουν πυρηνικά όπλα ή κάθε άλλο είδος όπλων μαζικής καταστροφής, η εγκατάσταση τέτοιων όπλων σε ουράνια σώματα...»*⁶¹.

Το 1971 έχουμε μία ακόμα συνθήκη για τα πυρηνικά όπλα, την **Συνθήκη απαγόρευσης τοποθέτησης πυρηνικών όπλων ή άλλων όπλων μαζικής καταστροφής στους βυθούς των θαλασσών και των ωκεανών και το υπέδαφός τους** (Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof, Sea Bed Treaty). Ως ωκεάνιος βυθός ορίζεται ο βυθός σε απόσταση μεγαλύτερη των 12 ναυτικών μιλίων από τις ακτογραμμές⁶².

Μετά από αυτά τα πρώτα βήματα στο χώρο του ελέγχου των πυρηνικών όπλων, φτάνουμε στο βασικότερο ως και σήμερα σχετικό κείμενο, αυτό της Συνθήκης μη διασπορά πυρηνικών όπλων, την οποία θα ακολουθήσουν και άλλες διεθνείς συμβάσεις, περιφερειακού ή παγκόσμιου χαρακτήρα, που είτε ενισχύουν τον πυρηνικό αφοπλισμό, είτε καθιερώνουν αποπυρηνικοποιημένες ζώνες.

⁵⁹ Χατζηκωνσταντίνου, «*Η Απειλή και ...*», ibid, σελ. 55

⁶⁰ «*The United Nations and Disarmament ...*», ibid, σελ. 60

⁶¹ Άρθρο IV Συνθήκης για το διάστημα

⁶² Άρθρο 2 Συνθήκης του θαλάσσιου βυθού

2.1.2 Συνθήκη για τη μη διασπορά πυρηνικών όπλων

Η Συνθήκη για τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων (Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons) του 1968 αποτελεί το μοναδικό ως σήμερα διεθνές κείμενο που ελέγχει τα πυρηνικά όπλα και την πυρηνική τεχνολογία. Για αυτό το σκοπό, απαγορεύει στα μη πυρηνικά κράτη να αποκτήσουν στο μέλλον πυρηνικά όπλα. Από τον Ιανουάριο του 2004 η συνθήκη αριθμεί 188 μέλη. Ακόμα ωστόσο δεν έχει επιτύχει παγκόσμια καθολική συμμετοχή, με τρία κράτη κάτοχους πυρηνικών όπλων, την Ινδία, το Ισραήλ και το Πακιστάν, να μην έχουν προσχωρήσει ακόμα στην συνθήκη.

Προβλέπονται αναθεωρητικές διασκέψεις κάθε πέντε χρόνια. Στην αναθεωρητική συνδιάσκεψη του 1995 αποφασίστηκε να αποκτήσει η συνθήκη απεριόριστη χρονική ισχύ σύμφωνα με την πρόβλεψη του άρθρου X.

Πιο αναλυτικά, εκτός από την πρόληψη της διάδοσης των πυρηνικών όπλων, η συνθήκη προβάλλει ως στόχους την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την εκμετάλλευση της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς και, σε κάποιο απώτερο σημείο, ο πλήρης πυρηνικός αφοπλισμός. Ο τελευταίος αυτός στόχος δεσμεύει τις πέντε νόμιμες πυρηνικές δυνάμεις, οι οποίες ήταν και τα μόνα κράτη που κατασκεύασαν πυρηνικά όπλα πριν το 1967.

Επομένως, μπορούμε να πούμε ότι η Σύμβαση για τη μη διασπορά είναι μία άνιση συνθήκη, καθώς διακρίνει τα μέρη της σε δύο κατηγορίες. Αφενός υπάρχουν τα πυρηνικά κράτη (nuclear-weapon states), δηλαδή όσα κράτη είχαν διεξάγει πυρηνικές δοκιμές πριν την 1^η Ιανουαρίου 1967⁶³, και αφετέρου τα μη πυρηνικά κράτη (non-nuclear-weapon states). Τα δεύτερα υπόκεινται σε μία σειρά υποχρεώσεων. Πιο συγκεκριμένα, οφείλουν

- να μην κατασκευάσουν ή αποκτήσουν πυρηνικά όπλα⁶⁴,
- να συνάψουν συμφωνίες διασφάλισης (safeguard agreements) με τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας και να υπόκεινται στον έλεγχο από επιθεωρητές του τελευταίου οι οποίοι θα ελέγχουν κατά πόσον οι πυρηνικές ύλες αυτών των χωρών δεν χρησιμοποιούνται σε παράνομα οπλικά προγράμματα⁶⁵,
- απαγορεύεται να εξάγουν πυρηνικά υλικά ή εξοπλισμό προς μη πυρηνικά κράτη, εκτός κι αν αυτό προβλέπεται από στις δικλείδες ασφαλείας της συνθήκης⁶⁶.

Για να ξεπεραστεί αυτή η εγγενής ανισότητα, οι συντάκτες έκαναν μία προσφορά στα μη πυρηνικά κράτη που πρακτικά αποδείχθηκε ιδιαίτερα ελκυστική. Το άρθρο IV ορίζει πως

⁶³ Άρθρο IX, παράγραφος 2 Συνθήκης μη διασποράς

⁶⁴ Άρθρο II Συνθήκης μη διασποράς

⁶⁵ Άρθρο III, παράγραφος 1,4 Συνθήκης μη διασποράς

⁶⁶ Άρθρο IX, παράγραφος 2 Συνθήκης μη διασποράς

«Τίποτα στην παρούσα συνθήκη δεν πρέπει να ερμηνευτεί έτσι ώστε να επηρεάζει το αναφαίρετο δικαίωμα όλων των Μερών στο να αναπτύξουν έρευνα, παραγωγή και χρήση της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς σκοπούς, χωρίς διακρίσεις και σύμφωνα με τα άρθρα I και II της συνθήκης». Δελεαστική θεωρείται ακόμα η πρόβλεψη του άρθρου VI σύμφωνα με το οποίο «Κάθε μέρος της Συνθήκης υποχρεούται να προβεί σε διαπραγματεύσεις με βάση την καλή πίστη για να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα αρχικά για την διακοπή της κούρσα των πυρηνικών εξοπλισμών, και για την σύναψη μίας συνθήκης σχετικά με τον απόλυτο αφοπλισμό υπό ένα αυστηρό και αποτελεσματικό διεθνή έλεγχο».

Η ανισότητα της συνθήκης δεν ήταν δυνατό να μην υποστεί κριτικές, ιδιαίτερα κατά το πόσο ήταν νόμιμη ή παράνομη. Πολλά από τα μη πυρηνικά κράτη θεώρησαν άδικο το σύστημα, με συνέπεια, ακόμα και σήμερα, το καθεστώς να μην διακρίνεται για την σταθερότητα, την συνοχή και την αποτελεσματικότητά του.

Από τη μια, οι πυρηνικές δυνάμεις δεν συμμορφώθηκαν με την προσταγή του άρθρου VI. Μετά από πολλές πιέσεις των μη πυρηνικών κρατών, στην αναθεωρητική συνδιάσκεψη της NPT του 2000, συμφώνησαν να ακολουθήσουν ένα πρόγραμμα δράσης 13 βημάτων με σκοπό την εξάλειψη των πυρηνικών τους οπλοστασίων. Το πρόγραμμα όμως παρέμεινε ένα ευχολόγιο. Πολλές από τις συνθήκες που σχετίζονται με τον αφοπλισμό είτε ναυάγησαν στις διαπραγματεύσεις είτε απέτυχαν να επικυρωθούν. Ακόμα, οι ΗΠΑ και η Ρωσία δηλώνουν ότι θα διατηρήσουν τα πυρηνικά τους όπλα, ενώ όλα τα πυρηνικά κράτη, με πρωτοστάτη τις Ηνωμένες Πολιτείες, εφαρμόζουν νέα, εξελιγμένα προγράμματα γύρω από προηγμένα πυρηνικά όπλα⁶⁷.

Είναι μάλλον απίθανο η απογοήτευση να οδηγήσει σε καταγγελία του καθεστώτος. Όμως μπορεί να ενισχύσει το αρνητικό κλίμα που ήδη υπάρχει γύρω από την απονομιμοποίηση των πυρηνικών όπλων. Η μη διασπορά και ο αφοπλισμός είναι δύο στόχοι που μπορούν να επιχειρηθούν μόνο παράλληλα και σε καμία περίπτωση ανεξάρτητα.

Από την άλλη, το άρθρο IV δίνει τη δυνατότητα σε κάθε μη πυρηνικό κράτος να αναπτύξει πλήρη κύκλο παραγωγής πυρηνικού υλικού, που αποβλέπει στην παραγωγή πυρηνικής ενέργειας προορισμένης για ειρηνικούς σκοπούς. Δημιουργήθηκε όμως έτσι ένα κενό στη συνθήκη: Κάθε κράτος μπορεί νόμιμα και στο πλαίσιο της Συνθήκης μη διασποράς, να δημιουργήσει όλη την απαραίτητη υποδομή για την μελλοντική παραγωγή των απαραίτητων υλικών (εμπλουτισμένο ουράνιο ή πλουτώνιο) για την κατασκευή πυρηνικών όπλων. Το παράδειγμα της Βόρειας Κορέας και του Ιράν εντάσσονται σε αυτή την περίπτωση.

⁶⁷ www.wmdcommission.org

Ένα ακόμα σημαντικό πρόβλημα, το οποίο επιβεβαιώθηκε πριν από τρία χρόνια, είναι η δυνατότητα αποχώρησης από τη συνθήκη. Το άρθρο X προβλέπει ότι «κάθε μέρος στη βάση της άσκησης της εθνικής του κυριαρχίας έχει το δικαίωμα να αποσυρθεί από τη συνθήκη, αν κρίνει ότι εξαιρετικά περιστατικά, σχετικά με το αντικείμενο της συνθήκης, απειλούν τα (ζωτικής σημασίας) συμφέροντα της χώρας του». Όρος για την άσκηση αυτού του δικαιώματος είναι μία τρίμηνη προειδοποίηση προς τα υπόλοιπα κράτη μέλη και το Συμβούλιο Ασφαλείας, στην οποία θα αναφέρει τα έκτακτα γεγονότα που το οδήγησαν σε αυτή την απόφαση.

Με βάση αυτή την πρόβλεψη, η Βόρεια Κορέα το 2003, αφού απομάκρυνε όλους τους μηχανισμούς ελέγχου του ΔΟΑΕ, ανακοίνωσε την αποχώρησή της από την Συνθήκη. Το γεγονός αυτό έθεσε επί τάπητος το ζήτημα ερμηνείας του άρθρου X. Αν δοθεί το δικαίωμα σε κάθε κράτος μέλος να αποσύρεται όποτε θελήσει, τότε ελλοχεύει ο σοβαρός κίνδυνος ένας εν δυνάμει κτήτορας πυρηνικών όπλων να αναπτύξει νόμιμα, στο πλαίσιο της συνθήκης, όλη την απαραίτητη υποδομή για κατασκευή των εν λόγω όπλων, με την πρόφαση ότι αναπτύσσει ένα ειρηνικό πυρηνικό πρόγραμμα. Στη συνέχεια, όταν είναι έτοιμος και πρόθυμος να φανερώσει τις πραγματικές του προθέσεις, μπορεί απλά να αποχωρήσει από το καθεστώς που ορίζει η συνθήκη.

Ανάμεσα στις λύσεις που προτείνονται, έχει διατυπωθεί μία πρόταση που εμπλέκει τον ΔΟΑΕ. Σύμφωνα με αυτή, ο οργανισμός θα πρέπει να εξετάσει κατά πόσο συντρέχουν οι λόγοι που επικαλείται το κράτος, το οποίο θα πρέπει να πείσει αφενός τον Γενικό Διευθυντή και το Συμβούλιο Κυβερνητών για την συμμόρφωσή του με τις υποχρεώσεις του⁶⁸. Αν ο ΔΟΑΕ δεν επικυρώσει την συμμόρφωσή του, τότε δεν θα επιτρέπεται η αποχώρηση από την Συνθήκη μη διασποράς. Ως επιπλέον δικλείδα ασφαλείας στην περίπτωση αποχώρησης, θα πρέπει να τεθεί η καταστροφή των πυρηνικών εγκαταστάσεων τις οποίες δεν δήλωσε και δεν ελέγχθηκαν από τον ΔΟΑΕ.

2.1.3 Οι Συνθήκες που εγκαθιστούν αποπυρηνικοποιημένες ζώνες

Οι αποπυρηνικοποιημένες ζώνες (nuclear-weapon-free zones) ξεκίνησαν ως μία προσπάθεια να περιοριστούν οι περιοχές του πλανήτη όπου μπορούσαν να τοποθετηθούν, να δοκιμαστούν ή να χρησιμοποιηθούν πυρηνικά όπλα⁶⁹. Η **Συνθήκη για την Ανταρκτική**

⁶⁸ www.wmdcommission.org, No 1 “Review of Recent Literature on WMD Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation”, Stockholm International Peace Research Institute, May 2004

⁶⁹ “The United Nations and Disarmament ...”, *ibid*, 1988, σελ. 67

(1959) υπήρξε η πρώτη αυτής της κατηγορίας. Ακολουθήθηκε, όπως είδαμε, από την **Συνθήκη του Τλατελόλκο** για την Λατινική Αμερική (1967) η οποία προβλέπει μόνο ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας⁷⁰. Παράλληλα τα κράτη μέρη οφείλουν «να απαγορεύουν και να προλαμβάνουν τη δοκιμή, χρήση, κατασκευή, παραγωγή ή κατοχή με οποιοδήποτε τρόπο των πυρηνικών όπλων από τα ίδια τα μέρη άμεσα ή έμμεσα, δια μέσω τρίτου, ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο»⁷¹. Οι απαγορεύσεις προχωρούν και στην παραλαβή, εγκατάσταση, ανάπτυξη και κατοχή πυρηνικών όπλων άμεσα ή έμμεσα από τα κράτη μέρη⁷². Η Συνθήκη επιτρέπει τις πυρηνικές δοκιμές για ειρηνικούς σκοπούς υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 18⁷³.

Στο πνεύμα των παραπάνω συμβάσεων υπογράφηκε και η **Συνθήκη της Rarotonga για το Νότιο Ειρηνικό** (1985). Σύμφωνα με αυτή καθένα από τα 13 κράτη μέλη της απαγορεύεται να κατασκευάσει και να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, ενώ απαγορεύονται και οι πυρηνικές δοκιμές στην περιοχή⁷⁴. Το 1996 υιοθετήθηκε η **Συνθήκη της Pelindaba** από τα αφρικανικά κράτη και το 1997 η **Συνθήκη της Bangkok** για τη Νοτιοανατολική Ασία. Οι συνθήκες αυτές περιέχουν ανάλογες ρυθμίσεις με τις προαναφερθείσες. Η Συνθήκη για την Αφρική έχει υπογραφεί από 50 αφρικανικά κράτη με 19 όμως επικυρώσεις, με αποτέλεσμα να είναι η μόνη που δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ.

Οι συνθήκες που μόλις παρουσιάστηκαν πηγαίνουν ένα βήμα παραπέρα από την Συνθήκη μη διασποράς, εφόσον προβλέπουν την πλήρη απαγόρευση των πυρηνικών όπλων για τις περιοχές όπου έχουν θεσπιστεί⁷⁵. Επιπλέον, τα μέτρα εξακρίβωσης είναι πιο ευρεία, εφόσον προβλέπονται και ειδικές επιθεωρήσεις όταν υποβληθεί μία καταγγελία από ένα κράτος μέλος της σύμβασης.⁷⁶

2.1.4 Η Συνθήκη Ολικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών

Το 1996 έγινε ένα ακόμα σημαντικό βήμα στο χώρο των πυρηνικών όπλων. Υπογράφηκε η φιλόδοξη **Συνθήκη Ολικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (Comprehensive Test Ban Treaty)**. Η Συνθήκη απαγορεύει την διεξαγωγή πυρηνικών εκρήξεων, για στρατιωτικούς και μη σκοπούς. Υιοθετήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 από την Γενική

⁷⁰ Άρθρο 1 παράγραφος 1 Συνθήκης Τλατελόλκο

⁷¹ Άρθρο 1 παράγραφος 1 (α) Συνθήκης Τλατελόλκο

⁷² Άρθρο 1 παράγραφος 1 (β) Συνθήκης Τλατελόλκο

⁷³ Άρθρο 12 παράγραφος 2 (ε) Συνθήκης Τλατελόλκο

⁷⁴ Άρθρο 6, Συνθήκης Ραροτόνγκα

⁷⁵ Ντόκος, Θάνος, «Αναζητώντας την ειρήνη: Μέτρα για την διεθνή ασφάλεια και τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα 1992, σελ.222

⁷⁶ Άρθρο 16 Συνθήκης Tlatelolco, Παράρτημα 4 Συνθήκης για το Νότιο Ειρηνικό, Παράρτημα 4 Συνθήκης Pelindaba

Συνέλευση των ΗΕ. Μέχρι σήμερα 176 κράτη έχουν υπογράψει την συνθήκη, από τα οποία 135 έχουν προχωρήσει σε επικύρωση⁷⁷. Ανάμεσά τους και η Ελλάδα. Ωστόσο, ακόμα δεν έχει τεθεί σε ισχύ.

Η Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό ξεκίνησε τις διαπραγματεύσεις για την συνθήκη τον Ιανουάριο του 1994 στα πλαίσια ad hoc επιτροπής και το τελικό προσχέδιο παρουσιάστηκε τον Ιούνιο του 1996. Αυτό όμως δεν έγινε δεκτό, εφόσον η Ινδία αρνήθηκε να υποστηρίξει ένα consensus πάνω στο κείμενο και την προώθησή του στην Γενική Συνέλευση. Η Ινδία αμφισβήτησε έντονα τους όρους για θέση σε ισχύ της συνθήκης, τους οποίους χαρακτήρισε χωρίς προηγούμενο και αντίθετους με το εθνικό δίκαιο. Σημείο τριβής αποτέλεσε ακόμα και η απουσία πρόβλεψης χρονοδιαγράμματος για την εξάλειψη των πυρηνικών οπλοστασίων. Την λύση προσέφερε η Αυστραλία, που υπέβαλε ένα σχέδιο συνθήκης στην Γενική Συνέλευση, όμοιο με αυτό που διαπραγματεύτηκε στην Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό. Το κείμενο υιοθετήθηκε στις 10 Σεπτεμβρίου 1996 και έκτοτε είναι ανοικτό προς υπογραφή.

Οι βασικές προβλέψεις της συνθήκης, που έρχεται να συμπληρώσει την Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης των πυρηνικών δοκιμών, μπορούν να συνοψιστούν ως:

- Απαγόρευση πραγματοποίησης, ενθάρρυνσης ή συμμετοχής από τα μέρη οποιαδήποτε δοκιμαστικής έκρηξης πυρηνικών όπλων ή άλλης πυρηνικής έκρηξης⁷⁸.
- Δημιουργία καθεστώτος παρακολούθησης της εφαρμογής της συνθήκης, αποτελούμενο από Διεθνές Σύστημα Παρακολούθησης (International Monitoring System), επιτόπιες επιθεωρήσεις, μέτρα δόμησης εμπιστοσύνης και μηχανισμούς διαβούλευσης και ερμηνείας θεμάτων σχετικά με την συμμόρφωση με τη συνθήκη⁷⁹.

Ένα από τα βασικά μειονεκτήματα της συνθήκης είναι το ότι επιτρέπει την διεξαγωγή δοκιμών στα πλαίσια πειραμάτων, στα οποία όμως η δομή και η ποσότητα των εκρηκτικών και των πυρηνικών υλικών δεν παράγουν πάνω από ένα ορισμένο όριο πυρηνικού καταλοίπου. Οι κριτικές αφορούν το γεγονός ότι αυτή η δυνατότητα αντίκειται στο πνεύμα της συνθήκης και επιτρέπει στα κράτη να διατηρήσουν πυρηνικές κεφαλές in perpetuum ή να διεξάγουν εξελιγμένα προγράμματα βασισμένα σε νέα σχέδια πυρηνικών κεφαλών.

Δέκα χρόνια μετά την υιοθέτησή της, η Συνθήκη δεν έχει τεθεί ακόμα σε ισχύ. Εμπόδιο για την έναρξη εφαρμογής της συνθήκης, αποτελεί το άρθρο 14, σύμφωνα με το οποίο απαιτεί να προηγηθεί η επικύρωση από όλα τα κράτη που συμπεριλαμβάνονται στο

⁷⁷ Στοιχεία Σεπτεμβρίου 2006

⁷⁸ Άρθρο 1 Συνθήκης Ολικής Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών

⁷⁹ Άρθρο 2 Συνθήκης Ολικής Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών

Παράρτημα 2 και τα οποία κατέχουν πυρηνικά όπλα ή πυρηνικούς αντιδραστήρες⁸⁰. Από τα 44 κράτη του Παραρτήματος 2, μόνο τα 41 έχουν υπογράψει από τα οποία τα 34 την έχουν επικυρώσει. Δεν έχουν υπογράψει η Ινδία, το Πακιστάν και η Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας. Από τους υπογραφέντες, δεν έχουν επικυρώσει οι ΗΠΑ, η Κίνα, το Ισραήλ, η Ινδονησία, το Ιράν και η Κολομβία. Μπορεί από το 1998 να μην έχουν πραγματοποιηθεί νέες πυρηνικές δοκιμές, αλλά η πιθανότητα να τεθεί σε ισχύ η συνθήκη είναι πολύ ισχυρές για το βραχυπρόθεσμο μέλλον.

Η πρόβλεψη αυτή θεωρήθηκε απαραίτητη, καθώς στις διαπραγματεύσεις υποστηρίχθηκε ότι η συνθήκη πρέπει να δεσμεύει ένα ορισμένο αριθμό πυρηνικών κρατών και κρατών με πυρηνική ενέργεια, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της μη διασποράς. Η επικύρωση αυτής της συνθήκης θεωρήθηκε από πολλά κράτη ως μία καλή δοκιμασία των πυρηνικών δυνάμεων να συμμορφωθούν με το άρθρο IV της Συνθήκης.

Η άρνηση των ΗΠΑ για επικύρωση της συγκεκριμένης συνθήκης εδράζεται σε δύο λόγους. Αφενός, εκφράζουν αμφιβολίες κατά πόσο η συμμόρφωση με την ολική απαγόρευση των δοκιμών μπορεί να διαπιστωθεί στην πράξη. Ισχυρίζονται ότι η διεξαγωγή υπόγειων δοκιμών μπορεί να εξασθενήσει τα σεισμικά κύματα που παράγονται. Αφετέρου, ανησυχούν για τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις που μπορεί να έχει η εφαρμογή της συνθήκης στην ασφάλεια και αποτελεσματικότητα του αμερικανικού πυρηνικού οπλοστασίου. Η Ινδία επίσης αρνείται να υπογράψει την συνθήκη επειδή θεωρεί ότι είναι αντίθετη με το δικαίωμα κάθε κράτους να αναπτύξει και να εκσυγχρονίσει πυρηνικά όπλα. Τέλος, η Βόρεια Κορέα δηλώνει ότι δεν θα υπογράψει την συνθήκη αν οι ΗΠΑ δεν αναιρέσουν πρώτα την επιθετική προς αυτή πολιτική. Ήδη από το 2003, η Κορέα είναι πρόθυμη να προχωρήσει σε πυρηνική δοκιμή ως απόδειξη της πυρηνικής της ικανότητας.

Αν και η έναρξη ισχύος της Συνθήκης θα αργήσει, έχει θεσπιστεί η Προπαρασκευαστική Επιτροπή για τον Οργανισμό της Σύμβασης (Preparatory Commission for the Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty Organization) σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 2, με έδρα τη Βιέννη.

⁸⁰ In accordance with Article XIV of the Treaty, it will enter into force after the following 44 States listed in Annex 2 to the Treaty have ratified it: *Algeria, Argentina, Australia, Austria, Bangladesh, Belgium, Brazil, Bulgaria, Canada, Chile, China, Colombia*, Democratic People's Republic of Korea, *Democratic Republic of the Congo, Egypt, Finland, France, Germany, Hungary*, India, *Indonesia, Iran (Islamic Republic of), Israel, Italy, Japan, Mexico, Netherlands, Norway*, Pakistan, *Peru, Poland, Romania, Republic of Korea, Russian Federation, Slovakia, South Africa, Spain, Sweden, Switzerland, Turkey, Ukraine, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America, Viet Nam*. (The countries indicated in "italic" type and "underlined" have ratified the Treaty. The countries indicated in "italic" type have signed the Treaty).

2.1.5 Συμβάσεις σχετικές με τα πυρηνικά υλικά

Για να αντιμετωπιστούν τα διάφορα συμβατικά κενά, πραγματοποιούνται διάφορες προτάσεις κατά καιρούς. Μία αρκετά σοβαρή πρόταση είναι να τεθεί υπό έλεγχο ή και να απαγορευτεί ο εμπλουτισμός ουρανίου, βασικό υλικό για την κατασκευή πυρηνικών όπλων. Είτε προτείνεται η ολική απαγόρευση παραγωγής σχάσιμων υλικών από «ύποπτους» πυρηνικούς αντιδραστήρες, είτε απλά ο περιορισμός των υλικών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για πυρηνικά όπλα σε αντιδραστήρες παραγωγής πυρηνικής ενέργειας και την δημιουργία αντιδραστήρων παραγωγής πυρηνικής ενέργειας υπό τον έλεγχο του ΔΟΑΕ⁸¹. Υπάρχει και η πρόταση περί διεθνοποίησης του κύκλου παραγωγής πυρηνικών υλικών, που δέχεται όμως πολλές κριτικές⁸².

Υπό την αιγίδα του ΔΟΑΕ, ξεκίνησε μία προσπάθεια ενίσχυσης της ασφαλούς μεταφοράς και φυσικής προστασίας των πυρηνικών υλικών. Σε αυτό το πνεύμα έχει υπογραφεί και η **Σύμβαση για την Φυσική Προστασία των Πυρηνικών Υλικών (Convention on the Physical Protection of Nuclear Material)**. Οι διαπραγματεύσεις διήρκησαν από το 1977 ως το 1979. Η σύμβαση υπογράφηκε το 1980, τέθηκε σε ισχύ το 1987 και είναι η μόνη που ασχολείται με αυτό το αντικείμενο. Ορίζει την πυρηνική τρομοκρατία ως κακούργημα και τα κράτη υποχρεούνται είτε να ασκήσουν ποινική δίωξη είτε να εκδώσουν τους «πυρηνικούς τρομοκράτες». Ωστόσο, καλύπτει μόνο τα πυρηνικά υλικά για ειρηνικές χρήσεις, και όχι τα στρατιωτικά. Συζητήσεις διεξάγονται γύρω από την αναθεώρησή της και ιδιαίτερα για την επέκταση των όρων της, που εφαρμόζονται σε διεθνείς μεταφορές πυρηνικού υλικού, και στις εθνικές μεταφορές.

Τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης για τον Αφοπλισμό διεξάγονται συζητήσεις για την υπογραφή μίας **συνθήκης για την απαγόρευση της παραγωγής σχάσιμων υλικών για πυρηνικά όπλα**. Θεωρητικά, μία τέτοια διεθνής συνθήκη έχει ως σκοπό την καταπολέμηση της διεθνούς πυρηνικής τρομοκρατίας, στερώντας από τους επίδοξους κατασκευαστές ενός πυρηνικού όπλου την εκρηκτική ύλη, καθώς και την θεμελίωση ενός πιο αποτελεσματικού καθεστώτος μη διασποράς και πυρηνικού αφοπλισμού. Οι διαπραγματεύσεις κωλύονται από διαφωνίες κυρίως στο θέμα των υπάρχοντων αποθεμάτων σχάσιμων υλικών, εφόσον τα μη πυρηνικά κράτη ζητούν από τις πυρηνικές δυνάμεις να καταστρέψουν τα αποθέματά τους ώστε να μην κατασκευαστούν στο μέλλον νέα πυρηνικά όπλα⁸³.

⁸¹ www.wmdcommission.org, No 1 “Review of Recent Literature ...”

⁸² Idem

⁸³

Οι ΗΠΑ υπέβαλλαν ένα προσχέδιο συνθήκης για την παύση παρασκευής σχάσιμων υλικών με σκοπό την χρήση τους σε πυρηνικά όπλα ή άλλους πυρηνικούς εκρηκτικούς μηχανισμούς⁸⁴. Το σχέδιο αυτό προβλέπει την γενική απαγόρευση παραγωγής σχάσιμων υλικών, τα οποία κατασκευάζονται για να χρησιμοποιηθούν ως εκρηκτική ύλη σε πυρηνικά όπλα. Δίνεται η δυνατότητα σε κάθε κράτος μέλος να ζητά διευκρινήσεις γύρω από την εφαρμογή της συνθήκης σε άλλο κράτος μέλος. Ένα τέτοιο ζήτημα θα αντιμετωπιστεί σε διμερές ή πολυμερές επίπεδο. Αν το καταγγέλον κράτος θεωρήσει ότι μία σοβαρή παράβαση εμπίπτει στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων του Συμβουλίου Ασφαλείας, τότε μπορεί να υποβάλλει το θέμα στο τελευταίο προσκομίζοντας και τις απαραίτητες αποδείξεις.

Έχουν γίνει ακόμα πολλές προσπάθειες να δημιουργηθεί ένα καθεστώς διαφάνειας για τις πυρηνικές κεφαλές. Οι προτάσεις αφορούν (α) καταγραφή των πυρηνικών κεφαλών, (β) διασφαλίσεις ότι οι κεφαλές που έχουν δηλωθεί προς καταστροφή, όντως θα καταστραφούν, (γ) εγγυήσεις για τη μη κατασκευή νέων πυρηνικών κεφαλών, (δ) καταστροφή των πυρηνικών υλικών από τις κατεστραμμένες κεφαλές, με τρόπο που να μην αφήνει περιθώρια για νέα χρήση.

2.1.6 Ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ)

Το 1953 ο Αμερικανός Πρόεδρος Αϊζενχάουερ πρότεινε τη δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού για την ατομική ενέργεια στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Έκτοτε ξεκίνησαν πολυμερείς διαπραγματεύσεις, οι οποίες κατέληξαν στην υπογραφή του Καταστατικού του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας [ΔΟΑΕ] (International Atomic Energy Agency, IAEA) τον Οκτώβριο του 1956, με σκοπό να προωθηθούν οι ειρηνικές εφαρμογές της ατομικής ενέργειας και να αποτραπεί η στρατιωτική της χρήση⁸⁵.

Ο Οργανισμός ξεκίνησε τη λειτουργία της τον Ιούλιο του 1957, με έδρα τη Βιέννη. Πρόκειται για συνδεδεμένο με τον ΟΗΕ οργανισμό, με άμεση πρόσβαση στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Τα μέλη του σήμερα ανέρχονται σε 141⁸⁶. Αποτελείται από τα εξής όργανα:

- (α) την *Γενική Συνέλευση (General Conference)*⁸⁷, το συλλογικό όργανο που συνέρχεται σε ετήσια βάση για να εγκρίνει το πρόγραμμα και τον προϋπολογισμό του οργανισμού. Παράλληλα διεξάγει συζητήσεις πάνω σε θέματα που προτείνει το Συμβούλιο Διευθυντών, ο Γενικός Διευθυντής ή κάποιο κράτος μέλος.

⁸⁴ CD/1777, 19 May 2006

⁸⁵ Άρθρο 2 Καταστατικού ΙΑΕΑ

⁸⁶ Στοιχεία Σεπτεμβρίου 2006

⁸⁷ Άρθρο 5 Καταστατικού ΙΑΕΑ

(β) το *Συμβούλιο Διευθυντών (Board of Governors)*⁸⁸, που αποτελείται από 35 μέλη, εκλεγμένα από την Γενική Συνέλευση, και συνέρχεται πέντε φορές το χρόνο. Μελετά το πρόγραμμα και τον προϋπολογισμό του οργανισμού, εξετάζει αιτήσεις για συμμετοχή στον οργανισμό, εγκρίνει τις συμφωνίες διασφάλισης, αποφασίζει για τα μέτρα ελέγχου και εξακρίβωσης και διορίζει τον Γενικό Διευθυντή.

Ο *Γενικός Διευθυντής (Director General)*⁸⁹ είναι ο επικεφαλής του διοικητικού προσωπικού του οργανισμού. Η θητεία του είναι τετραετής και διορίζεται από το Συμβούλιο Διευθυντών, μετά από έγκριση της Γενικής Συνέλευσης.

Το Καταστατικό προβλέπει ότι ο ΔΟΑΕ θα θεσπίζει μέτρα ελέγχου και διασφάλισης. Με σκοπό να εξασφαλιστεί η εφαρμογή αυτών των μέτρων⁹⁰, η χώρα οφείλει να μεταβιβάζει στον οργανισμό τα σχέδια για την κατασκευή εξοπλισμού και εγκαταστάσεων σχετικών πυρηνικής τεχνολογίας για να εξεταστούν και εγκριθούν εφόσον τηρούν όλες τις προϋποθέσεις. Τα λογιστικά στοιχεία των πυρηνικών υλικών και τα αρχεία λειτουργίας των πυρηνικών εγκαταστάσεων πρέπει επίσης να βρίσκονται στην διάθεση του οργανισμού. Ο υπεύθυνος κάθε πυρηνικής εγκατάστασης οφείλει περιοδικά να συντάσσει αναφορές προς τον ΔΟΑΕ. Τέλος, προβλέπεται η δυνατότητα αποστολής επιθεωρητών στο έδαφος των κρατών μελών, με την συγκατάθεση του κράτους μέλους.

Μετά την σύναψη της Συνθήκης μη Διασποράς πυρηνικών όπλων ο ρόλος του ΔΟΑΕ αναβαθμίστηκε, εφόσον γίνεται το όργανο επαλήθευσής της. Κάθε κράτος μέλος της Συνθήκης, σύμφωνα με τις επιταγές του άρθρου 3, αναλαμβάνει να εφαρμόζει τα μέτρα ελέγχου και διασφάλισης που ορίζει ο Οργανισμός, συνάπτοντας με τον τελευταίο μία *Συμφωνία Διασφάλισης (Safeguard Agreement)*, σε υποχρεωτική βάση για τα μη πυρηνικά κράτη και σε προαιρετική για τα έχοντα πυρηνικά όπλα κράτη. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσει ο οργανισμός βάσει αυτών των συμφωνιών αποσκοπούν στην διαπίστωση ότι τα πυρηνικά προγράμματα των μη πυρηνικών κρατών αφορούν ειρηνικούς σκοπούς. Τα κράτη οφείλουν να υποβάλλουν όλες τις σχετικές πληροφορίες για εγκαταστάσεις όπου υπάρχουν πυρηνικά υλικά ή διεξάγονται ερευνητικές δραστηριότητες. Σήμερα 156 κράτη έχουν συνάψει τέτοιες συμφωνίες⁹¹, ανάμεσά τους οι πέντε πυρηνικές δυνάμεις, η Ινδία, το Πακιστάν και το Ισραήλ. Τα κράτη με πυρηνικά όπλα συμφώνησαν να προσυπογράψουν τα μέτρα προστασίας του ΔΟΑΕ μετά από πίεση των μη πυρηνικών κρατών να αποδεχτούν ισότιμες δεσμεύσεις. Τα τελευταία ανησυχούσαν μήπως η ατομική

⁸⁸ Άρθρο 6 Καταστατικού ΙΑΕΑ

⁸⁹ Άρθρο 7 Καταστατικού ΙΑΕΑ

⁹⁰ Άρθρο 12 Καταστατικού ΙΑΕΑ

⁹¹ www.iaea.org

τους βιομηχανία καταστεί λιγότερο ανταγωνιστική εξαιτίας των περιορισμών που έθεταν τα μέτρα πυρηνικής ασφάλειας⁹².

Ο έλεγχος της συμμόρφωσης των κρατών με τις προβλέψεις των συμφωνιών επιτυγχάνεται με την υποβολή εκθέσεων. Κάθε κράτος οφείλει να καταθέσει μία πρώτη αναφορά μετά την θέση σε ισχύ της συμφωνίας διασφάλισης, στην οποία θα αναφέρονται οι πυρηνικές εγκαταστάσεις και τα πυρηνικά υλικά που κατέχει⁹³. Κάθε αλλαγή που πραγματοποιείται οφείλει να κοινοποιείται μέσα σε 30 ημέρες. Το κράτος οφείλει παράλληλα να κρατά εθνικά αρχεία σχετικά με τα ραδιενεργά υλικά που υπάρχουν στο έδαφός του και για τις εγκαταστάσεις⁹⁴, τα αρχεία τα οποία θα υπόκεινται στον έλεγχο των επιθεωρητών.

Τα μέτρα επαλήθευσης που χρησιμοποιεί ο οργανισμός περιλαμβάνουν επιτόπιες επιθεωρήσεις, επισκέψεις και monitoring. Οι επιθεωρήσεις του ΔΟΑΕ χωρίζονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

- i. **ad hoc επιθεωρήσεις** για την επιβεβαίωση της εγκυρότητας των κρατικών αναφορών, ή των αναφορών που κατατίθενται σε περίπτωση κάποιας αλλαγής στο πυρηνικό πρόγραμμα, καθώς και την εξακρίβωση των ποσοτήτων πυρηνικού υλικού που πρόκειται να μεταφερθεί⁹⁵.
- ii. **επιθεωρήσεις ρουτίνας**, οι οποίες μπορεί να είναι είτε προγραμματισμένες είτε όχι, με μία 24ωρη προειδοποίηση. Πραγματοποιούνται για να βεβαιωθεί η εγκυρότητα των αναφορών καθώς και η σύμφωνη με τις συμφωνίες φύλαξη των πυρηνικών υλικών⁹⁶.
- iii. **ειδικές επιθεωρήσεις**, σε περίπτωση που είτε χρειάζεται συμπληρωματική επιθεώρηση μετά από μία επιθεώρηση ρουτίνας, είτε χρειάζεται πρόσβαση σε εγκαταστάσεις και δεδομένα που δεν προβλέπεται στις κατηγορίες i και ii, εφόσον ο οργανισμός κρίνει ότι οι πληροφορίες και οι εξηγήσεις που παρέχει το κράτος δεν επαρκούν για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων της⁹⁷.

Στις επιθεωρήσεις, οι ελεγκτές αντιπαραβάλλουν τα εθνικά αρχεία με τις αναφορές που λαμβάνει ο οργανισμός, επισκέπτονται τις εγκαταστάσεις για την τοποθέτηση συστημάτων παρακολούθησης και επιβεβαιώνουν τις όποιες αλλαγές⁹⁸.

Παράλληλα, ο ΔΟΑΕ λειτουργεί και ως μηχανισμός έγκαιρης προειδοποίησης σε περίπτωση όπου εντοπιστεί κάποια παρέκκλιση, ή ως συντονιστικό όργανό για την

⁹² <http://dosfan.lib.uic.edu/ERC/index.html>

⁹³ Άρθρο 62 Συμφωνιών Διασφάλισης

⁹⁴ Άρθρο 51 Συμφωνιών Διασφάλισης

⁹⁵ Άρθρο 71 Συμφωνιών Διασφάλισης

⁹⁶ Άρθρο 72 Συμφωνιών Διασφάλισης

⁹⁷ Άρθρο 73 Συμφωνιών Διασφάλισης

⁹⁸ <http://www.iaea.org/>

ανάληψη διεθνούς δράσης σε μία πιθανή κρίση. Ο Γενικός Διευθυντής του ΔΟΑΕ εκτιμά κατά πόσο υπάρχει παραβίαση της συμφωνίας διασφάλισης και παραπέμπει την υπόθεση στο Συμβούλιο Κυβερνώντων, το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση για περαιτέρω ενέργειες. Ωστόσο, το Συμβούλιο Ασφαλείας είναι αυτό που θα έχει τον τελικό λόγο.

Οι επιλογές αντίδρασης του ΔΟΑΕ είναι περιορισμένες. Ο Γενικός Διευθυντής ενημερώνει τα υπόλοιπα κράτη μέλη παράλληλα με τα όργανα του ΟΗΕ. Στη συνέχεια σταματά κάθε βοήθεια του Οργανισμού προς τον παραβάτη όσον αφορά την πυρηνική τεχνολογία, απομακρύνοντας από την επικράτειά του τα υλικά και η τεχνολογία που είχαν μεταβιβαστεί στο παρελθόν.

Παρόλα αυτά, οι συμφωνίες διασφάλισης που υποχρεούνται να υπογράψουν οι μη πυρηνικές χώρες με τον ΔΟΑΕ δεν αρκούν για τον εντοπισμό ή την αποτροπή ενός παραβάτη. Επικεντρώνονται κυρίως στον εντοπισμό πιθανών αποκλίσεων στην χρήση πυρηνικών υλικών για ειρηνικούς σκοπούς. Οι έλεγχοι δεν σχετίζονται με πιθανή κατασκευή ή απόκτηση πυραυλικών συστημάτων για πυρηνικά όπλα. Από τη δεκαετία του 1990, οπότε έγινε γνωστό το παράνομο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράκ και οι προσπάθειες της Νοτίου Αφρικής για ανάπτυξη πυρηνικών όπλων, έγινε φανερή η ανάγκη να διευρυνθούν οι ικανότητες του οργανισμού.

Το 1997 συμφωνήθηκε η προαιρετική υπογραφή ενός *Πρόσθετου Πρωτοκόλλου*, το οποίο σκοπό έχει την διεύρυνση της ικανότητας του Οργανισμού να εντοπίζει παράνομες δραστηριότητες. Στο πρωτόκολλο ενσωματώθηκε ένα Πρόγραμμα Ενδυνάμωσης των Διασφαλίσεων, έτσι ώστε να πραγματοποιούνται ενισχυμένοι και εντατικότεροι έλεγχοι που να αφορούν όχι μόνο τις πυρηνικές δραστηριότητες που επίσημα δηλώνει το κράτος στις αναφορές του, αλλά και πιθανές ανεπίσημες δραστηριότητες. Το πρόσθετο πρωτόκολλο 1997 δεν είναι υποχρεωτικό, η υπογραφή τους έχει προχωρήσει με γρήγορους ρυθμούς μέσα στην τελευταία πενταετία. Σήμερα 114 κράτη έχουν υπογράψει Πρόσθετα Πρωτόκολλα και 75 έχουν τεθεί σε ισχύ.

Ειδικότερα, βάσει του Πρωτοκόλλου, τα συμβαλλόμενα μέρη υποχρεούνται να παρέχουν «μια γενική περιγραφή και πληροφορίες για τη θέση κέντρων διεξαγωγής δραστηριοτήτων έρευνας και ανάπτυξης πάνω στον κύκλο πυρηνικού καυσίμου, ειδικά σχετικά με τον εμπλουτισμό, την επανεπεξεργασία πυρηνικού καυσίμου ή την επεξεργασία αποβλήτων μέσης ή υψηλής ραδιενέργειας που περιέχουν πλουτόνιο, ουράνιο υψηλού βαθμού εμπλουτισμού ή ουράνιο 233, οι οποίες δεν χρηματοδοτούνται, ούτε εγκρίνονται ρητώς ή ελέγχονται από το οικείο Κράτος, ή εκτελούνται για λογαριασμό του», καθώς και

στοιχεία για την «ταυτότητα του προσώπου ή της οντότητας που διεξάγει τέτοιες δραστηριότητες» εφόσον ο οργανισμός αιτήσεται αυτό⁹⁹. Έτσι, ο ΔΟΑΕ ενημερώνεται και για τις δραστηριότητες σε πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, βιομηχανικά συγκροτήματα και νοσοκομεία. Επιπλέον, οι επιθεωρητές αποκτούν πρόσβαση σε όλες τις σχετικές με πυρηνικά υλικά εγκαταστάσεις, όπως αντιδραστήρες εμπλουτισμού και παραγωγής σχάσιμων υλικών, ορυχεία εξόρυξης ουρανίου. Το εν λόγω Πρωτόκολλο αφορά, επίσης, τις εγκαταστάσεις που δεν αναπτύσσουν πυρηνικές δραστηριότητες, αλλά οι οποίες, για παράδειγμα, κατασκευάζουν πυρηνικό εξοπλισμό ή διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή για την επεξεργασία αυτών των υλών.

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο δίνει επιπλέον τη δυνατότητα στον ΙΑΕΑ να διεξάγει έρευνες με λήψη περιβαλλοντικών δειγμάτων (environmental monitoring) σε τοπικό ή ευρύτερο επίπεδο. Η μέθοδος αυτή συνίσταται στην συγκέντρωση δειγμάτων αέρα, νερού, εδάφους, κτλ, που πιθανόν περιέχουν μικρά ίχνη πυρηνικών υλικών που εκλύθηκαν από ατομικές δραστηριότητες. Και πάλι όμως για την λήψη των δειγμάτων χρειάζονται πληροφορίες σχετικά με την ανάπτυξη παράνομων δραστηριοτήτων στην περιοχή. Οπότε και αυτό το μέτρο μπορεί να έχει περιορισμένα αποτελέσματα αν δεν θεσμοθετηθεί ένα σύστημα πληροφόρησης. Στην περίπτωση της Βόρειας Κορέας ωστόσο ήταν αποτελεσματική, εφόσον βάσει περιβαλλοντικών ενδείξεων κλήθηκε η χώρα να απολογηθεί και ζητήθηκε να επιτραπούν επιπλέον, διευρυμένες επιθεωρήσεις στις αρχές της δεκαετίας του 1990.

2.1.7 Το Διεθνές Δικαστήριο και τα πυρηνικά όπλα

2.1.7.1 Το Ζήτημα της Νομιμότητας Χρήσης Πυρηνικών Όπλων

Οι δυνατότητες των πυρηνικών όπλων αποκαλύφθηκαν από την πρώτη χρήση τους. Έκτοτε ξεκίνησε και μία έντονη συζήτηση γύρω από το αν ένα κράτος νομιμοποιούταν να χρησιμοποιήσει ένα τόσο καταστροφικό όπλο, που φαινομενικά παραβίαζε όλους τους συμβατικούς και εθιμικούς κανόνες του δικαίου του πολέμου.

Η **νομιμότητα** της χρήσης πυρηνικών όπλων έχει πολλούς **θιασώτες**. Κατ' αρχήν υποστηρίζεται η άποψη ότι εφόσον τα ατομικά όπλα αποτελούν μία σχετικά πρόσφατη εξέλιξη, δεν έχει διαμορφωθεί κάποιος εθιμικός κανόνας που να απαγορεύει την χρήση

⁹⁹ Άρθρο 2 Πρόσθετων Πρωτοκόλλων

τους. Εξάλλου, δεν έχει θεσπιστεί ακόμα μία διεθνή συνθήκη που να καταλήγει σε ανάλογα συμπεράσματα.

Υπάρχουν αρκετοί που υποστηρίζουν ότι η χρήση πυρηνικών όπλων είναι νόμιμη και απόλυτα συμβατή με το δικαίωμα της αυτοάμυνας. Για παράδειγμα, κατά την υπογραφή του Δεύτερου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου του 1977, η Γαλλία δήλωσε ότι δεν μπόρεσε να επικυρώσει το πρώτο πρωτόκολλο επειδή κατά την άποψή της η απαγόρευση χρήσης πυρηνικών όπλων θίγει το δικαίωμά της να υπερασπιστεί την εθνική κυριαρχία της¹⁰⁰. Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το Πρωτόκολλο Ι δεν αναφέρει ρητά τα πυρηνικά όπλα, αλλά η απαγόρευση προκύπτει έμμεσα, λόγω των συνεπειών άνευ διακρίσεως.

Βεβαίως, υπάρχει και η **αντίθετη άποψη**, με εξίσου ένθερμους υποστηρικτές, η οποία εξάλλου κατά την άποψή μας είναι πιο ορθή. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι εφόσον τα πυρηνικά όπλα δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τρόπο συμβατό προς το ανθρωπιστικό δίκαιο, τότε δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ούτε για νόμιμη άμυνα ούτε για αποτροπή επίθεσης¹⁰¹. Η νομιμότητα κάθε όπλου εξασφαλίζεται όταν τηρούνται οι βασικές αρχές, δηλαδή της αναγκαιότητας, της αναλογικότητας και της μη πρόκληση περιττού πόνου και αναπόφευκτου θανάτου¹⁰².

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του πυρηνικού όπλου, που έχει διαπιστωθεί πολλές φορές στο παρελθόν, είναι η **άνευ διακρίσεως δράση** του. Στο Ψήφισμα 1653 της Γενικής Συνέλευσης υπογραμμίζεται ακριβώς αυτή η ιδιότητα των πυρηνικών όπλων, θεωρώντας ότι η χρήση τους είναι αντίθετη με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και του ανθρωπισμού¹⁰³.

Το παράνομο των πυρηνικών όπλων μπορεί να εξαχθεί και σε συνάρτηση με άλλες απαγορεύσεις που επιβάλλει το διεθνές δίκαιο. Για παράδειγμα, υπάρχει ρητή απαγόρευση για τα χημικά όπλα, λόγω των δηλητηριωδών επιδράσεων τους. Απαγορεύονται από τους κανονισμούς της Χάγης, το Πρωτόκολλο του 1925 και από την Σύμβαση για τα χημικά όπλα του 1996. Η πυρηνική ακτινοβολία έχει όμοια δράση με εκείνη των χημικών όπλων. Θα μπορούσε επομένως κανείς να υποστηρίξει ότι εφόσον κάθε πυρηνική έκρηξη οδηγεί στην έκλυση ακτινοβολίας, η χρήση τους εμπίπτει στην ίδια απαγορευτική κατηγορία με τα χημικά¹⁰⁴, λόγω παρόμοιων αποτελεσμάτων.

Ενδιαφέρον έχει και η δικαστική απόφαση στην **υπόθεση Shimoda** που εξετάστηκε από το Περιφερειακό Δικαστήριο του Τόκιο το 1963. Πέντε Ιάπωνες στράφηκαν κατά της

¹⁰⁰ Detter, *ibid*, σελ. 240

¹⁰¹ Χατζηκωνσταντίνου, «*Το Αμφίβολο Νομικό Καθεστώς...*», *ibid*, σελ. 17

¹⁰² Detter, *ibid*, σελ. 241

¹⁰³ A/RES.1653 (XVI)

¹⁰⁴ Χατζηκωνσταντίνου, «*Το Αμφίβολο Νομικό Καθεστώς...*», *ibid*, σελ. 32

ιαπωνικής κυβέρνησης ζητώντας αποζημίωση για τις καταστροφές που προκλήθηκαν από τις ατομικές βόμβες στη Χιροσίμα και τη Ναγκασάκι. Το ιαπωνικό δικαστήριο, αφού μελέτησε όλες τις μέχρι τότε σχετικές διεθνείς συνθήκες, έκρινε ότι αν η χρήση ενός όπλου είναι αντίθετη με τα έθιμα του πολιτισμένου κόσμου και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, τότε η χρήση του πρέπει να απαγορεύεται ακόμα και ελλείψει ρητής απαγόρευσης¹⁰⁵. Ωστόσο δεν αναγνώρισε ευθύνη της ιαπωνικής κυβέρνησης και συνεπώς απορρίφθηκαν οι αιτήσεις για αποζημίωση των εναγόντων¹⁰⁶.

2.1.7.2 Η Γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου

Το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί με το ζήτημα της νομιμότητας της χρήσης των πυρηνικών όπλων, όταν η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 15 Δεκεμβρίου 1994 ζήτησε τη γνωμοδότηση του Δικαστηρίου στο ερώτημα: «Είναι η απειλή ή η χρήση των πυρηνικών όπλων, κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες, επιτρεπτή από το διεθνές δίκαιο;»¹⁰⁷.

Είχε προηγηθεί τον Αύγουστο του 1993 η ανάλογη αίτηση για γνωμοδότηση του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας¹⁰⁸. Το ερώτημα του ΠΟΥ ήταν πιο εξειδικευμένο: «Ενόψει των επιπτώσεων στην υγεία και το περιβάλλον, θα αποτελούσε η χρήση των πυρηνικών όπλων από ένα κράτος σε περίοδο πολέμου ή άλλης ένοπλης σύρραξης παραβίαση των υποχρεώσεών του κατά το διεθνές δίκαιο συμπεριλαμβανομένου του Καταστατικού του ΠΟΥ;». Το Δικαστήριο απέρριψε το αίτημα αυτό¹⁰⁹, με την αιτιολογία ότι το ερώτημα δεν ενέπιπτε στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του οργανισμού, όπως επιτάσσει το άρθρο 96 παράγραφος 2 του Καταστατικού των ΗΕ. Στην γνωμοδότηση που εξέδωσε στις 8 Ιουλίου 1996, διευκρίνισε ακόμα ότι το ζήτημα ήταν νομικό και ότι η εμπλοκή πολιτικών παραγόντων δεν μπορεί να ανατρέψει τον χαρακτήρα του αυτό.

Την ίδια μέρα εκδόθηκε και η γνωμοδότηση επί του αιτήματος της Γενικής Συνέλευσης. Σε αυτή το Δικαστήριο αποφεύγει να δώσει μία καθαρή απάντηση. Αποφαίνεται ότι δεν υπάρχει στο διεθνές εθιμικό ή συμβατικό δίκαιο ούτε εξουσιοδότηση

¹⁰⁵ Detter, *ibid*, σελ. 242

¹⁰⁶ Κουτσούκης, Μένιος, «Η Υπόθεση Shimoda – Ο πυρηνικός όλεθρος της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι μέσα από μία δικαστική απόφαση», Αθήνα, 1998, σελ. 110

¹⁰⁷ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, “Request for Advisory Opinion transmitted to the Court under the United Nations Resolution 49/75 K of 15 December 1994”, www.icj-cij.org

¹⁰⁸ Legality of the use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, “Request for Advisory Opinion transmitted to the Court under a World Health Assembly Resolution of 14 May 1993”, www.icj-cij.org

¹⁰⁹ Legality of the use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict, *Advisory Opinion* of 8 July 1996 - Preliminary Objections, www.icj-cij.org

ούτε ρητή και ολική απαγόρευση απειλής ή χρήσης πυρηνικών όπλων¹¹⁰. Ταυτόχρονα αποδέχεται ότι η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων είναι αντίθετη με το άρθρο 2, παράγραφο 4 του Χάρτη των ΗΕ, και δεν πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 51¹¹¹. Τέλος, κρίνει ότι η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου ενόπλων συγκρούσεων, ειδικότερα με τις αρχές και τους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και με όλες τις συνθήκες τις σχετικές με τα πυρηνικά όπλα¹¹².

Έτσι, στο διατακτικό μέρος τα γνωμοδότησης το Δικαστήριο καταλήγει στο ότι «η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων θα μπορούσε να είναι αντίθετη προς τους κανόνες του διεθνούς δικαίου ενόπλων συγκρούσεων και ειδικά με τις αρχές και τους κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου. Ωστόσο, ενόψει της ισχύουσας κατάστασης του διεθνούς δικαίου και των πραγματικών στοιχείων, που βρίσκονται στην διάθεσή του, το Δικαστήριο δεν μπορεί να αποφανθεί με βεβαιότητα κατά πόσο η απειλή ή η χρήση πυρηνικών όπλων θα ήταν ενέργεια νόμιμη ή παράνομη, στην ακραία περίπτωση της νόμιμης άμυνας, όπου η ίδια η επιβίωση του κράτους θα βρίσκεται σε κίνδυνο»¹¹³. Ποιες είναι λοιπόν αυτές οι εξαιρετικές περιπτώσεις οι οποίες προκαλούν τόση αμηχανία Δικαστήριο; Δυστυχώς η γνωμοδότηση δεν προσφέρει περισσότερες διευκρινήσεις. Η ‘επιβίωση του κράτους’ μπορεί να σημαίνει την πολιτική επιβίωση μίας κυβέρνησης, την διατήρηση της ανεξαρτησίας αυτής της οντότητας ή την φυσική επιβίωση του πληθυσμού¹¹⁴, αν και αυτές οι περιπτώσεις δεν είναι ιστορικά σπάνιες. Ο κίνδυνος όμως θα πρέπει να είναι άμεσος, παρών και κρίσιμος¹¹⁵.

Το νόημα της θέσης είναι επίσης δύσκολο να προσδιοριστεί. Πάντως είναι μάλλον απίθανο να υποστηρίζει ότι η παραβίαση του ανθρωπιστικού δικαίου που συνεπάγεται η χρήση των πυρηνικών όπλων δικαιολογείται όταν απειλείται η επιβίωση του κράτους¹¹⁶. Ένα άλλο στοιχείο που πρέπει να προσέξουμε είναι ότι η περιγραφή του σημείου E της παραγράφου 105 αναφέρεται σε εκείνη την περίπτωση όπου απειλείται η επιβίωση ενός κράτους, χωρίς να προσδιορίζεται αν η απειλή ή χρήση πυρηνικών όπλων πρέπει να προέρχεται από το ίδιο το απειλούμενο κράτος. Ενδέχεται έτσι, στη σκέψη του Δικαστηρίου να συμπεριλαμβάνεται και η περίπτωση της συλλογικής άμυνας¹¹⁷.

¹¹⁰ Par. 105 (2) A, B of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, *Advisory Opinion* of 8 July 1996

¹¹¹ Par. 105 (2) C of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, *Advisory Opinion* of 8 July 1996

¹¹² Par. 105 (2) D of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, *Advisory Opinion* of 8 July 1996

¹¹³ Par. 105, (2) E of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, *Advisory Opinion* of 8 July 1996

¹¹⁴ Matheson, Michael, “*The Opinions of the International Court of Justice on the Threat or Use of Nuclear Weapons*”, *American Journal of International Law* (No 91), 1997, pp. 430

¹¹⁵ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 140

¹¹⁶ Matheson, idem

¹¹⁷ Ibid, σελ. 431

Έχουν αναπτυχθεί δύο προσεγγίσεις επί της ‘αινιγματικής’ αυτής παραγράφου. Αφενός η μία θεωρεί ότι η πρώτη πρόταση αποτελεί τον γενικό κανόνα, ότι δηλαδή μάλλον απαγορεύεται η χρήση πυρηνικών όπλων, και η δεύτερη την εξαίρεση αυτού. Αφετέρου, η άλλη υποστηρίζει πως η πρώτη πρόταση σημαίνει πως υπάρχουν περιπτώσεις όπου η απειλή ή η χρήση πυρηνικών είναι παράνομη, και άλλες όπου είναι νόμιμη. Η δεύτερη αυτή άποψη είναι αρκετά επικίνδυνη και μάλλον όχι αυτή που θα ήθελε το Δικαστήριο, εφόσον δεν συνάδει με το συλλογιστικό του¹¹⁸.

Σύμφωνα με το συλλογισμό του Δικαστηρίου, η απειλή ή χρήση βίας απαγορεύεται από το άρθρο 2 παρ. 4 του Χάρτη των ΗΕ, με εξαίρεση την πρόβλεψη του άρθρου 51, δηλαδή σε περίπτωση άσκησης του φυσικού δικαιώματος ατομικής ή συλλογικής άμυνας. Το δικαίωμα αυτό πρέπει να τηρεί τις προϋποθέσεις της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας.

Η απειλή χρήσης βίας υφίσταται όταν ένα κράτος με πυρηνικά όπλα δηλώνει ότι ενδέχεται να τα χρησιμοποιήσει για την προστασία της εδαφικής του ακεραιότητας. Η νομιμότητα της απειλής εξαρτάται από τη νομιμότητα της σκοπούμενης χρήσης¹¹⁹. Η κατοχή από πυρηνικών όπλων συνεπάγεται δυνατότητα χρήσης τους, αλλά και πάλι σε αυτή την περίπτωση η νομιμότητα εξαρτάται από την χρήση τους. Μόνο αν το κράτος κάτοχος σχεδιάζει να τα χρησιμοποιήσει κατά της εδαφικής ακεραιότητας και ανεξαρτησίας άλλου κράτους, μπορεί η κατοχή να κριθεί παράνομη¹²⁰.

Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η χρήση πυρηνικών όπλων παραβιάζει ακόμα το δικαίωμα στη ζωή, όπως αυτό ορίζεται στο άρθρο 6 του Συμφώνου για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα¹²¹. Επιπλέον, από την χρήση τους προκαλούνται μεγάλοι κίνδυνοι και για το περιβάλλον, ώστε αυτή να μην είναι συμβατή με τις περιβαλλοντικές αρχές.

Το Δικαστήριο δεν παραλείπει να προτρέψει τα κράτη να προβούν σε διαπραγματεύσεις για την επίτευξη του πυρηνικού αφοπλισμού, υπό διεθνή έλεγχο¹²². Η υποχρέωση αυτή προχωρά λίγο παραπέρα από την υποχρέωση για διαπραγματεύσεις που ορίζει το άρθρο 6 της Συνθήκης μη διασποράς, καθώς το Δικαστήριο καλεί τα κράτη να ολοκληρώσουν αυτές τις διαδικασίες¹²³.

¹¹⁸ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «Ο Προληπτικός...», *ibid*, σελ. 144

¹¹⁹ Σκόρδας, Αχιλλέας, «Η Καθοδηγητική Λειτουργία του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης και η Μετέωρη Κανονιστικότητα του Διεθνούς Δικαίου», Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα, 2000, σελ. 38

¹²⁰ Par. 48, of Advisory Opinion (Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons)

¹²¹ Matheson, Michael, “*The Opinions of the International Court of Justice on the Threat or Use of Nuclear Weapons*”, *American Journal of International Law* (No 91), 1997, pp. 432

¹²² Par. 105 (2) F of Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, *Advisory Opinion* of 8 July 1996

¹²³ Nanda – Krieger, “*Nuclear Weapons ...*”, *ibid*, σελ. 114

2.2 Τα Χημικά Όπλα

Όταν λέμε χημικά όπλα, εννοούμε αυτά τα οποία λειτουργούν μέσω των τοξικών τους αποτελεσμάτων. Πολλά χημικά όπλα είναι τοξικά και κάθε τοξικό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν χημικό όπλο. Επομένως, πως θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε επακριβώς την έννοια χημικό όπλο; Για πολλά χρόνια τα χημικά και τα βιολογικά όπλα αποτελούσαν μία ενιαία κατηγορία, όπως άλλωστε φαίνεται κι από το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925 το οποίο αναφέρεται και στις δύο κατηγορίες, πρωτίστως όμως στα ασφυξιογόνα και δηλητηριώδη αέρια.

Στρατιωτικοί ορισμοί μιλούν για οπλικά συστήματα γεμάτα με τοξικούς παράγοντες, οι οποίοι απελευθερώνονται σε αέρια ή υγρή μορφή, επηρεάζοντας το νευρικό σύστημα ή την κυκλοφορία του αίματος. Όμως μία τέτοια προσέγγιση είναι μάλλον περιοριστική¹²⁴. Η Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων του 1993 περιλαμβάνει έναν ευρύτερο ορισμό. Χρησιμοποιώντας σαν βάση το κριτήριο του σκοπού, χαρακτηρίζει κάθε τοξικό χημικό ως χημικό όπλο, εκτός αν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς που δεν απαγορεύονται από την σύμβαση.

Υπάρχουν τέσσερις βασικές κατηγορίες χημικών όπλων¹²⁵:

(1) *οι ασφυξιογόνες ουσίες (Choking Agents)*, προκαλούν βλάβη στους πνεύμονες. Η έκθεση γίνεται με εισπνοή.

(2) *οι καυστικές ή φλυκταινογόνες ουσίες (Blister Agents)*, οι οποίες προκαλούν σοβαρές φλύκταινες και «εγκαύματα» σε μάτια, δέρμα και ιστούς του αναπνευστικού συστήματος. Αναφέρονται και ως «ουσίες μουστάρδας» π.χ. μουστάρδες αζώτου, μουστάρδες θείου, κτλ.

(3) *οι αιμοτοξικές ουσίες (Blood Agents)*, οι οποίες παρεμποδίζουν τη δυνατότητα του αίματος να μεταφέρει οξυγόνο και προκαλούν ασφυξία. Τυπικά παραδείγματα είναι το υδροκυάνιο και το χλωριούχο κυάνιο.

(4) *οι νευροτοξικές ουσίες ή ουσίες νεύρων (Nerve Agents)*, που επιδρούν στο κεντρικό νευρικό σύστημα.

Οι παραπάνω ουσίες χρησιμοποιούνται σε μορφή αερίου, υγρού ή αερολύματος.

Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου είχαν είχε χρησιμοποιηθεί σωρεία χημικών όπλων (όπως chlorine & phosgene gases, mustard gas/ypérite), με αποτέλεσμα το

¹²⁴ www.wmdcommission.org, No 1 "Review of Recent Literature ..."

¹²⁵ <http://www.opcw.org/>

θάνατο 90000 ανθρώπων και τον τραυματισμό 1 εκατομμυρίου ατόμων¹²⁶. Η τροπή αυτή ήταν αναμενόμενο να προκαλέσει τον φόβο σε ολόκληρη την διεθνή κοινότητα. Στον μεσοπόλεμο 124000 τόμοι χημικών καταστράφηκαν. Παρόλα αυτά, και παρά την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του 1925 που απαγόρευε τα δηλητηριώδη και ασφυξιογόνα αέρια, κατά τον μεσοπόλεμο παρατηρήθηκε εκτεταμένη χρήση χημικών όπλων. Για παράδειγμα χρησιμοποιήθηκαν από τον Βρετανικό στρατό στη Ρωσία (1919), από την Ισπανία στο Μαρόκο (1923-26), από την Ιταλία στην Λιβύη (1930), από τη Σοβιετική Ένωση στο Sinkiang (1934), από την Ιταλία στην Αιθιοπία (1935-40), από την Ιαπωνία στην Κίνα (1937-45)¹²⁷.

Στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα περισσότερα κράτη ήταν απρόθυμα να χρησιμοποιήσουν χημικά όπλα, ωστόσο σχεδόν σε όλα τα θέατρα των μαχών κάποιος από τους αντιπάλους έκανε χρήση ανάλογων ουσιών. Μεταπολεμικά, δεν καταστράφηκαν τα αποθέματα που είχαν απομείνει. Εικάζεται ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση κατείχαν στον ψυχρό πόλεμο δεκάδες χιλιάδες τόνους χημικών όπλων, αρκετούς για να καταστρέψουν κάθε ζωντανό πλάσμα στον πλανήτη¹²⁸. Ακόμα περισσότερη ανησυχία προκάλεσε η χρήση χημικών στον πόλεμο Ιράκ – Ιράν τη δεκαετία του 1980 και συγκεκριμένα η ιρακινή επίθεση κατά Κούρδων στην Halabja το 1988. Εκείνη την περίοδο τα χημικά όπλα ήρθαν εντονότερα στο προσκήνιο, εφόσον υπήρχαν υποψίες για έναν ολόένα αυξανόμενο αριθμό κρατών που είχαν αναπτύξει χημικό οπλοστάσιο¹²⁹.

Η επίθεση με χημικά στο μετρό του Τόκιο το 1995 (sarin attack) που οργανώθηκε από τον Aum Shinrikyo επικέντρωσαν την διεθνή προσοχή στην πιθανότητα χρήσης χημικών όπλων από μη κρατικούς δρώντες, και ιδιαίτερα από τρομοκρατικές οργανώσεις.

2.2.1 Συνθήκη για την Απαγόρευση Ανάπτυξης, Παραγωγής, Αποθήκευσης και Χρήσης Χημικών Όπλων και για την Καταστροφή τους

Το 1980 η Συνδιάσκεψη για τον Αφοπλισμό δημιούργησε μία ad hoc ομάδα για τον προσδιορισμό των θεμάτων που θα απασχολούσαν τις διαπραγματεύσεις για την σύναψη μίας συνθήκης σχετικά με τα χημικά όπλα. Ήδη από την δεκαετία του 1970 είχαν προταθεί διάφορα σχέδια συνθήκης που ποίκιλαν από απαγόρευση των επικίνδυνων χημικών ως

¹²⁶ <http://www.opcw.org/>

¹²⁷ www.wmdcommission.org, No 1 “Review of ...”, idem

¹²⁸ Idem

¹²⁹ Roberts, Brad, “Weapons Proliferation and World Order – After the Cold War”, Kluwer Law International, The Hague, 1996, σελ. 54

ολική τους απαγόρευση¹³⁰. Το τελικό σχέδιο υποβλήθηκε το 1985, και μετά από αρκετές τροποποιήσεις, ήταν έτοιμο για υπογραφή το 1992.

Η Σύμβαση για την Απαγόρευση Ανάπτυξης, Παραγωγής, Αποθήκευσης και Χρήσης Χημικών Όπλων (Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on Their Destruction) υιοθετήθηκε από την Διάσκεψη Αφοπλισμού της Γενεύης στις 3 Σεπτεμβρίου 1992. Τέθηκε σε ισχύ στις 29 Απριλίου 1997 και έχει 178 συμβαλλόμενα μέρη. Η Σύμβαση απαγορεύει την παραγωγή, ανάπτυξη, αποθήκευση και χρήση τοξικών χημικών, και είναι η πρώτη συνθήκη αφοπλισμού που θέτει την επίβλεψη της τήρησης των όρων σε ένα διεθνές όργανο.

Στο άρθρο 2 παρατίθεται ένας ευρύς ορισμός για τα χημικά όπλα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται: «(α) τα δηλητηριώδη / τοξικά χημικά προϊόντα και οι προβαθμίδες αυτών, μη συμπεριλαμβανομένων των προϊόντων που προορίζονται για σκοπούς οι οποίοι δεν απαγορεύονται από την σύμβαση [...], (β) τα πυρομαχικά και οι συσκευές που έχουν ειδικά σχεδιασθεί για να προκαλούν τον θάνατο ή άλλες βλάβες δια της τοξικής δράσεως των δηλητηριωδών / τοξικών προϊόντων που καθορίζονται στο εδάφιο α και απελευθερώνονται με την χρήση αυτών των πυρομαχικών και συσκευών, (γ) παν υλικό το οποίο έχει ειδικά σχεδιαστεί για να χρησιμοποιείται σε άμεση συνάρτηση με τη χρήση των πυρομαχικών και συσκευών που καθορίζονται στο εδάφιο β». Δηλητηριώδη / τοξικά χημικά προϊόντα αποτελεί «κάθε χημικό προϊόν το οποίο, δια της χημικής του δράσης επί των βιολογικών λειτουργιών, δύναται να προξενήσει στους ανθρώπους ή τα ζώα τον θάνατο, προσωρινή ανικανότητα ή μόνιμες βλάβες». Το Παράρτημα περί χημικών προϊόντων της Σύμβασης περιλαμβάνει όλα τα χημικά προϊόντα που έχουν αναγνωρισθεί και αποτελούν αντικείμενο των μέτρων επαλήθευσης.

Η Σύμβαση καλεί τα κράτη να δηλώσουν μετά την έναρξη ισχύος της τα ακόλουθα:

- Τα χημικά όπλα που έχουν στην κατοχή του, την τοποθεσία τους, εφόσον υπάρχουν, και ένα πρόγραμμα σχετικά με την καταστροφή τους¹³¹. Τα κράτη που δήλωσαν ότι κατέχουν χημικά όπλα είναι τα ακόλουθα: Αλβανία, Ινδία, Λιβύη, Βόρεια Κορέα, Ρωσία, ΗΠΑ.
- Τις δραστηριότητες γύρω από χημικά όπλα που διεξήχθησαν μετά την 1^η Ιανουαρίου 1946¹³². Τέτοιες δηλώσεις έγιναν από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, την Κίνα, τη Γαλλία, το Ιράν, τη Σερβία – Μαυροβούνιο και το Ηνωμένο Βασίλειο¹³³.

¹³⁰ Detter, *ibid*, σελ. 264

¹³¹ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. 1(a)

¹³² Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. (b)

- Τα χημικά όπλα παλαιάς τεχνολογίας (δηλαδή αυτά που παρασκευάστηκαν προ του 1925, ή μεταγενέστερα που έχουν όμως αλλοιωθεί σε τέτοιο βαθμό που να μην μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως όπλα) που έχουν στην κατοχή τους¹³⁴.
- Τις εγκαταστάσεις παραγωγής χημικών όπλων που βρίσκονται ή βρίσκονταν στην επικράτειά τους, παράλληλα με ένα σχέδιο κλεισίματος ή καταστροφής των εγκαταστάσεων αυτών¹³⁵.
- Τα κράτη μέλη θα δηλώσουν ακόμα τα μέσα καταστολής στάσης που κατέχουν¹³⁶, δηλαδή κάθε χημικό προϊόν, το οποίο δεν έχει καταχωρηθεί σε πίνακα και μπορεί να προξενήσει στους ανθρώπους, μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα, αισθητηριακό ερεθισμό ή σωματική ανικανότητα, που αποκαθίσταται μετά παρέλευση μικρού χρονικού διαστήματος αφότου παύσει η έκθεση σε αυτό.

Με σκοπό να μεγιστοποιηθεί η αποτελεσματικότητα της σύμβασης, τα κράτη καλούνται να δηλώσουν και τις εγκαταστάσεις παραγωγής χημικών όπλων που βρίσκονται ή βρίσκονταν στην επικράτειά τους, παράλληλα με ένα σχέδιο κλεισίματος ή καταστροφής των εγκαταστάσεων αυτών¹³⁷. Τα κράτη μέλη θα δηλώσουν ακόμα τα μέσα καταστολής στάσης που κατέχουν¹³⁸.

Η Σύμβαση δεσμεύει τα κράτη να παρέχουν στους μηχανισμούς επαλήθευσης που θεσπίζονται στα πλαίσια της ελεύθερης πρόσβαση στους χώρους αποθήκευσης βιολογικών όπλων και στις εγκαταστάσεις παραγωγής τους¹³⁹. Προβλέπονται ετήσιες αναφορές για την πρόοδο του σχεδίου καταστροφής των αποθεμάτων, σχέδια που πρέπει να ολοκληρωθούν 10 χρόνια μετά την θέση σε ισχύ της συνθήκης ή την προσχώρηση σε αυτή¹⁴⁰.

Η Σύμβαση καλύπτει και τις περιπτώσεις μη κρατικών δρώντων. Το κάθε συμβαλλόμενο μέρος πρέπει να υιοθετήσει εθνικά μέτρα με τα οποία θα απαγορεύει σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να αναπτύξει οποιαδήποτε δραστηριότητα στην επικράτεια ή σε περιοχές υπό την δικαιοδοσία του που απαγορεύεται από τη Σύμβαση¹⁴¹.

Το καθεστώς για τα χημικά όπλα αποδείχθηκε αρκετά αποτελεσματικό. Ενδεικτικά, παραθέτουμε κάποια αριθμητικά στοιχεία. Δηλώθηκαν 71330 τόνοι χημικών στοιχείων και

¹³³ www.wmdcommission.org, No 1 "Review of Recent Literature on WMD Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation", Stockholm International Peace Research Institute, May 2004

¹³⁴ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρα II, παρ. 5-6(a) και III, παρ. 1 (β)

¹³⁵ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. 1 (γ)

¹³⁶ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. 1 (ε)

¹³⁷ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. 1 (γ)

¹³⁸ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο III παρ. 1 (ε)

¹³⁹ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο IV παρ. 1-4 και V παρ. 1-4

¹⁴⁰ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο IV παρ. 6-7 και V παρ. 6-7

¹⁴¹ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο VII παρ. 1

61 εγκαταστάσεις παραγωγής χημικών όπλων στον Οργανισμό για την απαγόρευση των χημικών όπλων¹⁴². 14314 τόνοι χημικών έχουν καταστραφεί μέχρι σήμερα, όπως και 38 εγκαταστάσεις.

Από το 1997 μέχρι το 2001 δεν είχε κληθεί ο οργανισμός για να ελέγξει κατηγορίες σχετικά με υποψίες για παράνομη παραγωγή χημικών όπλων.

2.2.2 Ο Οργανισμός για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων

Η συνθήκη προβλέπει ακόμα την δημιουργία ενός οργανισμού με σκοπό την επίβλεψη της εφαρμογής της, τον **Οργανισμό για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων**¹⁴³. Η έδρα του βρίσκεται στη Χάγη και η δομή του περιλαμβάνει: (α) τη *Συνδιάσκεψη των Κρατών μερών* (Conference of State Parties), όργανο λήψης αποφάσεων που συνέρχεται τακτικά μία φορά το χρόνο, (β) το *Εκτελεστικό Συμβούλιο* (Executive Council), το αντιπροσωπευτικό όργανο, που αποτελείται από 41 κράτη, με διετή θητεία, που εκπροσωπούν τις 5 γεωγραφικές ομάδες και συνέρχεται τακτικά 3 με 4 φορές ετησίως και την (γ) *Τεχνική Γραμματεία* (Technical Secretariat), η οποία παίζει συντονιστικό ρόλο, προσφέροντας συμβουλευτικές υπηρεσίες στα κράτη μέλη για την καλύτερη εφαρμογή της σύμβασης. Αυτής προϊστάται ο *Γενικός Διευθυντής* που διορίζεται από την Συνδιάσκεψη μετά από σύσταση του Εκτελεστικού Συμβουλίου, για τέσσερα χρόνια. Ετοιμάζει τακτικές αναφορές προς το Συμβούλιο και την Συνδιάσκεψη σχετικά με την πρόοδο εφαρμογής της Συνθήκης, ενώ εξουσιοδοτεί και την αποστολή επιθεωρητών στα κράτη μέλη. Τέλος, έχει συσταθεί και ένα *Συμβουλευτικό Επιστημονικό Συμβούλιο* (Scientific Advisory Board) που αποτελείται από 20 επιστήμονες και ετοιμάζει αναφορές και εκθέσεις για τον οργανισμό.

Σκοπός του Οργανισμού είναι να διασφαλίσει την εφαρμογή της συνθήκης, δηλαδή επιτηρεί την καταστροφή των αποθεμάτων και ασχολείται με την πρόληψη της εξάπλωσης των χημικών όπλων. Κάθε συμβαλλόμενος μέρος ορίζει μία εθνική αρχή η οποία θα ενημερώνει τον οργανισμό για τα νομοθετικά και διοικητικά μέτρα που λαμβάνει για την εφαρμογή της συνθήκης¹⁴⁴. Πέρα από αυτό, συμμετέχει στις επιθεωρήσεις του Οργανισμού.

Ο Γενικός Διευθυντής του Οργανισμού ειδοποιεί το εκάστοτε κράτος μέλος για την προκείμενη επιθεώρηση. Κατά τη διάρκειά της, η εθνική αρχή που έχει οριστεί ως focal point ανάμεσα στον οργανισμό και το κράτος, συνοδεύει τους επιθεωρητές του οργανισμού και διευκολύνει το έργο τους. Υπάρχουν δύο είδη επιθεωρήσεων: οι επιθεωρήσεις ρουτίνας

¹⁴² www.opcw.org

¹⁴³ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο VIII, παρ. 1

¹⁴⁴ Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων, άρθρο VII παρ. 4-5

και οι επιθεωρήσεις μετά από πρόκληση (Challenge Inspections), οι οποίες αποτελούν μία καινοτομία του καθεστώτος. Σε αυτές ανήκουν οι επιθεωρήσεις που διεξάγονται με σκοπό να διερευνηθούν υποψίες σχετικά με μη συμμόρφωση μετά από αίτηση κάποιου κράτους μέλους¹⁴⁵. Οι ειδικοί επιθεωρητές του οργανισμού καταφθάνουν στο κράτος που θα επιθεωρηθεί 12 ώρες μετά την ειδοποίησή του, ενώ μέσα στις επόμενες 36 ώρες πρέπει να έχουν μεταφερθεί στις ύποπτες εγκαταστάσεις¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Άρθρο 9 Σύμβασης για τα Χημικά Όπλα

¹⁴⁶ Μέρος 10, παράγραφος 19 Παραρτήματος Εφαρμογής και Επαλήθευσης Σύμβασης για τα Χημικά Όπλα

2.3 Βιολογικά Όπλα

Γενικά, ως βιολογική επίθεση νοείται η δηλητηρίαση τροφής και νερού με μολυσματικές ουσίες, η χρήση μικροοργανισμών, τοξινών ή άλλων ζωντανών οργανισμών μέσα σε ένα οπλικό σύστημα, ή η χρήση ουσιών μολυσμένων με βιολογικούς παράγοντες. Τα βιολογικά όπλα είναι γνωστά στην ανθρωπότητα από τα αρχαία χρόνια. Ήδη από τον 6^ο π.Χ. αιώνα οι Ασύριοι δηλητηρίαζαν τα αποθέματα νερού του αντίπαλου με ένα δηλητηριώδες μανιτάρι που προκαλούσε παραισθήσεις, ενώ το 184 ο Αννίβας της Καρθαγένης γέμισε δοχεία με δηλητηριώδη φίδια, εκσφεντονίζοντάς τα στη συνέχεια στα πλοία του αντίπαλου στόλου¹⁴⁷. Κατά τον Μεσαίωνα οι Τούρκοι και οι Μογγόλοι σε πολιορκίες πόλεων, πετούσαν με καταπέλτες πτώματα μολυσμένα με πανώλη. Ο βρετανικός στρατός χρησιμοποίησε τον ιό της ευλογιάς για να κατατροπώσει τους Ινδιάνους στην Αμερική¹⁴⁸. Ωστόσο, τα βιολογικά όπλα δεν αποτελούσαν μία ενδεδειγμένη μέθοδο πολέμου, εφόσον τα αποτελέσματα της χρήσης τους ήταν συνήθως χρονοβόρα, ενώ κάποιες φορές δεν μπορούσαν να προβλεφθούν οι συνέπειές τους με ακρίβεια¹⁴⁹.

Η ανάπτυξη της επιστήμης βοήθησε στο να διευρυνθούν οι δυνατότητες των βιολογικών όπλων, εφόσον γινόταν ευκολότερο να ελεγχθεί η χρήση τους και να δημιουργηθούν πιο αποτελεσματικά μέσα παραδόσεως από τα συμβατικά που χρησιμοποιούνταν στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αν και η χρήση τους ήταν περιορισμένη, δεν μπορούσαν να παραβλεφθούν οι σοβαρές και απρόβλεπτες συνέπειες τους, καθώς και ο κίνδυνος μίας επιδημίας που θα έπληττε τα στρατεύματα της ίδιας της χώρας που προέβη σε βιολογική επίθεση.

Οι βιολογικοί παράγοντες (biological agents) που χρησιμοποιεί η στρατιωτική τεχνολογία, σε μορφή υγρού, αερολύματος ή ξηράς σκόνης, είναι είτε ζωντανοί οργανισμοί, όπως ιοί και βακτήρια, είτε τοξίνες, δηλαδή ουσίες που παράγονται από ζωντανούς οργανισμούς, πρωτεϊνικής σύνθεσης, οι οποίες όταν διεισδύσουν σε έναν οργανισμό προκαλούν νόσο¹⁵⁰. Το κεντρί της μέλισσας ή το δηλητήριο κάποιων φιδιών εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία. Κάποιες από τις πιο γνωστές ασθένειες που χρησιμοποιούνται σε

¹⁴⁷ www.wikipedia.org

¹⁴⁸ Idem

¹⁴⁹ Haar, Barend ter, *“The Future of Biological Weapons”*, Center for Strategic and International Studies, Praeger, New York, 1991, σελ. 1

¹⁵⁰ www.wikipedia.org

βιολογικά όπλα είναι ο άνθρακας, η χολέρα, η πανώλη, ο κίτρινος πυρετός, η ευλογιά, η τουλαραιμία, η εγκεφαλίτις και η αλλαντίαση.

2.3.1 Σύμβαση περί απαγορεύσεως της αναπτύξεως, παραγωγής και αποθηκείσεως βιολογικών και τοξινικών όπλων

Η Σύμβαση περί απαγορεύσεως της αναπτύξεως, παραγωγής και αποθηκείσεως βακτηριολογικών (βιολογικών) και τοξινικών όπλων και καταστροφής αυτών (Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction) υπογράφηκε τον Απρίλιο του 1972 και τέθηκε σε ισχύ τρία χρόνια αργότερα, στις 26 Μαρτίου 1975. Πρόκειται για το πρώτο διεθνές κείμενο που απαγορεύει ολικά μία κατηγορία όπλων. Δεν αφορά μόνο την απαγόρευση χρήσης των βιολογικών και τοξινικών όπλων, αλλά και την κατασκευή και κατοχή τους. Η Σύμβαση έρχεται λοιπόν να συμπληρώσει το Πρωτόκολλο της Γενεύης. Αριθμεί 155 κράτη μέλη, ενώ 16 κράτη έχουν υπογράψει αλλά δεν έχουν επικυρώσει ακόμα το κείμενο.

Τα κράτη μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να απέχουν από την κατασκευή και κατοχή μικροβιακών, βιολογικών και τοξινικών ουσιών, εκτός αν προορίζονται για ειρηνικούς σκοπούς, καθώς επίσης και όπλων ή μέσων παράδοσης των ουσιών αυτών¹⁵¹. Η απαγόρευση επεκτείνεται και στην ενθάρρυνση ή υποστήριξη ανάπτυξης όσων απαγορεύονται από τρίτα κράτη¹⁵². Δεν αναφέρεται σε καμία διάταξη ρητά ότι απαγορεύεται η χρήση των βιολογικών όπλων. Το πνεύμα όμως του προοιμίου, αλλά και το σύνολο των απαγορεύσεων του πρώτου άρθρου συνηγορούν υπέρ της απόψεως ότι σε αυτή την απαγόρευση στόχευαν οι συντάκτες. Άλλωστε, ρητή απαγόρευση υπαγορεύει το Πρωτόκολλο της Γενεύης του 1925, το οποίο δεν τροποποιείται από την Σύμβαση του 1972¹⁵³. Στη συνέχεια προβλέπεται η καταστροφή ή διάθεση για ειρηνικούς σκοπούς των όποιων αποθεμάτων τέτοιων ουσιών¹⁵⁴.

Η Σύμβαση απαγορεύει για την απαγόρευση της ενθάρρυνσης ή υποστήριξης ανάπτυξης βιολογικών όπλων από τρίτα κράτη, καθώς και την μεταφορά των βιολογικών

¹⁵¹ Άρθρο 1, «Σύμβαση περί απαγορεύσεως της αναπτύξεως, παραγωγής και αποθηκείσεως βακτηριολογικών (βιολογικών) και τοξινικών όπλων και καταστροφής αυτών» (1972), στο: Περράκης – Μαρούδα, *ibid*, σελ. 363-369

¹⁵² Άρθρο 3 Σύμβασης για βιολογικά και τοξινικά όπλα

¹⁵³ Άρθρο 8 Σύμβασης για βιολογικά και τοξινικά όπλα

¹⁵⁴ Άρθρο 2 Σύμβασης για βιολογικά και τοξινικά όπλα

και τοξινικών παραγόντων σε τρίτα κράτη ή διεθνείς οργανισμούς¹⁵⁵. Ωστόσο, δεν κάνει καμία αναφορά στην διασπορά των βιολογικών παραγόντων σε μη κρατικούς δρώντες. Έτσι, τίποτα στην σύμβαση δεν εμποδίζει ιδιώτες να αποκτήσουν τις εν λόγω ουσίες είτε για να τις χρησιμοποιήσουν οι ίδιοι είτε για να τις μεταβιβάσουν σε μία άλλη κρατική οντότητα¹⁵⁶.

Αν κάποιο κράτος μέλος θεωρεί ότι άλλο κράτος μέλος δρα κατά παράβαση της σύμβασης, έχει το δικαίωμα να προσφύγει στο Συμβούλιο Ασφαλείας, προσκομίζοντας και τις απαραίτητες αποδείξεις. Από την πλευρά του, το 'κατηγορούμενο' κράτος, οφείλει να παρέχει όλες τις απαραίτητες διευκολύνσεις για την έρευνα του Συμβουλίου Ασφαλείας, το πόρισμα της οποίας γνωστοποιείται στο σύνολο των κρατών μελών¹⁵⁷.

Στη σύμβαση δεν εμπεριέχεται πρόβλεψη για την δημιουργία ενός εποπτεύοντος οργανισμού. Η απουσία ενός επίσημου μηχανισμού επιτήρησης της συμμόρφωσης, έχει περιορίσει την αποτελεσματικότητα του καθεστώτος. Έχει υποστηριχθεί ότι σύμφωνα με την θεωρία των συνεπαγόμενων εξουσιών θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα διεθνές όργανο για την εποπτεία της τήρησης των όρων της συνθήκης¹⁵⁸. Όμως απαραίτητη προϋπόθεση θα είναι η συγκατάθεση του κράτους εντός της επικράτειας του οποίου θα γίνουν οι έρευνες, από τη στιγμή που η συνθήκη δεν ορίζει τέτοια υποχρέωση.

Μετά την τρίτη αναθεωρητική συνδιάσκεψη του 1991 καθιερώθηκε μία ομάδα κυβερνητικών εμπειρογνομόνων (group of governmental experts), η VEREX, με σκοπό να εξεταστούν μέτρα για επιστημονική και τεχνική επαλήθευση¹⁵⁹. Σε μία ειδική συνδιάσκεψη το 1994 τα κράτη μέλη αποφάσισαν να αναθέσουν σε μία ad hoc ομάδα την διαπραγμάτευση ενός νομικά δεσμευτικού πλαισίου ελέγχου εφαρμογής της σύμβασης. Το 1996, δόθηκε η εντολή στην ομάδα να καταλήξει σε ένα σχέδιο πρωτοκόλλου μέχρι το 2001, χωρίς ωστόσο να επιτύχει αυτό το στόχο. Το τελικό κείμενο της συνδιάσκεψης δεν κάνει καμία αναφορά για το ενδεχόμενο δημιουργίας ενός μηχανισμού παρακολούθησης.

Η έκτη αναθεωρητική συνδιάσκεψη, που θα διεξαχθεί από τις 20 Νοεμβρίου ως τις 8 Δεκεμβρίου 2006¹⁶⁰, αναμένεται να ασχοληθεί με τις μεθόδους εποπτείας εφαρμογής της συνθήκης, με την εφαρμογή νέων τεχνολογικών και επιστημονικών δεδομένων, με σκοπό την ενδυνάμωση του καθεστώτος για τα βιολογικά όπλα. Κατά τις επαφές που πραγματοποίησαν τα μέλη της σύμβασης κατά το διάστημα 2003-2005, οι συζητήσεις

¹⁵⁵ Άρθρο 3 Σύμβασης για βιολογικά και τοξινικά όπλα

¹⁵⁶ Detter, *ibid*, σελ. 260

¹⁵⁷ Άρθρο 6 Σύμβασης για τα βιολογικά όπλα

¹⁵⁸ Detter, *ibid*, σελ. 261

¹⁵⁹ <http://disarmament.un.org/wmd/bwc/>

¹⁶⁰ <http://www.unog.ch>

επικεντρώθηκαν στους τρόπους ενδυνάμωσης των εθνικών μέτρων κατά της διασποράς βιολογικών όπλων, στα διεθνή και εθνικά μέτρα που θα βοηθήσουν στην καλύτερη επίβλεψη, εντοπισμό, διάγνωση και καταπολέμηση μολυσματικών ασθενειών που επηρεάζουν ανθρώπους, ζώα και φυτά, σε μέτρα που διευρύνουν το φάσμα των ικανοτήτων της διεθνούς κοινότητας να εξακριβώσει τις κατηγορίες για χρήση βιολογικών και τοξινικών όπλων, καθώς και την εξέταση ύποπτων κρουσμάτων ασθενειών, και τέλος στην ανάπτυξη ενός διεθνούς κώδικα συμπεριφοράς για τους επιστήμονες¹⁶¹.

¹⁶¹ www.wmdcommission.org, No 1 “*Review of Recent Literature ...*”

2.4 Περιβάλλον και Όπλα Μαζικής Καταστροφής

Τα όπλα μαζικής καταστροφής δεν προκαλούν μόνο υπεράριθμες ανθρώπινες απώλειες, αλλά και σοβαρές βλάβες στο φυσικό περιβάλλον. Τα χημικά όπλα ρυπαίνουν το έδαφος, τα ύδατα και την ατμόσφαιρα, τα βιολογικά μπορούν να δηλητηριάσουν. Τα βιολογικά και τα χημικά όπλα μπορούν να έχουν σοβαρές επιπτώσεις και στο περιβάλλον, εξαιτίας της έκλυσης επικίνδυνων ουσιών ή μικροοργανισμών. Οι τοξικές ουσίες που απελευθερώνονται κατά την χρήση του μπορούν να καταστρέψουν την πανίδα και τη χλωρίδα. Όσον αφορά τα πυρηνικά όπλα, όπως είδαμε παραπάνω το Διεθνές Δικαστήριο αναγνώρισε στην Γνωμοδότησή του για τη νομιμότητα χρήσης πυρηνικών όπλων ότι η χρήση τους παραβιάζει τις περισσότερες αρχές του διεθνούς δικαίου για το περιβάλλον.

Η Συνθήκη ENMOD

Η Σύμβαση για την απαγόρευση στρατιωτικής ή οιασδήποτε άλλης εχθρικής χρησιμοποίησης των τεχνικών που προκαλούν περιβαλλοντικές μεταβολές (Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, ENMOD) υπογράφηκε στην Γενεύη τον Μάιο του 1977. Υποχρεώνει κάθε κράτος μέλος «να μην προβεί σε στρατιωτική ή άλλη εχθρική χρήση μεθόδων που προξενούν μεταβολή στο περιβάλλον και έχουν εκτεταμένα, μακροχρόνια ή σοβαρά αποτελέσματα, προκαλώντας ζημιές ή κακώσεις σε οποιοδήποτε κράτος μέλος»¹⁶². Η συνθήκη ορίζει ως μεθόδους που προξενούν καταστροφή στο περιβάλλον «κάθε τεχνική για την αλλαγή μέσα από εσκεμμένους χειρισμούς των φυσικών διαδικασιών, της δυναμικής σύνθεσης ή υψής της γης, συμπεριλαμβανομένης της βιόσφαιρας, υδρόσφαιρας, ατμόσφαιρας και εξωτερικού διαστήματος».¹⁶³

Προβλέψεις για την προστασία του περιβάλλοντος συναντάμε και στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συνθηκών της Γενεύης. Το άρθρο 35 του τμήματος για τις μεθόδους και τα μέσα του πολέμου, αναφέρει στην παράγραφο 3 ότι «απαγορεύεται η ανάπτυξη μεθόδων ή μέσων πολέμου που χουν σκοπό ή μπορεί να έχουν σαν αποτέλεσμα εκτεταμένες, μακράς χρονικής διάρκειας και σοβαρές καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον». Το άρθρο 55 του ίδιου Πρωτοκόλλου ορίζει ότι τα εμπόλεμα μέρη οφείλουν να «προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον από εκτεταμένες, μακροπρόθεσμες και σοβαρές

¹⁶² Άρθρο 1 ENMOD

¹⁶³ Άρθρο 2 ENMOD

ζημιές», απαγορεύοντας τα συμβαλλόμενα μέρη να χρησιμοποιήσουν μεθόδους και μέσα που οδηγούν σε τέτοια αποτελέσματα. Την εποχή που συντάχθηκε το άρθρο χαρακτηρίστηκε ως ορόσημο στην ιστορία του ανθρωπιστικού δικαίου, καλύπτοντας το κενό που είχε αφεθεί κατά την ανάπτυξή του¹⁶⁴.

Η ορολογία που χρησιμοποιείται από τα δύο κείμενα είναι παρόμοια, με αποτέλεσμα οι αναλυτές να οδηγηθούν σε ερμηνευτικά προβλήματα. Υπάρχουν ωστόσο διαφορές. Αφενός το Πρόσθετο Πρωτόκολλο, στοχεύει στην προστασία από τα συμβατικά όπλα σε περίοδο ένοπλης σύρραξης. Αφετέρου η Συνθήκη ENMOD απαγορεύει την ανάπτυξη νέων τεχνικών πολέμου που οδηγούν σε καταστροφή του περιβάλλοντος, όχι απαραίτητα σε περίοδο πολέμου¹⁶⁵. Η προστασία που προσφέρει η δεύτερη είναι ευρύτερη. Άλλωστε, ενώ και τα δύο κείμενα προστατεύουν από όπλα που προκαλούν *εκτεταμένα, μακροχρόνια ή σοβαρά αποτελέσματα* στο περιβάλλον, για τη Συνθήκη ENMOD αρκεί η ύπαρξη ενός μόνου κριτηρίου από τα παραπάνω, όταν το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο απαιτεί τη σωρευτική παρουσία και των τριών. Και στις δύο περιπτώσεις ωστόσο, δεν καλύπτεται η απειλή χρήσης τέτοιων όπλων.

¹⁶⁴ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Η Απειλή και η Προστασία...*», σελ. 38

¹⁶⁵ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Η Απειλή και η Προστασία...*», σελ. 42

2.5 Ευρωπαϊκή Ένωση και Πυρηνικά Όπλα

Η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στο ζήτημα των όπλων μαζικής καταστροφής υπήρξε πάντα συστρατευμένη με τη θέση του ΟΗΕ, ενώ οι πολιτικές της είναι σύμφωνη με τις πολυμερείς συνθήκες. Η ΕΕ από την αρχή της δημιουργίας της είχε δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ατομική ενέργεια. Εξάλλου, η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (European Atomic Energy Community, Euratom), ένας από τους ιδρυτικούς μηχανισμούς των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, έχει ως σκοπό να εξασφαλιστεί η ειρηνική χρήση της ατομικής ενέργειας. Η ιδρυτική της συνθήκη ωστόσο δεν περιέχει κάποια πρόβλεψη για τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων.

Με την πυρηνική ασφάλεια ενασχολείται η Γενική Διεύθυνση Ενέργειας και Μεταφορών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Για την εποπτεία των κρατών μελών η Επιτροπή ζητά τη συμπλήρωση από τα κράτη μέλη ερωτηματολογίου σχετικά με τα χαρακτηριστικά των πυρηνικών εγκαταστάσεων και τακτικές αναφορές για τα λογιστικά των πυρηνικών υλικών¹⁶⁶. Τα μέτρα ασφάλειας που εφαρμόζει είναι διασυνδεδεμένα με τα μέτρα του ΔΟΑΕ, εφόσον η Euratom έχει υπογράψει από κοινού με τα κράτη μέλη της Ένωσης τριμερή Συμφωνία Διασφάλισης με τον ΔΟΑΕ. Παράλληλα, έχει το δικαίωμα να πραγματοποιεί επιθεωρήσεις σε όλες τις πυρηνικές εγκαταστάσεις για να εξασφαλιστεί η τήρηση των διασφαλίσεων της Euratom, με εξαίρεση ορισμένες εγκαταστάσεις για αμυντικούς σκοπούς της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας.

Επιπλέον, η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των υποχρεώσεων από πρόσωπα ή επιχειρήσεις. Αυτές ποικίλουν από απλή προειδοποίηση ως αποστέρηση προνομίων, για παράδειγμα χρηματοδότηση ή τεχνική υποστήριξη, των υποχρεώσεων που υπέχουν, η Επιτροπή δύναται να τους επιβάλει κυρώσεις.

Η δράση της ΕΕ στον τομέα των όπλων μαζικής καταστροφής διαμορφώνεται στα πλαίσια της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Άμυνας (ΚΕΠΠΑ). Έχουν δημιουργηθεί ειδικές ομάδες εργασίας στα πλαίσια του Συμβουλίου, όπως της CONOP για τη μη διασπορά και της CODUN για τον αφοπλισμό, που υιοθετούν κοινές θέσεις, στρατηγικές, δράσεις και κατευθυντήριες γραμμές.

Στις 17ης Νοεμβρίου 2003, το Συμβούλιο εξέδωσε την Κοινή θέση της ΚΕΠΠΑ¹⁶⁷, για την καθολική ισχύ και επίρρωση των πολυμερών συμφωνιών στον τομέα της μη

¹⁶⁶ europa.eu/energy

¹⁶⁷ 2003/805/CFSP

διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής καθώς και των φορέων τους. Το Συμβούλιο αναγνωρίζει ότι τα όπλα μαζικής καταστροφής αποτελούν απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, μία απειλή που μεγεθύνεται από το ενδεχόμενο τρομοκρατικών επιθέσεων με τέτοια όπλα. Για την καταπολέμηση αυτού του κινδύνου, η ΕΕ στοχεύει στην ενδυνάμωση των πολυμερών καθεστώτων. Αφενός μέσω της καθολικής επικύρωσης των βασικών συνθηκών (συνθήκη μη διασποράς πυρηνικών όπλων, συμφωνίες διασφάλισης και πρόσθετα πρωτόκολλα Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας, σύμβαση για τα χημικά όπλα, σύμβαση για τα βιολογικά και τοξινικά όπλα, κώδικας συμπεριφοράς της Χάγης κατά της διάδοσης των βαλλιστικών πυραύλων), αφετέρου με την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των υφιστάμενων μηχανισμών ελέγχου για αύξηση ικανότητας εντοπισμού των παραβιάσεων.

Στο ενδεχόμενο μη συμμόρφωσης τρίτου κράτους με τις επιταγές των διεθνών καθεστώτων, η ΕΕ τάσσεται υπέρ της επίλυσης μέσω της διπλωματικής οδού στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών. Σε περίπτωση όμως που δεν αποδώσουν αυτές οι προσπάθειες τάσσεται υπέρ της λήψης εξαναγκαστικών μέτρων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης βίας, υπό το Κεφάλαιο 7 του Χάρτη των ΗΕ και σύμφωνα με τις επιταγές του διεθνούς δικαίου¹⁶⁸. Αφήνει επομένως ανοιχτό το ενδεχόμενο για στρατιωτική δράση και χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας, αλλά πάντα εντός συμβατικών προϋποθέσεων. Από τη στιγμή όμως που τα παγκόσμια καθεστάτα για τα όπλα μαζικής καταστροφής διασυνδέουν τις κυρώσεις με το Συμβούλιο Ασφαλείας, το ενδεχόμενο αυτό παραμένει περιορισμένο.

Ακόμα, αντιμετωπίζει θετικά την στενότερη συνεργασία με τρίτα κράτη που έχουν ως κοινό σκοπό την επίτευξη της μέγιστης αποτελεσματικότητας των καθεστώτων και την αποφυγή της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής. Ακόμα, ιδιαίτερα ενεργός ήταν ο ρόλος της στην αναθεωρητική συνδιάσκεψη της Συνθήκης μη διασποράς πυρηνικών όπλων του 2005.

¹⁶⁸ Pullinger, Stephen – Quille, Gerrard, “*The European Union: Tackling the Threat from Weapons of Mass Destruction*”, ISIS Europe, www.isis-europe.org

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Όπλα Μαζικής Καταστροφής Και Μη Κρατικοί Δρώντες

Η πιθανότητα χρήσης όπλων μαζικής καταστροφής σε μία τρομοκρατική επίθεση, αποτελεί μία εφιαλτική προοπτική. Η επίθεση με χημικά στο μετρό του Τόκιο το 1995 από τον Aum Shinrikyo, ηγέτη παραθρησκευτικής οργάνωσης, επικέντρωσε την διεθνή προσοχή στην πιθανότητα χρήσης χημικών όπλων από μη κρατικούς δρώντες την προηγούμενη δεκαετία. Μετά την 11^η Σεπτεμβρίου και τις επιθέσεις με άνθρακα, η διεθνής τρομοκρατία έπρεπε να αποστειρωθεί την πρόσβαση σε όπλα μαζικής καταστροφής. Γι' αυτό και στα πλαίσια του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών έγιναν κάποιες σημαντικές κινήσεις.

Ο κεντρικός στόχος της Απόφασης 1540 του Συμβουλίου Ασφαλείας και της Σύμβασης για την καταπολέμηση της Πυρηνικής Τρομοκρατίας που θα εξετασθούν στην συνέχεια, είναι να προβούν τα κράτη στις απαραίτητες ρυθμίσεις στην εθνική έννομη τάξη ώστε εντός της επικράτειάς τους να μην μπορούν οι τρομοκράτες να προμηθευτούν παράνομες πρώτες ύλες, αλλά κι αν το επιτύχουν να διώκονται.

Η Ειδικός Εισηγητής της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των ΗΕ Καλλιόπη Κούφα, στην έκθεσή της με θέμα την τρομοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα¹⁶⁹, μελετά και το ενδεχόμενο να χρησιμοποιήσουν τρομοκράτες όπλα μαζικής καταστροφής. Διαπιστώνει την διαμόρφωση ενός κλίματος έντονης ανησυχίας γύρο από το ζήτημα, και παραθέτει την άποψη που θέλει μία νέα γενιά τρομοκρατών πρόθυμων να χρησιμοποιήσουν όπλα μαζικής καταστροφής για να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των θυμάτων τους, στο πνεύμα της ολοένα πιο επιθετικής τρομοκρατίας. Ωστόσο, κάτι τέτοιο ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες για τους ίδιους.

Μας δίνει ακόμα κάποια αριθμητικά στοιχεία σχετικά με την προτίμηση των τρομοκρατών προς τα όπλα μαζικής καταστροφής. Έτσι, τα τελευταία 25 χρόνια σημειώθηκαν μόνο πέντε επιθέσεις στις οποίες χρησιμοποιήθηκαν χημικά ή βιολογικά όπλα, και οι οποίες προξένησαν 150 περίπου θανάτους¹⁷⁰. Υπογραμμίζει ακόμα το ότι οι τρομοκράτες δεν θέλουν μεγάλο αριθμό θυμάτων, αλλά μεγάλο αριθμό θεατών. Η κ. Κούφα καταλήγει ωστόσο ότι αυτά τα στοιχεία δεν απομακρύνουν τον μελλοντικό κίνδυνο

¹⁶⁹ E/CN.4/Sub.2/2001/31

¹⁷⁰ Δύο θάνατοι οφείλονταν στην χρήση βιολογικών όπλων, ενώ 150 στη χρήση χημικών. Οι τραυματισμοί ανέρχονται σε 752 στην πρώτη κατηγορία και 2493 στην δεύτερη. (παράγραφος 97, E/CN.4/Sub.2/2001/31)

πολλαπλασιασμού τέτοιων επιθέσεων. Επισημαίνει όμως ότι πρέπει να αποφευχθεί η ακραία παραφιλολογία για «μία επικείμενη, καταστροφική, μεταμοντέρνα τρομοκρατία», λόγω της πρόκλησης φόβου που μπορεί να λειτουργήσει περιοριστικά προς τα ανθρώπινα δικαιώματα.

3.1 Απόφαση 1540

Στις 28 Απριλίου 2004, το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε την *Απόφαση 1540*¹⁷¹ για τη μη διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής και των μέσων παράδοσής τους, το οποίο στοχεύει να εμποδίσει ιδιώτες και οργανώσεις, κυρίως τρομοκρατικές, να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής. Το ψήφισμα προωθήθηκε, με αμερικανική πρωτοβουλία, για να καλύψει το κενό που υπήρχε στο υφιστάμενο διεθνές δίκαιο γύρω από αυτή την κατηγορία όπλων και τους μη κρατικούς δρώντες. Και κατά το παρελθόν το Συμβούλιο Ασφαλείας είχε τονίσει τη διασύνδεση αυτών των δύο στοιχείων, όπως στο ψήφισμα 1373 του 2001, που μιλά για τον κίνδυνο κατοχής όπλων μαζικής καταστροφής από τρομοκρατικές οργανώσεις¹⁷².

Το ψήφισμα εντάσσεται στα πλαίσια του Κεφαλαίου VII του Χάρτη των ΗΕ, επομένως δεσμεύει όλα τα κράτη μέλη του ΟΗΕ, χωρίς όμως να εξουσιοδοτεί τη χρήση βίας. Απαγορεύει στα κράτη «να υποβοηθούν μη κρατικούς δρώντες σε προσπάθειες ανάπτυξης, απόκτησης, κατασκευής, μεταφοράς ή χρήσης πυρηνικών, χημικών ή βιολογικών όπλων»¹⁷³. Τα καλεί ακόμα να λάβουν τα κατάλληλα εθνικά μέτρα όχι μόνο για την απαγόρευση των παραπάνω δραστηριοτήτων στην επικράτειά τους, αλλά και για την αποφυγή της διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής, η οποία αποτελεί απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Πιο συγκεκριμένα τα εν λόγω μέτρα θα αφορούν:

- Ασφάλεια στα στάδια παραγωγής, χρήσης, αποθήκευσης και μεταφοράς τέτοιων όπλων.
- Αποτελεσματικά μέτρα φυσικής προστασίας.
- Συνοριακοί έλεγχοι και διεθνής συνεργασία για τον εντοπισμό τυχόν παράνομων διακινήσεων όπλων μαζικής καταστροφής.

¹⁷¹ Security Council resolution 1540 (2004)

¹⁷² Security Council resolution 1373 (2001), § 3 (a)

¹⁷³ Παράγραφος 1, Security Council resolution 1540 (2004)

- Καθιέρωση ή και αναθεώρηση εθνικών πολιτικών σχετικά με την εξαγωγή και διαμετακόμιση όπλων μαζικής καταστροφής, και θέσπιση ποινών και κυρώσεων για την αντιμετώπιση παράνομων δραστηριοτήτων σε αυτό το πεδίο.

Για το ψήφισμα, μη κρατικός δρώντας είναι «ένα άτομο ή μία οντότητα, που δεν λειτουργεί υπό την εξουσία και τον έλεγχο κάποιου κράτους όταν προβαίνει στις ενέργειες που προβλέπει το ψήφισμα»¹⁷⁴. Θα μπορούσαν λοιπόν να συμπεριληφθούν και εμπορικές εταιρίες, ενώ η απουσία κρατικού ελέγχου μπορεί να συμπεριλάβει και εταιρίες που μεταφέρουν χημικά όπλα χωρίς κυβερνητική εξουσιοδότηση¹⁷⁵.

Για την επίβλεψη της εφαρμογής των διατάξεων του ψηφίσματος, προβλέπεται η δημιουργία μίας Επιτροπής στα πλαίσια του Συμβουλίου Ασφαλείας (1540 Committee), για μία περίοδο δύο ετών. Τα κράτη καλούνται να καταθέσουν στην Επιτροπή αυτή μία πρώτη έκθεση σε έξι μήνες σχετικά με τα μέτρα που έλαβαν ή σκοπεύουν να λάβουν για την εφαρμογή του ψηφίσματος. Μέχρι και την 1^η Αυγούστου 2006, 132 εθνικές εκθέσεις υποβλήθηκαν στην Επιτροπή 1540¹⁷⁶. Στις 27 Απριλίου 2006, το Συμβούλιο Ασφαλείας με το ψήφισμα 1673 ανανέωσε τη θητεία της Επιτροπής για δύο ακόμα χρόνια¹⁷⁷, ζητώντας να υποβάλλει μία τελική έκθεση γύρω από την εθνική συμμόρφωση προς το 1540 μέχρι τον Απρίλιο του 2008.

Σύμφωνα με τους όρους του ψηφίσματος, το περιεχόμενό του δεν θα συγκρούεται με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη μη διασποράς, την Σύμβαση Απαγόρευσης Χημικών Όπλων και τη Σύμβαση Απαγόρευσης Βιολογικών Όπλων, ούτε τροποποιεί τις αρμοδιότητες του ΔΟΑΕ και του Οργανισμού για την Απαγόρευση των Χημικών Όπλων.

Το ψήφισμα αφήνει ακόμα περιθώρια για ανάπτυξη περιφερειακής δράσης. Καλεί τα κράτη να «αναπτύξουν συλλογική δράση με σκοπό την πρόληψη της παράνομης διακίνησης πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων [...]»¹⁷⁸. Οι συντάκτες του ψηφίσματος μιλώντας για διεθνή συνεργασία είχαν κατά νου μάλλον κάτι ανάλογο της **Πρωτοβουλίας Αποτροπής Διασποράς** (Proliferation Security Initiative – PSI). Αυτή η πολιτική πρωτοβουλία ανακοινώθηκε από τον Πρόεδρο Μπους στις 31 Μαΐου 2003. Στόχος της είναι η αντιμετώπιση της απειλής της διασποράς των όπλων μαζικής

¹⁷⁴ Security Council resolution 1540 (2004)

¹⁷⁵ <http://www.chathamhouse.org.uk>, “Terrorism and Weapons of Mass Destruction: United Nations Security Council Resolution 1540”, Gabriel H. Oosthuizen and Elizabeth Wilmshurst

¹⁷⁶ <http://disarmament2.un.org/Committee1540>

¹⁷⁷ Security Council resolution 1673 (2006)

¹⁷⁸ Res. 1540, § 10: “Further to counter that threat, calls upon all States, in accordance with their national legal authorities and legislation and consistent with international law, to take cooperative action to prevent illicit trafficking in nuclear, chemical or biological weapons, their means of delivery, and related materials”.

καταστροφής. Μέχρι σήμερα, αριθμεί 14 μέλη¹⁷⁹, πάνω από 60 κράτη έχουν εκφράσει την υποστήριξή τους προς την πρωτοβουλία.

Τον Σεπτέμβριο του 2003 υιοθετήθηκαν οι αρχές της Πρωτοβουλίας για την αντιμετώπιση της παράνομης διακίνησης όπλων μαζικής καταστροφής (PSI Statement of Interdiction Principles)¹⁸⁰. Στις αρχές αυτές τα κράτη μέλη εκφράζουν την επιθυμία τους να αναλάβουν κοινή δράση, να εξασφαλίσουν ταχύτερη ανταλλαγή πληροφοριών, ενώ παρατίθεται ένα σύνολο κανόνων που αφορούν την επίσκεψη και τον έλεγχο πλοίων ή αεροπλάνων ύποπτων για την μεταφοράν παράνομων υλικών.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν συνάψει στα πλαίσια της Πρωτοβουλίας Αποτροπής Διασποράς συμφωνίας νηοψίας με έξι κράτη: Belize, Κροατία, Κύπρος, Λιβερία, Νησιά Marshall, Παναμά¹⁸¹. Στο προοίμιο των συμφωνιών γίνεται αναφορά στο ψήφισμα 1540, στη Σύμβαση μη διασποράς πυρηνικών όπλων, στις συμβάσεις για την απαγόρευση των χημικών και των βιολογικών όπλων, καθώς και στη Σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας. Στο πρώτο άρθρο όπου παρατίθενται οι ορισμοί, αναφέρεται ότι για τους σκοπούς της συνθήκης όπλα μαζικής καταστροφής αποτελούν τα πυρηνικά, χημικά, βιολογικά και ραδιολογικά όπλα¹⁸². Ουσιαστικά, με την συνθήκη οι αρχές έκαστου μέρους μπορούν να διεξάγουν έρευνες σε πλοία σημαίας του άλλου μέρους, όταν πλέει σε ζώνη εθνικής κυριαρχίας και υπάρχουν σοβαρές υποψίες ότι μεταφέρει όπλα μαζικής καταστροφής¹⁸³.

Το ψήφισμα, καίτοι φιλόδοξο και αναγκαίο, έχει κάποιες αδυναμίες. Αρχικά, το ψήφισμα είναι αρκετά γενικόλογο, δεν αφορά μία συγκεκριμένη απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, και απαιτεί υποχρεωτικά λήψη συγκεκριμένων μέτρων από τα κράτη. Επιπλέον, δεν θεσπίζεται υποχρέωση των κρατών να προχωρήσουν σε αφοπλισμό, παρά το γεγονός, όπως επισήμανε η νορβηγική αντιπροσωπεία, «η μη διασπορά και ο αφοπλισμός είναι οι δύο πλευρές του ίδιου νομίσματος»¹⁸⁴. Απλά το ψήφισμα καλεί τα κράτη να υλοποιήσουν τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει σε σχέση με τους ελέγχους

¹⁷⁹ Αυστραλία, Ιαπωνία, Σιγκαπούρη, Καναδάς, Ολλανδία, Ισπανία, Γαλλία, Νορβηγία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία, Πολωνία, ΗΠΑ, Ιταλία, Πορτογαλία

¹⁸⁰ <http://www.state.gov/t/np/c10390.htm>

¹⁸¹ <http://www.state.gov/t/np/c10390.htm>

¹⁸² Άρθρο 1, § 2 Συμφωνίας ΗΠΑ – Κύπρου για την καταπολέμηση της διασποράς των όπλων μαζικής καταστροφής, των μέσων παράδοσής τους και άλλων συναφών υλικών μέσω της θαλάσσης (25 Ιουλίου 2005)

¹⁸³ Άρθρο 3 Συμφωνίας ΗΠΑ – Κύπρου: “1. *Subject to paragraph 2 of this Article, operations to suppress proliferation by sea pursuant to this Agreement shall be carried out only against suspect vessels:*

a. having the nationality of one of the Parties and entitled to fly its flag, or
b. registered under the law of one of the Parties under a bareboat charter, notwithstanding an underlying registration in another State not Party to this Agreement, or
c. without nationality or assimilated to vessels without nationality.

2. Such operations shall not be carried out under this Agreement against vessels registered under the law of one of the Parties while bareboat chartered in another State not party to this Agreement”.

¹⁸⁴ <http://www.chathamhouse.org.uk>, “Terrorism and Weapons of Mass ...”

εξοπλισμών. Τέλος, έχει προκληθεί η ανησυχία λόγω της υπαγωγής του ψηφίσματος στο κεφάλαιο 7. Το Πακιστάν παρατηρεί ότι η γλώσσα που χρησιμοποιεί το ψήφισμα ('to combat by all means') θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως και χρήση βίας¹⁸⁵. Η Μ. Βρετανία ωστόσο αντιτείνει ότι το συγκεκριμένο ψήφισμα δεν αφορά αναγκαστικά μέτρα και επιβολή, και ότι κάθε τέτοια ενέργεια προϋποθέτει την λήψη συγκεκριμένης απόφασης από το Συμβούλιο Ασφαλείας.

¹⁸⁵ Idem

3.2 Σύμβαση για την καταπολέμηση των πράξεων πυρηνικής τρομοκρατίας

Οι συνέπειες από μία τρομοκρατική επίθεση με μία πυρηνική κεφαλή δεν μπορούν να περιγραφούν με λόγια. Αναλογιζόμενη αυτό το φρικτό σενάριο, η διεθνής κοινότητα αποφάσισε πως έφτασε η στιγμή να ληφθούν πιο ενεργά μέτρα προς την αποτροπή ενός τέτοιου ενδεχομένου.

Μία πιθανή πυρηνική επίθεση μπορεί να λάβει κάποια από τις ακόλουθες μορφές¹⁸⁶:

- (α) συσκευές διασποράς ραδιολογικού υλικού (radiological dispersal devices),
- (β) σαμποτάρισμα πυρηνικών εγκαταστάσεων,
- (γ) κλοπή σχάσιμου υλικού για την κατασκευή ενός πυρηνικού όπλου,
- (δ) απόκτηση πυρηνικών όπλων.

Για να αποκτήσουν οι τρομοκράτες πυρηνικά όπλα θα πρέπει να τα κλέψουν, να τα αγοράσουν ή να τα κατασκευάσουν. Είναι γνωστό ότι το πρόβλημα της διασποράς των πυρηνικών όπλων σχετίζεται άμεσα με την κατοχή πυρηνικών όπλων από τα ίδια τα κράτη. Για την κατασκευή τους χρειάζεται πλουτώνιο ή εμπλουτισμένο ουράνιο, υλικά τα οποία για να παρασκευαστούν χρειάζονται ειδικές μέθοδοι επεξεργασίας. Λόγω τις δυσκολίας και του υψηλού κόστους παραγωγής αυτών των υλών, η παρασκευή τους βρίσκεται στα χέρια κρατών. Επομένως, οι τρομοκρατικές οργανώσεις δεν μπορούν να αποκτήσουν τις πρώτες ύλες για την κατασκευή πυρηνικών όπλων χωρίς την μεσολάβηση κάποιας κυβέρνησης ή χωρίς την διείσδυση σε κρατικές εγκαταστάσεις¹⁸⁷.

Η ιδέα για μία σύμβαση κατά της πυρηνικής τρομοκρατίας ξεκινά αρκετά χρόνια νωρίτερα, όταν το 1997 η Ρωσία υπέβαλλε ένα σχέδιο συνθήκης. Τελικά, τον Σεπτέμβριο του 2005 υιοθετήθηκε από την Γενική Συνέλευση των ΗΕ η **Σύμβαση για την καταπολέμηση των πράξεων που συνιστούν πυρηνική τρομοκρατία**. Μέχρι τον Απρίλιο του 2006, 102 κράτη υπέγραψαν την σύμβαση αυτή, η οποία καλεί τα κράτη να ποινικοποιήσουν στην εθνικής του νομοθεσία τη πυρηνική τρομοκρατία¹⁸⁸, και καλεί τα κράτη σε συνεργασία με σκοπό την πρόληψη τέτοιων φαινομένων¹⁸⁹. Θα τεθεί σε ισχύ όταν επικυρωθεί τουλάχιστον από 22 κράτη. Το πρώτο κράτος που επικύρωσε την

¹⁸⁶ "Preventing Mass-Destruction Terrorism and Weapons Proliferation", Monterey Nonproliferation Strategy Group, 5-6 September 2002, Stockholm, Sweden

¹⁸⁷ Idem

¹⁸⁸ Άρθρο 5 Σύμβασης για την καταπολέμηση των πράξεων που συνιστούν πυρηνική τρομοκρατία

¹⁸⁹ Άρθρο 7 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

σύμβαση είναι η Σλοβακία, στις 23 Μαρτίου 2006¹⁹⁰. Ακολούθησαν άλλες 4 επικυρώσεις από την Κένυα, τη Λετονία, το Μεξικό και την Τσεχία.

Η Σύμβαση, που αφορά μόνο ενέργειες ιδιωτών, ορίζει ως πράξη πυρηνικής τρομοκρατίας:

- την κατοχή ραδιενεργού υλικού ή συσκευής με σκοπό να προκαλέσει θάνατο ή σοβαρούς τραυματισμούς, ή σοβαρές ζημιές σε ιδιοκτησίες ή το περιβάλλον¹⁹¹.
- την χρήση ραδιενεργού υλικού ή συσκευής ή την πρόκληση ζημιών σε πυρηνικό αντιδραστήρα με κίνδυνο την έκλυση ακτινοβολίας, με σκοπό να προκαλέσει θάνατο ή τραυματισμού, να καταστρέψει ιδιοκτησία ή το περιβάλλον, ή να εξαναγκάσει ένα φυσικό ή νομικό πρόσωπο, έναν διεθνή οργανισμό ή ένα κράτος να προβεί ή να απέχει από συγκεκριμένες ενέργειες¹⁹².
- την απειλή πραγματοποίησης των παραπάνω αδικημάτων¹⁹³, ή την επιχείρηση πραγματοποίησής τους¹⁹⁴.
- την παράνομη αίτηση για απόκτηση ραδιενεργού υλικού, συσκευής ή πυρηνικής εγκατάστασης με απειλή ή με χρήση βίας¹⁹⁵.
- την συμμετοχή, συμβολή ή οργάνωση των παραπάνω αδικημάτων¹⁹⁶.

Η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση που ο δράστης και τα θύματα είναι πολίτες του ίδιου κράτους, εντός του οποίου λαμβάνει χώρα το έγκλημα, και κανένα άλλο κράτος δε νομιμοποιείται να ασκήσει δικαιοδοσία επί της υπόθεσης¹⁹⁷. Επιπλέον, δεν εφαρμόζεται ούτε σε περίοδο πολέμου αναφορικά με τις δραστηριότητες των ενόπλων δυνάμεων¹⁹⁸, ενώ το περιεχόμενό της δεν σχετίζεται με το ζήτημα της νομιμότητας χρήσης των πυρηνικών όπλων¹⁹⁹.

Τα κράτη μέρη πρέπει να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα, ώστε οι πράξεις αυτές να μη μπορούν να δικαιολογηθούν από λόγους πολιτικούς, φιλοσοφικούς, ιδεολογικούς, φυλετικούς, εθνικούς ή θρησκευτικούς²⁰⁰, έτσι ώστε να μην γίνει δεκτή μία αίτηση για έκδοση κάτω από αυτές τις αιτιολογίες²⁰¹.

¹⁹⁰ www.un.org/News

¹⁹¹ Άρθρο 2, παράγραφος 1 (α) Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹² Άρθρο 2, παράγραφος 1 (β) Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹³ Άρθρο 2, παράγραφος 2 (α) Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁴ Άρθρο 2, παράγραφος 3 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁵ Άρθρο 2, παράγραφος 2 (β) Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁶ Άρθρο 2, παράγραφος 4 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁷ Άρθρο 3 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁸ Άρθρο 4, παράγραφος 2 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

¹⁹⁹ Άρθρο 4, παράγραφος 4 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

²⁰⁰ Άρθρο 6 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

²⁰¹ Άρθρο 15 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

Σύμφωνα με τη Σύμβαση, το κράτος θα έχει δικαιοδοσία επί παραβιάσεων που διεξάγονται είτε εντός της επικράτειάς του, είτε επί πλοίων της σημαίας του ή αεροσκαφών εγγεγραμμένων στα μητρώα του, είτε όταν ο δράστης είναι υπήκοός του²⁰². Δικαιοδοσία θα μπορεί να επικαλεστεί ένα τρίτο κράτος σε περίπτωση που η παραβίαση είτε στρέφεται κατά ενός υπηκόου του ή κατά μίας κρατικής υπηρεσίας στο εξωτερικό, είτε πραγματοποιείται για να υποχρεωθεί το συγκεκριμένο κράτος να προβεί ή να απέχει από συγκεκριμένες ενέργειες, είτε λαμβάνει χώρα επί ενός αεροσκάφους που χρησιμοποιείται από την κυβέρνηση αυτού του κράτους, είτε όταν ο δράστης δεν έχει ιθαγένεια και έχει μόνιμη κατοικία του στο εν λόγω κράτος²⁰³.

Το κράτος που θα συλλάβει τον δράστη έχει υποχρέωση να ασκήσει εναντίον του διώξεις, σε περίπτωση που δεν τον εκδώσει. Δίνεται ακόμα η δυνατότητα ένα κράτος να εκδώσει υπήκοό του για να δικαστεί σε Τρίτη χώρα, εφόσον επιστρέψει στο κράτος ιθαγένειας για να εκτίσει την ποινή του²⁰⁴. Η συνθήκη εγγυάται δίκαιη μεταχείριση σε κάθε υπόδικο για πυρηνική τρομοκρατία και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁰⁵. Οι κρατούμενοι θα απολαμβάνουν όλα τα δικαιώματα που προβλέπει το εσωτερικό και το διεθνές δίκαιο, χωρίς ωστόσο να προσδιορίζονται με ακρίβεια ποιες συνθήκες θα γίνονται σεβαστές.

Προβλέπονται παράλληλα επισκέψεις από την Διεθνή Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού, καθώς και από αντιπροσώπους του κράτους ιθαγένειας του κρατούμενου, το οποίο ενημερώνεται για την σύλληψη είτε άμεσα είτε έμμεσα, μέσω του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών. Το καθεστώς των κρατουμένων στα πλαίσια της Σύμβασης είναι κάτι ενδιάμεσο ανάμεσα στο καθεστώς του αιχμαλώτου πολέμου και του απλού εγκληματία, εφόσον προβλέπονται επισκέψεις και από τον Ερυθρό Σταυρό και από την χώρα ιθαγένειας²⁰⁶.

Η διεθνής συνεργασία κρίνεται απαραίτητη για την επίτευξη των σκοπών της συνθήκης, στον τομέα της ανταλλαγής πληροφοριών και της δικαστικής συνεργασίας²⁰⁷, όχι μόνο για την επιβολή ποινών, αλλά και για την πρόληψη τέτοιων επιθέσεων. Το κράτος που θα προχωρήσει σε κατάσχεση ραδιενεργών ή πυρηνικών υλικών, οφείλει να λάβει τα

²⁰² Άρθρο 9, παράγραφος 1 Σύμβασης για την πυρηνική τρομοκρατία

²⁰³ Άρθρο 9, παράγραφος 2

²⁰⁴ Άρθρο 11

²⁰⁵ Άρθρο 12

²⁰⁶ *Nuclear Terrorism & Detainee...*, <http://www.cdi.org>

²⁰⁷ Άρθρο 14

απαραίτητα μέτρα για την σωστή φύλαξή τους, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του ΔΟΑΕ²⁰⁸.

Στο άρθρο 3 η Σύμβαση αναφέρει ότι εφαρμόζεται μόνο σε περίπτωση διεθνούς πυρηνικής τρομοκρατίας. Όμως οι προϋποθέσεις που θέτει είναι μάλλον δύσκολο να συντρέξουν, έτσι ώστε να μην αφήνει περιθώρια εξαίρεσης της εγχώριας πυρηνικής τρομοκρατίας από το πλαίσιο εφαρμογής της συνθήκης. Μία τρομοκρατική ομάδα που θα σχεδίαζε μία τέτοια επίθεση θα χρειαζόταν βοήθεια από το εξωτερικό, είτε υλική, είτε πληροφοριακή, είτε χρηματοδοτική. Η επίθεση με πυρηνικό όπλο αναπόφευκτα θα είχε και αλλοδαπά θύματα²⁰⁹.

Παράλληλα με την συνθήκη αυτή, διεξάγονται όπως είδαμε παραπάνω συζητήσεις για την υπογραφή μίας συνθήκης περιορισμού της παραγωγής σχάσιμων υλικών. Οι προτάσεις αυτές στοχεύουν μεταξύ άλλων και στην άσκηση εντονότερου ελέγχου στα σχετικά αποθέματα ώστε να αποτραπεί η πρόσβαση τρομοκρατικών οργανώσεων σε αυτά²¹⁰.

Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η προστασία από την πυρηνική τρομοκρατία παραμένει μία κρατική υπόθεση. Τα διεθνή κείμενα παίζουν έναν συντονιστικό ρόλο, επιχειρώντας να διαμορφώσουν ενιαίες νόρμες και κοινούς κανόνες. Δεν ορίζουν ένα διεθνές ελεγκτικό όργανο, ούτε προβλέπονται συγκεκριμένα κατασταλτικά μέτρα που μπορούν να ληφθούν σε παγκόσμιο επίπεδο. Το διεθνές καθεστώς που διαμορφώθηκε με την Σύμβαση για την Φυσική Προστασία των Πυρηνικών Υλικών, τη Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Πυρηνικής Τρομοκρατίας, τον Κώδικα Συμπεριφοράς για Προστασία και Ασφάλεια της Χάγης, και το σύνολο των αποφάσεων του Συμβουλίου Ασφαλείας, προσδιορίζει τα μέτρα που οφείλουν να λάβουν τα κράτη. Η αποτελεσματικότητα ολόκληρου του καθεστώτος επαφίεται στην προθυμία των κρατών μελών να συμμορφωθούν με τις διεθνείς επιταγές και στην αποφασιστικότητα των εκάστοτε κυβερνήσεων να κάνουν το καθεστώς αποτελεσματικό.

²⁰⁸ Άρθρο 18

²⁰⁹ “*Nuclear Terrorism & Detainee Policies: International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism*”, Steven C. Welsh, CDI Research Analyst, June 17, 2005, <http://www.cdi.org>

²¹⁰ CD/1772

Συμπεράσματα Α' Μέρους

Από την παρουσίαση που προηγήθηκε στο πρώτο αυτό μέρος της εργασίας, διαπιστώνουμε ότι έχει διαμορφωθεί ένα εκτεταμένο πλαίσιο για τα όπλα μαζικής καταστροφής, το οποίο μπορεί έχει πολλά κενά και αδυναμίες, αλλά έχει διαμορφωθεί έτσι ώστε να καλύπτει κάθε έκφανση των όπλων μαζικής καταστροφής.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι αυτό που επέτυχαν οι συμβάσεις για τα χημικά και τα βιολογικά όπλα: την πλήρη απαγόρευση αυτών των δύο κατηγοριών. Αντίθετα, το καθεστώς για τα πυρηνικά όπλα στοχεύει περισσότερο στην μη περαιτέρω εξάπλωση των πυρηνικών όπλων και όχι στην απαγόρευσή τους.

Όμως τα πιο επικίνδυνα από τα όπλα μαζικής καταστροφής, τα πυρηνικά παραμένουν όπως εύστοχα χαρακτηρίζει ο κ. Χατζηκωνσταντίνου σε ένα 'αμφίβολο' νομικό καθεστώς. Πενήντα χρόνια μετά την πρώτη χρήση της ατομικής βόμβας και δεδομένων των ανθρωπιστικών παραβιάσεων που συνεπάγεται, η διεθνής κοινότητα δεν έχει συμφωνήσει ακόμα την απαγόρευσή τους. Είδαμε ότι ακόμα και το Διεθνές Δικαστήριο δεν μπόρεσε να πάρει μία συγκεκριμένη θέση.

Αυτό το οποίο διαφαίνεται είναι η απόφαση της διεθνούς κοινότητας να περιορίσει τον κίνδυνο που καθιστούν τα όπλα αυτά για την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Όμως δυστυχώς υπάρχουν πολλές δυσκολίες εφαρμογής των συμβάσεων έχουν αποδειχτεί στην πράξη τα τελευταία χρόνια στις περιπτώσεις της Βόρειας Κορέας και του Ιράν. Οι δύο περιπτώσεις θα παρουσιαστούν στο ακόλουθο δεύτερο μέρος της εργασίας, όπου αρχικά θα επιχειρήσουμε μία αξιολόγηση της εφαρμογής των διεθνών προβλέψεων.

Β ΜΕΡΟΣ

ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΠΛΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ

Η αξιολόγηση του υφιστάμενου καθεστώτος για τα όπλα μαζικής καταστροφής αποτελεί μία συνισταμένη του υφιστάμενου νομικού πλαισίου και της λειτουργίας των θεσμικών οργάνων που επιτηρούν την εφαρμογή των συνθηκών. Ωστόσο δεν μπορεί να είναι ενιαία, από τη στιγμή που κάθε ξεχωριστό καθεστώς έχει διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης και αποτελεσματικότητας, καθώς και διαφορετική προσέγγιση στο εκάστοτε αντικείμενο. Ενώ δηλαδή στην περίπτωση των χημικών και βιολογικών όπλων η απαγόρευση κατασκευής, κατοχής και χρήσης είναι απόλυτη, δεν συμβαίνει το ίδιο και με τα πυρηνικά όπλα. Τα καθεστώτα συναντούνται σε κάποια σημεία ωστόσο. Όλα προσπαθούν να στοχεύουν στην ειρηνική χρήση της κάθε τεχνολογίας, την μη διάδοση και τον αφοπλισμό.

4.1 Θεσμικές Αδυναμίες

Πρώτα απ' όλα δεν υποστηρίζονται θεσμικά όλα τα καθεστώτα για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Η Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα δεν προβλέπει την δημιουργία κάποιου υποστηρικτικού διεθνούς οργανισμού, έχοντας συνεπώς προβλήματα στον τομέα της επαλήθευσης. Αντιθέτως, η συνθήκη για τα χημικά όπλα έχει κάνει θεσμικές προβλέψεις.

Ένας οργανισμός δεν παίζει μόνο συντονιστικό ρόλο. Λειτουργεί και ως ένα διαρκές φόρουμ όπου τα κράτη μέλη μπορούν να συζητούν λεπτομερώς και αποκλειστικά τα προβλήματα και τις προοπτικές του καθεστώτος τους. Μέσα από αυτή την συνεχή επαφή, ενισχύονται οι σχέσεις μεταξύ των κρατών και οικοδομείται η απαραίτητη για την επιτυχία του συστήματος εμπιστοσύνη.

Η Συνθήκη μη διασποράς «συνεργάζεται» με τον ΔΟΑΕ. Το μόνο δικό της όργανο είναι οι Αναθεωρητικές Διασκέψεις που πραγματοποιούνται κάθε πέντε χρόνια. Έχουν γίνει διάφορες προτάσεις για να ξεπεραστεί αυτό το θεσμικό έλλειμμα, όπως η σύσταση μίας μόνιμης γραμματείας, μίας εκτελεστικής επιτροπής με αρμοδιότητες επί των

κυρώσεων ή τακτικές διασκέψεις των κρατών μελών²¹¹. Πολλά κράτη μέρη αντιδρούν επειδή βρίσκουν τους υπάρχοντες μηχανισμούς επαρκείς, ή επειδή θεωρούν ότι πρέπει να προηγηθεί αναθεώρηση της Συνθήκης.

Εξετάζοντας τις δυνατότητες που έχουν οι επιθεωρητές, βλέπουμε ότι αυτές σχετίζονται με την περιορισμένη πρόσβαση που τους παραχωρούν τα κράτη υποδοχής και με το μικρό μέγεθος πληροφοριών που έχουν στην διάθεσή τους. Οι προσπάθειες ενδυνάμωσης της αποτελεσματικότητας των επιθεωρήσεων του ΔΟΑΕ με την υιοθέτηση του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου δεν έχει φέρει ακόμα τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς η υπογραφή του δεν είναι υποχρεωτική. Ωστόσο η σύναψη Πρωτοκόλλων έχει προχωρήσει με γρήγορους ρυθμούς την τελευταία πενταετία. Σήμερα 114 κράτη έχουν υπογράψει Πρόσθετα Πρωτόκολλα και 75 έχουν τεθεί σε ισχύ, όταν το 2002, 61 κράτη είχαν υπογράψει το Πρόσθετο Πρωτόκολλο και μόνο 24 εφαρμόζονταν²¹².

Οι συνθήκες για τα όπλα μαζικής καταστροφής δεν έχουν επιτύχει ακόμα παγκόσμια, καθολική αποδοχή. Ακόμα και η Συνθήκη για τη μη διασπορά πυρηνικών όπλων έχει 188 μέλη, εφόσον η Ινδία και το Πακιστάν, δεν την έχουν υπογράψει και η Βόρεια Κορέα αποχώρησε τρία χρόνια πριν. Οπότε το ερώτημα που τίθεται είναι πως μπορούμε να εξασφαλίσουμε πραγματικά τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, όταν κάποιος βασικοί παίκτες είναι εκτός παιχνιδιού; Πως μπορούμε να διασφαλίσουμε ότι τα κράτη αυτά θα συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις του καθεστώτος για να επιτευχθεί ίσως μία μέρα ο πυρηνικός αφοπλισμός;

Για να μπορέσουν να ενταχθούν στο σύστημα της Συνθήκης μη διασποράς, η Ινδία και το Πακιστάν χρειάζεται είτε να αποδεχτούν τους όρους της συνθήκης, οπότε να αποποιηθούν το πυρηνικό τους οπλοστάσιο, ενδεχόμενο απίθανο δεδομένων των σχέσεων μεταξύ των δύο κρατών, είτε να τροποποιηθεί η συνθήκη μη διασποράς ώστε να ενσωματώνει αυτά τα κράτη ως πυρηνικές δυνάμεις, μία νέα κατηγορία δηλαδή πέρα από τις δύο στις οποίες η Συνθήκη χωρίζει τα κράτη μέρη, κάτι μάλλον αδιανόητο.

Ωστόσο τα δύο αυτά κράτη είναι μέλη του ΔΟΑΕ και έχουν υπογράψει μαζί του Συμφωνίες Διασφάλισης. Επομένως δεν είναι απομονωμένες όπως η Βόρεια Κορέα.

²¹¹ Howlett, Carryl – Simpson, John – Muller, Harald – Tertrais, Bruno, “*Effective non-proliferation – The European Union and the 2005 NPT Review Conference*”, Institute for Security Studies, Paris, 2005, σελ. 11

²¹² www.wmdcommission.org, No 1 “Review of Recent Literature on WMD Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation”, Stockholm International Peace Research Institute, May 2004

4.2 Μη συμμόρφωση

Στο διεθνές δίκαιο υπάρχει μία βασική υπόθεση: τα κράτη μέλη μίας συνθήκης θα πραγματοποιούν τις υποχρεώσεις τους²¹³. Η πρακτική όμως αποδεικνύει ότι κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εφικτό. Πόσο μάλλον στην περίπτωση των όπλων μαζικής καταστροφής, όπου έχουμε να κάνουμε με οπλικά συστήματα και το πολύ ευαίσθητο ζήτημα της εθνικής ασφάλειας.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 το πρόβλημα της μη συμμόρφωσης αναδείχθηκε σε μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις που είχε να αντιμετωπίσει το καθεστώς μη διάδοσης πυρηνικών όπλων. Ήταν στις αρχές εκείνης της δεκαετίας που ήρθαν στο φως τα στοιχεία για το παράνομο πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράκ και της Νότιας Αφρικής²¹⁴. Διεξάγεται μία συζήτηση σχετικά με το αν η μη συμμόρφωση πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν αποτυχία των συνθηκών ή σαν αποτυχία του Συμβουλίου Ασφαλείας να λάβει τα κατάλληλα μέτρα²¹⁵. Το ζήτημα επικεντρώνεται περισσότερο στον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζονται οι παραβάτες.

Στην έκθεση της Επιτροπής Υψηλού Επιπέδου (Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change) εκφράζεται η ανησυχία ότι κάποια κράτη θα μπορούσαν να αποκτήσουν όλες τις απαραίτητες πρώτες ύλες και τις υποδομές για την κατασκευή πυρηνικών όπλων ενόσω είναι μέλη της Συνθήκης μη διασποράς και στη συνέχεια, ακολουθώντας το παράδειγμα της Βόρειας Κορέας, να αποχωρήσουν από τη Συνθήκη. Αν ένα τέτοιο ενδεχόμενο θεωρηθεί από τα περισσότερα μέρη της Συνθήκης ότι είναι πιθανό τότε ενδεχομένως να καταρρεύσει το καθεστώς²¹⁶. Γι' αυτό είναι απαραίτητο να διαμορφωθούν μηχανισμοί εφαρμογής στα πλαίσια της Συνθήκης.

Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί και Συμβούλιο Ασφαλείας αυτή τη «συγκαλυμμένη» παραβίαση. Επί του θέματος, το 2004 ο Γενικός Διευθυντής του ΔΟΑΕ τόνισε πως το άρθρο 10 της Συνθήκης πρέπει να ερμηνευτεί ξανά το άρθρο 10 για την αποχώρηση από τη Συνθήκη. Η κοινοποίηση της αποχώρησης θα πρέπει να συνοδεύεται

²¹³ Howlett – Simpson – Muller – Tertrais, “*Effective non-proliferation...*”, *ibid*, σελ. 11

²¹⁴ www.wmdcommission.org, No 1 “Review of Recent Literature on WMD Arms Control, Disarmament and Non-Proliferation”, Stockholm International Peace Research Institute, May 2004

²¹⁵ “*Preventing Mass-Destruction Terrorism and Weapons Proliferation*”, Monterey Nonproliferation Strategy Group, 5-6 September 2002, Stockholm, Sweden

²¹⁶ Howlett – Simpson – Muller – Tertrais, “*Effective non-proliferation...*”, *ibid*, σελ. 11

από έρευνα του Συμβουλίου Ασφαλείας ώστε να διασφαλιστεί ότι δεν κινδυνεύει η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια από την απόφαση αυτή του κράτους²¹⁷.

Όμως, οι λόγοι για τους οποίους ένα κράτος μπορεί να παραβιάσει τις υποχρεώσεις του προς τις συνθήκες που απαγορεύουν την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής ποικίλουν. Μπορεί να το επιλέξει είτε επειδή πιστεύει ότι όντως απειλείται η ακεραιότητά του, είτε για πολιτικούς λόγους, όταν θέλει να αυξήσει το πολιτικό του βάρος στη διεθνή σκηνή, είτε τέλος επειδή όντως έχει επεκτατικές βλέψεις²¹⁸. Βέβαια καμία από αυτές δεν μπορεί να θεωρηθεί ως νομιμοποιητική δικαιολογία για την απόκτηση όπλων μαζικής καταστροφής.

Πολύ σημαντικό είναι να διασαφηνίζεται πάντα αν όντως υπάρχει συμβατική παραβίαση. Όπως για παράδειγμα υπάρχει διαφορά ανάμεσα στην μη συμμόρφωση με τις Συμφωνίες Διασφάλισης και την μη συμμόρφωση με τη Συνθήκη μη διασποράς. Σκοπός των πρώτων είναι να ελέγχονται τα πυρηνικά υλικά που βρίσκονται στην επικράτεια ενός κράτους, να διατηρούνται σε ασφαλείς εγκαταστάσεις και να μην χρησιμοποιούνται σε άλλες δραστηριότητες πλην των ειρηνικών. Παραβίαση των Συμφωνιών Διασφάλισης δεν συνεπάγεται αυτόματα και παραβίαση της Συνθήκης μη Διασποράς²¹⁹.

²¹⁷ Howlett – Simpson – Muller – Tertrais, “*Effective non-proliferation...*”, *ibid*, σελ. 20

²¹⁸ www.wmdcommission.org, “WMD Crisis: Law Instead of Lawless Self-Help”, Weapons of mass destruction Commission (No 37)

²¹⁹ Howlett – Simpson – Muller – Tertrais, “*Effective non-proliferation...*”, *ibid*, σελ. 15

4.3 Το ζήτημα των κυρώσεων

Ποιες είναι επομένως οι ενέργειες στις οποίες μπορεί να προβεί η διεθνής κοινότητα για να αντιμετωπίσει τα κράτη που παραβιάζουν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις; Αν και θεματοφύλακας για τη τήρησης των συνθηκών παραμένει το Συμβούλιο Ασφαλείας, κάθε καθεστώς έχει προβλέψει ορισμένα μέτρα που μπορεί να λάβει σε πρώτο βαθμό.

Η Συνθήκη μη διασποράς πυρηνικών όπλων δεν έχει ίδιους μηχανισμούς ούτε προβλέπει κάποια συγκεκριμένη δράση για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της μη συμμόρφωσης. Χαρακτηρίζεται και «πρώτης γενιάς» συνθήκη ελέγχου εξοπλισμών, σε αντίθεση με το πιο ανεπτυγμένο μοντέλο της Σύμβασης για τα χημικά όπλα, που αποκαλείται «τρίτης γενιάς»²²⁰. Προβλέψεις περιέχει όμως ο ΔΟΑΕ, ο οποίος απλά επιφορτίστηκε με την επιτήρηση της εφαρμογής της. Για να επιτύχει τους σκοπούς της Συνθήκης επομένως χρησιμοποιεί τις καταστατικές του ρυθμίσεις για να επιτύχει την συμμόρφωση των κρατών.

Το Καταστατικό του ΔΟΑΕ επομένως προβλέπει ότι ο Γενικός Διευθυντής της ΙΑΕΑ εκτιμά κατά πόσο υπάρχει παραβίαση της συμφωνίας διασφάλισης και παραπέμπει την υπόθεση στο Συμβούλιο Κυβερνώντων, και στη συνέχεια αυτό ενημερώνει τα κράτη μέλη, το Συμβούλιο Ασφαλείας και τη Γενική Συνέλευση για περαιτέρω ενέργειες²²¹. Προβλέπεται όμως και άλλη μία μορφή κυρώσεων, η στέρηση των προνομίων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους του οργανισμού. Το μέτρο αυτό λαμβάνεται και όταν ένα κράτος παραβιάσει το καταστατικό ή συμφωνία σχετική με τον οργανισμό²²². Η απόφαση λαμβάνεται από το Συμβούλιο Κυβερνώντων.

Η Σύμβαση για τα βιολογικά όπλα κάνει μία νύξη σχετικά με πιθανές παραβιάσεις. Προβλέπει ότι όταν ένα κράτος μέλος θεωρεί ότι άλλο κράτος μέλος παραβιάζει την συνθήκη, μπορεί να παραπέμπει το θέμα στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Το τελευταίο θα διεξάγει έρευνες, και θα ενημερώσει όλα τα μέρη της συνθήκης σχετικά με το πόρισμά του.

Η Σύμβαση για τα χημικά όπλα περιέχει το αρτιότερο από τα υφιστάμενα συστήματα κυρώσεων. Αν ένα κράτος θεωρηθεί ότι δεν τηρεί τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει, το Εκτελεστικό Συμβούλιο του οργανισμού θα ζητήσει την άμεση λήψη των κατάλληλων μέτρων. Αν το εν λόγω κράτος δεν ανταποκριθεί στα τελευταία, η

²²⁰ Howlett – Simpson– Muller – Tertrais, “*Effective non-proliferation ...*”, *ibid*, σελ. 11

²²¹ ARTICLE XII, Statute of the IAEA

²²² ARTICLE XIX, Statute of the IAEA

Συνδιάσκεψη των κρατών μελών μπορεί μετά από σύσταση του Εκτελεστικού Συμβουλίου να περιορίσει τα προνόμια και τα δικαιώματα του παρανομούντος κράτους έως ότου συμμορφωθεί .

Σε περίπτωση σοβαρότερων παραβιάσεων, δηλαδή μη συμμόρφωση προς τις επιταγές του άρθρου 1, η Συνδιάσκεψη μπορεί να προτείνει τη λήψη συλλογικών μέτρων, σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Σε τελευταίο επίπεδο, όταν μία υπόθεση λάβει μεγάλες διαστάσεις, η Συνδιάσκεψη των κρατών μελών μπορεί να παραπέμψει το θέμα στην Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ .

Προβλέπεται όμως και μία πιο σύντομη διαδικασία για μία παραπομπή στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Όπως είδαμε, στις αρμοδιότητες του Εκτελεστικού Συμβουλίου ανήκει και η επιτήρηση της συμμόρφωσης των κρατών μελών. Αν εντοπίσει μία ιδιαίτερα σοβαρή παραβίαση έχει την δυνατότητα να απευθυνθεί άμεσα στην Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας, ενημερώνοντας τα κράτη μέλη για την ενέργεια αυτή .

Σε αυτές επομένως τις σοβαρές περιπτώσεις μη συμμόρφωσης, ποιες είναι επομένως οι επιλογές που έχει στη διάθεσή του το Συμβούλιο Ασφαλείας; Ποιες είναι οι κυρώσεις που μπορεί να επιβάλλει στα κράτη που δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους;

Τα όρια της δράσης του ως προς την λήψη εξαναγκαστικών μέτρων προσδιορίζονται από το Κεφάλαιο 7 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι, το Συμβούλιο Ασφαλείας καλείται να «*αποφανθεί αν υπάρχει απειλή για την ειρήνη, διατάραξη της ειρήνης ή επιθετική ενέργεια*»²²³. Αναλύοντας τα πραγματικά περιστατικά τα μέλη του Συμβουλίου θα λάβουν την σχετική απόφαση. Η πρόβλεψη αυτή περιγράφει τα όρια των αρμοδιοτήτων του Συμβουλίου Ασφαλείας: μπορεί να ασχοληθεί μόνο με ζητήματα που απειλούν την διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.

Η στάση που θα κρατήσουν θα είναι ανεξάρτητη από τη θέση που λαμβάνουν τα κράτη μονομερώς, ενώ ενδέχεται να είναι διαφορετική και από την στάση της Γενικής Συνέλευσης, παρότι έχει διεκδικήσει το δικαίωμα να αποφαινεται για την ύπαρξη απειλής κατά της ειρήνης²²⁴. Στη συνέχεια το Συμβούλιο είτε κάνει συστάσεις είτε λαμβάνει μέτρα σύμφωνα με τα άρθρα 41 και 42. Τα μέτρα αυτά είναι υποχρεωτικά για όλα τα κράτη μέλη του οργανισμού.

Τα άρθρα αυτά περιέχουν δύο διαφορετικές κατηγορίες κυρώσεων. Το άρθρο 41 ορίζει τα *μέτρα που δε συνεπάγονται τη χρησιμοποίηση ένοπλης δύναμης*. Σε αυτά περιλαμβάνονται η πλήρη ή μερική διακοπή των οικονομικών σχέσεων, των

²²³ Άρθρο 39

²²⁴ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 84

σιδηροδρομικών, θαλάσσιων, εναέριων, συγκοινωνιών, των ταχυδρομικών, τηλεγραφικών, ραδιοφωνικών και άλλων μέσων επικοινωνίας, καθώς και η διακοπή διπλωματικών σχέσεων. Η απαρίθμηση αυτή είναι ενδεικτική, οπότε το Συμβούλιο Ασφαλείας μπορεί να επιλέξει και άλλα πιο κατάλληλα μέτρα ανά περίπτωση.

Αντιθέτως, τα μέτρα του άρθρου 42 σχετίζονται με στρατιωτικές δραστηριότητες και λαμβάνονται όταν η δράση στα πλαίσια του άρθρου 41 δεν οδηγεί ή προβλέπεται ότι δεν θα οδηγήσει σε συμμόρφωση του παρανομούντος κράτους. Πιο συγκεκριμένα το Συμβούλιο μπορεί να εξουσιοδοτήσει «αεροπορικές, θαλάσσιες ή χερσαίες δυνάμεις» οι οποίες μπορούν να περιλαμβάνουν «στρατιωτικές επιδείξεις, αποκλεισμό και άλλες επιχειρήσεις αεροπορικών, θαλάσσιων ή χερσαίων δυνάμεων των Μελών των Ηνωμένων Εθνών».

Το Συμβούλιο Ασφαλείας παρά τον κεντρικό του ρόλο στο σύστημα δεν έχει ανταποκριθεί με συνέπεια και συνοχή κάθε φορά που ενέκυπτε ένα ζήτημα διασποράς όπλων μαζικής καταστροφής²²⁵. Κάθε περίπτωση αντιμετωπίζεται ξεχωριστά. Είναι εξάλλου, αρκετά δύσκολο να επιτευχθεί παγκόσμια ομοφωνία ως προς τα μέτρα που πρέπει να εφαρμοστούν σε περίπτωση παραβίασης του καθεστώτος. Το 1998, όταν το Πακιστάν και η Ινδία προχώρησαν σε πυρηνικές δοκιμές, το Συμβούλιο Ασφαλείας με την Απόφαση 1172 καταδίκασε αυτές τις ενέργειες και προέτρεψε τα τρίτα κράτη να εμποδίζουν την εξαγωγή οπλικών συστημάτων και τεχνολογίας που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στο πυρηνικό πρόγραμμα των δύο χωρών. Οι κυρώσεις αυτές δεν εφαρμόστηκαν καθολικά, ενώ τα κράτη που υπάκουσαν στο ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας, μετά από ορισμένο διάστημα επανεκίνησαν τις εξαγωγικές τους σχέσεις με την Ινδία και το Πακιστάν²²⁶.

Επομένως ερχόμαστε αντιμέτωποι με το ζήτημα της εφαρμογής των αποφάσεων, ένα πρόβλημα που θέτει εμπόδια στη λειτουργία πολλών διεθνών οργανισμών και πρωτίστως του ΟΗΕ.

²²⁵ “Weapons of Mass Destruction and the United Nations: Diverse Threats and Collective Responses”, International Peace Academy Report, June 2004

²²⁶ www.wmdcommission.org, “WMD Crisis: Law Instead of Lawless Self-Help”, Weapons of mass destruction Commission (No 37)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

5.1 Η περίπτωση του Ιράκ

Το Ιράκ εδώ και αρκετές δεκαετίες έχει αναπτύξει αλλά και χρησιμοποιήσει όπλα μαζικής καταστροφής. Στην διάρκεια του πολέμου Ιράν – Ιράκ χρησιμοποίησε εκτεταμένα χημικά όπλα, ενώ το 1988 επιτέθηκε με χημικά στην κουρδική πόλη Halabja, σκοτώνοντας 5000 άτομα²²⁷. Από το 1985 ξεκινά έρευνες πάνω στα βιολογικά όπλα, αλλά σταματούν μετά τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 γίνονται προσπάθειες κατασκευής πυρηνικών όπλων. Αγοράζεται ένας γαλλικός πυρηνικός αντιδραστήρας για τον εμπλουτισμό ουρανίου. Καταστρέφεται όμως από τους Ισραηλινούς το 1981 (σε αυτό το θέμα θα επανέλθουμε αργότερα), υποχρεώνοντας το Ιράκ να αναζητήσει άλλες πηγές εμπλουτισμένου ουρανίου.

Τον Απρίλιο του 1991 το Συμβούλιο Ασφαλείας με την απόφαση 687²²⁸ όρισε πως το Ιράκ οφείλει να αποδεχθεί χωρίς όρους και υπό διεθνή επίβλεψη την καταστροφή, απομάκρυνση και την αποστρατικοποίηση των χημικών και βιολογικών όπλων όπως και των βαλλιστικών πυραύλων με βεληνεκές μεγαλύτερο των 150 χιλιομέτρων. Έτσι το Ιράκ μέσα σε 15 ημέρες καλείται να δηλώσει την τοποθεσία, την ποσότητα και τον τύπον αυτών των όπλων. Παράλληλα, ο Γενικός Γραμματέας των ΗΕ συγκροτεί μία ειδική επιτροπή για να πραγματοποιήσει επιτόπου επιθεωρήσεις στο Ιράκ και να επιβλέψει την καταστροφή των αποθεμάτων. Η απόφαση καλεί ακόμα το Ιράκ να σεβαστεί τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη μη διασποράς και προγραμματίζονται επιθεωρήσεις στις πυρηνικές εγκαταστάσεις του Ιράκ από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας.

Το Ιράκ αποδέχεται τους όρους, δηλώνει τις εγκαταστάσεις όπου φυλάσσονται χημικά όπλα, ενώ αρνείται ότι κατέχει βιολογικά. Παράλληλα συγκροτείται η UNSCOM, η οποία ξεκινά τις επιθεωρήσεις τον Ιούνιο του 1991. Κατά τις έρευνες ανακαλύπτει έγγραφα σχετικά με τις προσπάθειες του Ιράκ να αναπτύξει πυρηνικά όπλα, όπως και την διεξαγωγή

²²⁷ <http://www.nti.org>

²²⁸ S/RES/687 (1991)

ερευνών γύρω από βιολογικά όπλα²²⁹. Έκτοτε η διεξαγωγή των επιθεωρήσεων δεν υπήρξε σε όλες τις περιπτώσεις εύκολη και ελεύθερη.

Μέχρι την άνοιξη του 1998 καταστράφηκαν 48 πύραυλοι μεγάλου βεληνεκούς, 14 συμβατικές κεφαλές πυραύλων, 60 βάσεις εκτοξεύσεως πυραύλων, 30 χημικές κεφαλές πυραύλων και πλήθος εξαρτημάτων και συγκροτημάτων υποστηρίξεως ή συναρμολογήσεως πυραύλων, 38.537 χημικά πυρομαχικά, 690 τόνοι χημικών πολεμικών ουσιών, περισσότεροι από 3000 τόνους ετοιμών πρώτων υλών για την κατασκευή χημικών πολεμικών ουσιών. Παράλληλα, καταστράφηκε η κύρια εγκατάσταση παραγωγής βιολογικών όπλων, το Al-Hakam.

Ωστόσο στις 5 Αυγούστου 1998 το Ιράκ αποφασίζει την διακοπή της συνεργασίας με την UNSCOM και τον ΔΟΑΕ, έως ότου το Συμβούλιο Ασφαλείας άρει το εμπάργκο πετρελαίου. Οι επιθεωρητές εγκαταλείπουν την χώρα. Το ψήφισμα 1205 του Συμβουλίου Ασφαλείας²³⁰ καταδικάζει αυτή την εξέλιξη, ενώ την επόμενη χρονιά με την απόφαση 1284 εγκαθιδρύει την UNMOVIC, η οποία αντικαθιστά την UNSCOM.

Το Ψήφισμα 1441 του 2002²³¹ έκρινε ότι το Ιράκ δεν είχε συμμορφωθεί με την απόφαση 687/1991 για μη ανάπτυξη όπλων μαζικής καταστροφής. Προσφέρει μία τελευταία ευκαιρία στο κράτος να συμμορφωθεί και το καλεί να παράσχει στην UNMOVIC και στους επιθεωρητές του ΔΟΑΕ ελεύθερη και απεριόριστη πρόσβαση σε όσες εγκαταστάσεις θελήσουν να επισκεφτούν.

Το 2002 οι επιθεωρητές του ΔΟΑΕ επιστρέφουν στο Ιράκ και μέχρι τον Μάρτιο του 2003 δεν έχουν βρει στοιχεία για την ύπαρξη πυρηνικού προγράμματος. Η συνέχεια είναι γνωστή, καθώς τότε οι Ηνωμένες Πολιτείες αποφασίζουν από κοινού με τους συμμάχους να εισβάλλουν στο Ιράκ με την αιτιολογία ότι ψεύδεται στους επιθεωρητές των διεθνών οργανισμών και ο αφοπλισμός από όπλα μαζικής καταστροφής δεν έχει πραγματοποιηθεί.

Μετά το τέλος των επιχειρήσεων συστάθηκε μία Ομάδα Ερευνών για το Ιράκ (Iraq Survey Group) που πραγματοποίησε διεξοδικές έρευνες. Στην τελική του έκθεση το Σεπτέμβριο του 2004 αποφαίνεται ότι το Ιράκ είχε παγώσει τα προγράμματα παραγωγής χημικών όπλων και έρευνας για πυρηνικά από το 1991 πυρηνικών, ενώ το πρόγραμμα για τα βιολογικά τερματίστηκε το 1995²³². Υποστηρίζεται ότι εμπόδιο σε αυτές τις δραστηριότητες υπήρξε η δεινή οικονομική θέση στην οποία είχε περιέλθει υπό τις

²²⁹ <http://www.un.org/Depts/unscom>

²³⁰ S/RES/1205 (1998)

²³¹ S/RES/1441 (2002)

²³² Iraq Survey Group Final Report, <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/report/2004/isg-final-report>

οικονομικές κυρώσεις και ότι αν μπορούσε να εξασφαλίσει πάλι πρόσβαση σε πόρους, η κυβέρνηση του Ιράκ θα επανεκκινούσε τα προγράμματα. Ο σκοπός τους όμως θα ήταν αμυντικός.

* * *

Η περίπτωση του Ιράκ εμφανίζει πολλά ενδιαφέροντα θέματα. Αρχικά έχουμε να παρατηρήσουμε τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι επιθεωρητές της UNSCOM και του ΔΟΑΕ στις έρευνές τους. Πολύ συχνά δεν τους επιτράπηκε η πρόσβαση σε εγκαταστάσεις, ενώ αρκετές φορές χρησιμοποιήθηκε βία για να απομακρυνθούν από τοποθεσίες που η ιρακινή κυβέρνηση δεν επιθυμούσε να επιθεωρηθούν. Και όλα αυτά παρότι τα ψηφίσματα του Συμβουλίου Ασφαλείας όριζαν πως το Ιράκ οφείλει να μην εμποδίζει τις έρευνες. Η συνεργασία του κράτους υποδοχής είναι απαραίτητη για την σωστή διεξαγωγή των επιθεωρήσεων. Όταν αυτή δεν παρέχεται τα ίδια τα καθεστώτα δεν διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για να διευκολυνθεί το έργο τους.

Ένα επόμενο θέμα είναι οι κυρώσεις. Ήδη από τον Αύγουστο του 1990 είχαν επιβληθεί οικονομικές κυρώσεις στο Ιράκ σύμφωνα με την απόφαση 661, εξαιτίας της εισβολής στο Κουβέιτ. Μετά το τέλος του πρώτου πολέμου το Κόλπου ωστόσο το Συμβούλιο Ασφαλείας δεν αναίρεσε τα μέτρα αυτά ώστε να εξαναγκαστεί ο Σαντάμ Χουσεΐν να συμμορφωθεί με τις αποφάσεις για αφοπλισμό, με τις γνωστές ανθρωπιστικές συνέπειες στο λαό της χώρας. Αν συμφωνήσουμε με την άποψη της Ομάδας Ερευνών, τα οικονομικά μέτρα είχαν αποτέλεσμα, καθώς εξανάγκασαν το Ιράκ να διακόψει όσα προγράμματα ανάπτυξης όπλων μαζικής καταστροφής διεξήγαγε.

Ένα άλλο ιδιαίτερης μάλλον σημασίας ζήτημα που ανακύπτει στο σημείο αυτό είναι και αυτό του προληπτικού πολέμου, που στη συγκεκριμένη θέση διασυνδέεται με τα όπλα μαζικής καταστροφής, καθώς η υποψία κατοχής τους αποτέλεσε τη βάση για την έναρξη μία σύρραξης. Βέβαια ο δεύτερος πόλεμος του Κόλπου δεν είναι το πρώτο παράδειγμα τέτοιου προληπτικού χτυπήματος. Το 1981, όπως είδαμε παραπάνω ο ιρακινός αντιδραστήρας Osarik καταστράφηκε μετά από ισραηλινό βομβαρδισμό. Το ζήτημα έφτασε στο Συμβούλιο Ασφαλείας όπου οι ισραηλινοί υποστήριξαν ότι άσκησαν το φυσικό δικαίωμα της αυτοάμυνας, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη. Η προληπτική άμυνα θεωρήθηκε αναγκαία ως απάντηση στις ιρακινές απειλές για ανάπτυξη πυρηνικών όπλων²³³. Το Συμβούλιο Ασφαλείας καταδίκασε ωστόσο αυτή την ενέργεια του Ισραήλ στο ψήφισμα

²³³ Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005, σελ. 117

487²³⁴, χωρίς να επιβάλλει όμως κυρώσεις. Το 2003 όμως δεν είχαμε απλά την καταστροφή κάποιων εγκαταστάσεων αλλά μία πλήρη εισβολή η οποία στηρίχθηκε σε λανθασμένες υποψίες.

²³⁴ S/RES.487/1981

5.2 Η περίπτωση του Ιράν

Το Ιράν είναι μέλος σε όλες τις συνθήκες για τα όπλα μαζικής καταστροφής. Ανέπτυξε αμυντικό πρόγραμμα για τα χημικά όπλα τη δεκαετία του 1980, εξαναγκασμένο να ανταποκριθεί στις ανάλογες επιθέσεις του Ιράκ. Έγινε μέλος της Σύμβασης για τα χημικά όπλα και προέβη στις ανάλογες δηλώσεις, ανοίγοντας στον διεθνή έλεγχο όλες τις εγκαταστάσεις της.

Το πρόβλημα με το Ιράν εντοπίζεται στο χώρο των πυρηνικών όπλων. Το 2002 αποκαλύφθηκε η ύπαρξη δύο αδήλωτων πυρηνικών εγκαταστάσεων στη Natanz και το Arak. Το Ιράν δήλωσε ότι κατασκεύαζε εγκαταστάσεις παραγωγής πυρηνικής ενέργειας. Ωστόσο ακολούθησε η ανακάλυψη ποσοτήτων ουρανίου (UF₆, UF₄ and UO₂) που τελικά παραδέχτηκε ότι είχε εισάγει από την Κίνα. Τα υλικά αυτά χρησιμοποιούνται για την παρασκευή πυρηνικών όπλων²³⁵.

Το 2003 αποκαλύπτεται ότι τη δεκαετία του 1990 διεξήγαγε πειράματα με ουράνιο για τα οποία δεν είχε ενημερώσει τον ΔΟΑΕ. Τον Ιούνιο ο Γενικός Διευθυντής του ΔΟΑΕ Mohamed El-Baradei δηλώνει ότι το Ιράκ δεν εφαρμόζει ικανοποιητικά τις προβλέψεις της Συμφωνίας Διασφάλισης. Στην έκθεσή του αναφέρει ότι το Ιράν απέκρυψε στο παρελθόν προσπάθειες εμπλουτισμού ουρανίου, ούτε πειράματα στον διαχωρισμό πλουτωνίου, και αποφάνθηκε πως ο ΙΑΕΑ δεν έχει τις απαραίτητες αποδείξεις ότι τα ευρήματα προορίζονται για κατασκευή πυρηνικού όπλου.

Το Συμβούλιο Κυβερνώντων κάλεσε το Ιράν να δηλώσει λεπτομερώς όλες τις πυρηνικές του εγκαταστάσεις και να διακόψει τον εμπλουτισμό ουρανίου. Το 2003 υπέγραψε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμφωνιών Διασφάλισης της ΙΑΕΑ. Το κείμενο ωστόσο δεν επικυρώθηκε ποτέ. Τον Οκτώβριο του 2005 ανακοινώθηκε από την ιρανική πλευρά η απόφαση για αποχώρηση από το Πρωτόκολλο²³⁶, η οποία και υλοποιήθηκε τον Σε διαπραγματεύσεις με τις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γερμανία αποφάσισε να διακόψει τον εμπλουτισμό ουρανίου και να επιτρέψει ευρύτερους ελέγχους.

Τον Ιανουάριο του 2006 το Ιράν αφαίρεσε τις σφραγίδες ελέγχου που είχε τοποθετήσει η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας στις πυρηνικές εγκαταστάσεις σε διάφορες περιοχές (Natanz, Pars Trash, Farayand). Στις 11 Φεβρουαρίου ξεκίνησε τον

²³⁵ <http://www.nti.org>

²³⁶ Haeri, Safa, "Iran confirms stopping Additional Protocol of the NPT", www.iran-press-service.com

εμπλουτισμό ουρανίου, τερματίζοντας την απαγόρευση εμπλουτισμού που είχε αποφασιστεί από τον Οκτώβριο του 2003.

Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζονται τόσο με τον Γενικό Γραμματέα Κόφι Ανάν, όσο και με τον Υπατο Εκπρόσωπο της ΚΕΠΠΑ Χαβιέ Σολάνα. Ο κ. Ανάν διέκρινε μία μικρή μεταλλαγή στη στάση της ιρανικής κυβέρνησης, ωστόσο τόνισε ότι η έλλειψη εμπιστοσύνης ανάμεσα στα δύο μέρη εξακολουθεί να εμποδίζει την επιτυχή έκβαση των συνομιλιών. Σημαντικός είναι και ο ρόλος της Κίνας στις διαπραγματεύσεις. Η χώρα αυτή κρατά μία μετριοπαθή στάση. Είναι κατά των κυρώσεων και της χρήσης βίας, θεωρώντας ότι οι επιλογές αυτές μπορούν μονάχα να αυξήσουν την επιφυλακτικότητα του Ιράν²³⁷.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας με την απόφαση 1696 της 31^{ης} Ιουλίου 2006, ζήτησε από το Ιράν να διακόψει τον εμπλουτισμό ουρανίου μέχρι την 31^η Αυγούστου, και να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα που ορίζονται στην απόφαση της ΙΑΕΑ (GOV/2006/14) ώστε να αποδειχθεί ο ειρηνικός σκοπός όλων των ατομικών δραστηριοτήτων στη χώρα²³⁸. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του Ιράν, το Συμβούλιο θα εξετάσει το ενδεχόμενο να εφαρμόσει τις κυρώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 41 του Χάρτη των ΗΕ. Το ενδεχόμενο επιβολής αναγκαστικών μέτρων είναι μάλλον ισχνό, καθώς δεν υπάρχει συμφωνία μεταξύ των μονίμων μελών, ενώ ένα βέτο από την Ρωσία ή την Κίνα είναι πιθανόν.

Σύμφωνα με την έκθεση της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας που δημοσιεύτηκε στις 14 Σεπτεμβρίου 2006²³⁹, το Ιράν δεν εγκατέλειψε το πρόγραμμά του για εμπλουτισμό ουρανίου μέσα στη λήγουσα διορία που έθεσε ο ΟΗΕ. Παράλληλα, η Υπηρεσία αναφέρει ότι "δεν προκύπτουν αποδείξεις" ότι το ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα έχει στρατιωτικό χαρακτήρα. Ωστόσο, η ιρανική κυβέρνηση δεν έχει δώσει ακόμα στην ΙΑΕΑ κάποια στοιχεία σχετικά με τις δραστηριότητες στον δοκιμαστικό αντιδραστήρα εμπλουτισμού καυσίμων.

²³⁷ Wu, Xiaohui (Anne). "U.S. Counts on China as Mediator with Iran." The San Francisco Chronicle (5 June 2006)

²³⁸ S/RES/1696 (2006)

²³⁹ GOV/2006/53

5.3 Η περίπτωση της Βόρειας Κορέας

Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας, η φτωχή αυτή ασιατική χώρα έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την διεθνή κοινότητα τα τελευταία χρόνια, λόγω της δεδηλωμένης της απόφασης να αποκτήσει πυρηνικό οπλοστάσιο. Τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες ανέπτυξε σταδιακά το πυρηνικό της πρόγραμμα, παρά το ότι προσχώρησε στην συνθήκη μη διάδοσης πυρηνικών όπλων το 1985.

Από τη δεκαετία του 1980, όταν οι υπηρεσίες πληροφοριών των Ηνωμένων Πολιτειών ανακάλυψαν την ύπαρξη του παράνομου προγράμματος, μέσω της διπλωματικής οδού οι δυτικές χώρες επιχείρησαν να μεταπείσουν την Βόρεια Κορέα, χωρίς ωστόσο να επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Το 1992, μετά από τις πρώτες επιθεωρήσεις ρουτίνας που πραγματοποίησε ο ΔΟΑΕ, εντοπίστηκαν ενδείξεις για ύπαρξη αδήλωτου πλουτωνίου. Ζητήθηκε από τη Βόρεια Κορέα να επιτραπούν επιπλέον, διευρυμένες επιθεωρήσεις στο έδαφός της, ωστόσο αυτή αρνήθηκε. Ενεργοποιήθηκε η διαδικασία ειδικής επιθεώρησης τον Φεβρουάριο του 1993, αλλά και πάλι η Βόρεια Κορέα δεν συμφώνησε, αφήνοντας έτσι να διαμορφωθούν υποψίες ότι δεν έχει συμμορφωθεί πλήρως με τη συνθήκη μη διασποράς²⁴⁰. Τον Μάρτιο της ίδιας χρονιάς ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αποχωρήσει από την Συνθήκη, αλλά τελικά δεν πραγματοποίησε αυτή την απόφαση.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας ενημερώθηκε για αυτές τις εξελίξεις μέσα από έκθεση του Γενικού Διευθυντή του ΔΟΑΕ, ωστόσο απλά συνέστησε στην Βόρεια Κορέα να επιτρέψει τις επιθεωρήσεις, χωρίς να λάβει κυρώσεις²⁴¹. Τον Ιούνιο του 1994, η Βόρεια Κορέα παύει να είναι μέλος του ΔΟΑΕ, καίτοι εξακολουθεί να δεσμεύεται από τη Συμφωνία Διασφάλισης. Θεωρεί όμως πλέον τον εαυτό της απαλλαγμένο από την υποχρέωση να δέχεται τους επιθεωρητές του ΔΟΑΕ²⁴².

Στα πλαίσια της ΙΑΕΑ, οι ΗΠΑ και η Βόρεια Κορέα διαπραγματεύτηκαν τον Οκτώβριο του 1994 μία Συμφωνία Πλαίσιο (Agreed Framework). Με αυτή, η Κορέα δεσμεύεται να επιτρέψει ευρύτερου ελέγχους, να προσφέρει πληροφορίες για παλιές πυρηνικές δραστηριότητες και να καταστρέψει τον αντιδραστήρα όπου παρασκευαζόταν πλουτώνιο. Ως αντάλλαγμα, εξασφαλίζει την κατασκευή αντιδραστήρων νεότερης

²⁴⁰ <http://www.iaea.org>

²⁴¹ “*Weapons of Mass Destruction and the United Nations: Diverse Threats and Collective Responses*”, International Peace Academy Report, June 2004

²⁴² <http://www.iaea.org>

τεχνολογίας από τους ήδη υπάρχοντες, καθώς και η ενδυνάμωση των πολιτικών και οικονομικών σχέσεων των δύο κρατών. Ωστόσο, συνεχίζει πυρηνικές δραστηριότητες σε άλλες εγκαταστάσεις, κατά την περίοδο 2002-2003. Όταν η αμερικανική πλευρά εξέθεσε τις υποψίες της ότι η Βόρεια Κορέα συνεχίζει τον εμπλουτισμό ουρανίου, η τελευταία καταγγέλλει μονομερώς της Συμφωνία.

Η Βόρεια Κορέα τον Δεκέμβριο του 2002, αφού απομάκρυνε όλους τους επιθεωρητές του ΔΟΑΕ, ανακοίνωσε την αποχώρησή της από την Συνθήκη μη διασποράς πυρηνικών όπλων, επικαλούμενη το άρθρο Χ της Συνθήκης. Αποτέλεσμα αυτής της ενέργειας ήταν η αδυναμία του ΔΟΑΕ να εξακριβώσει αν η Βόρεια Κορέα παρήγαγε σχάσιμα υλικά που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στην κατασκευή πυρηνικών όπλων, καταστρατηγώντας έτσι το καθεστώς μη διάδοσης.

Από τότε έχουν γίνει διάφορες προσπάθειες να επιλυθεί η κρίση που έχει δημιουργηθεί, διδόμενου ότι οι ΗΠΑ θεωρούν πως η διακηρυγμένη πρόθεση της Βόρειας Κορέας να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, συνιστά απειλή κατά της αμερικανικής ασφάλειας. Το 2003 ξεκινούν οι εξαμερείς διαπραγματεύσεις (Six-party Talks) μεταξύ Κίνας, Λαϊκής Δημοκρατίας της Κορέας, Νότιας Κορέας, Ιαπωνίας, Ρωσίας και Ηνωμένων Πολιτειών. Ο τελευταίος κύκλος διαπραγματεύσεων πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 2005. Τον Σεπτέμβριο του 2005 οι συνομιλίες κατέληξαν σε μία δήλωση αρχών. Σύμφωνα με αυτές η Βόρεια Κορέα θα εγκατέλειπε το πρόγραμμα παρασκευής πυρηνικών όπλων και θα γινόταν ξανά μέρος στη Συνθήκη μη διασποράς. Ως αντάλλαγμα οι ΗΠΑ αναλάμβαναν την υποχρέωση να μην εισβάλλουν σε μία μη πυρηνική χώρα. Τελικά, οι προσπάθειες δεν καρποφόρησαν.

Στις 6 Οκτωβρίου 2006, το Συμβούλιο Ασφαλείας, διαμέσου του προέδρου του, δήλωσε ότι μία ενδεχόμενη πραγματοποίηση πυρηνικής δοκιμής από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κορέας θα ισοδυναμεί με απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας²⁴³. Με τη δήλωση το Συμβούλιο Ασφαλείας καλεί ακόμα την Βόρειο Κορέα να μην εντείνει περισσότερο την κρίση και να επιλυθεί η τελευταία μέσω της διπλωματικής οδού, επιστρέφοντας στις εξαμερείς διαπραγματεύσεις. Ταυτόχρονα, ζητά τον τερματισμό όλων των σχετικών δραστηριοτήτων με το αντιβαλλιστικό πρόγραμμα και την εφαρμογή του Ψηφίσματος 1695²⁴⁴. Το τελευταίο υιοθετήθηκε μετά την δοκιμαστική εκτόξευση βαλλιστικών πυραύλων.

Η απάντηση της Κορέας στην παραπάνω έκκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας ήρθε μόλις τρεις μέρες αργότερα, με τρόπο αναπάντεχο που δημιουργεί πλέον νέες διαστάσεις

²⁴³ S/PRST/2006/41

²⁴⁴ S/RES/1695 (2006)

στο ήδη υπάρχον πρόβλημα. Στις 9 Οκτωβρίου 2006, η Βόρεια Κορέα ανακοινώνει πως πραγματοποίησε επιτυχώς την πρώτη της υπόγεια πυρηνική δοκιμή. Με δήλωση εκπροσώπου της στην πρώτη επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης, υποστήριξε ότι οι σκοποί του πυρηνικού της προγράμματος είναι αμυντικοί, ιδιαίτερα μάλιστα μετά την επιθετική κατά την γνώμη της στάση των Ηνωμένων Πολιτειών²⁴⁵. Όπως ήταν αναμενόμενο, τα Ηνωμένα Έθνη καταδίκασαν την ενέργεια αυτή, ενώ τα περισσότερα κράτη προχώρησαν σε μονομερείς δηλώσεις σχετικά με το γεγονός. Ο Ρώσος Πρόεδρος Πούτιν χαρακτήρισε την δοκιμή ως πλήγμα κατά του καθεστώτος μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων, ενώ ο πρωθυπουργός της Ιαπωνίας Σίνζο Αμπε πρότεινε τη λήψη αυστηρών αντιμέτρων.

Ο Γενικός Διευθυντής του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας σε δήλωσή του τόνισε ότι η διακοπή του μορατόριουμ πυρηνικών δοκιμών όχι μόνο υπονομεύει το υπάρχον καθεστώς μη διασποράς, αλλά απειλεί και την διεθνή ασφάλεια. Το Συμβούλιο Ασφαλείας καταδίκασε την πυρηνική δοκιμή, χαρακτηρίζοντάς την ως μία σοβαρή πρόκληση που παραβιάζει το διεθνές δίκαιο, που απειλεί την ασφάλεια σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, ενώ αμέσως ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις για την προώθηση ψηφίσματος που θα επιβάλλει κυρώσεις στη Βόρεια Κορέα. Τα εξαναγκαστικά μέτρα τα οποία μπορούν να ληφθούν ώστε να υποχρεωθεί η Βόρεια Κορέα να συμμορφωθεί με τις υποχρεώσεις της μπορούν, όπως είδαμε παραπάνω, να είναι οικονομικά και πολιτικά ή και στρατιωτικής μορφής. Τα αρχικά σχέδια άφηναν ανοιχτό το ενδεχόμενο χρήσης βίας, συναντώντας την αντίδραση της Κίνας, η οποία καταδίκασε μεν την ενέργεια αυτή της Βόρειας Κορέας, αλλά παραμένει σύμμαχος της. Έτσι, το συμβιβαστικό σχέδιο ψηφίσματος που υπέβαλλαν οι ΗΠΑ την Πέμπτη αναφέρει ρητά τα μέτρα λαμβάνονται υπό το άρθρο 41 του Χάρτη, δηλαδή είναι οικονομικής φύσης.

Το Συμβούλιο Ασφαλείας υιοθέτησε το Σάββατο 14 Οκτωβρίου 2006 ψήφισμα²⁴⁶ με το οποίο επιβάλλονται οικονομικές κυρώσεις και εμπάργκο όπλων στην Βόρεια Κορέα. Κάθε κράτος μπορεί να ελέγχει τα πλοία που μεταφέρουν φορτία από και προς την Βόρεια Κορέα για όπλα μαζικής καταστροφής, εφόσον το πλοίο βρίσκεται σε ανοιχτή θάλασσα. Στο σημείο βλέπουμε ότι οι ΗΠΑ προωθούν το μοντέλο της Πρωτοβουλίας Αποτροπής Διασποράς. Όλες οι χώρες καλούνται να διακόψουν τις πωλήσεις υλικών που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για την κατασκευή μη συμβατικών όπλων, το εμπόριο ειδών πολυτελείας και να παγώσουν τα κεφάλαια φυσικών και νομικών προσώπων που

²⁴⁵ www.un.org/News

²⁴⁶ <http://today.reuters.com/news>, "U.N. Council imposes harsh sanctions on N. Korea", Evelyn Leopold, Sat Oct 14, 2006

σχετίζονται με προγράμματα κατασκευής πυρηνικών όπλων και βαλλιστικών πυραύλων. Ρητά αποκλείεται η χρήση βίας ως εξαναγκαστικό μέτρο.

* * *

Η περίπτωση της Βόρειας Κορέας έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Έχουμε ένα κράτος που χωρίς αναστολές παραβιάζει τις συμβατικές του υποχρεώσεις και δηλώνει ανοιχτά ότι αναπτύσσει πρόγραμμα για κατασκευή πυρηνικών όπλων. Αποχωρεί από τη μόνη συνθήκη που περιορίζει την δράση του, χωρίς να μπορεί κάποιος να εμποδίσει την απόφασή του αυτή. Εδώ εντοπίζεται ένα μεγάλο κενό στο διεθνές καθεστώς για τα πυρηνικά όπλα.

Μπορεί θεσμικά η Συνθήκη μη διασπορά να υποστηρίζεται από τον Διεθνή Οργανισμό Ατομικής Ενέργειας, αλλά στην πράξη δεν είναι μέρος της, ούτε συμβαλλόμενο μέρος σε αυτή. Επομένως δεν μπορεί να ελέγξει την σχέση ανάμεσα στη συνθήκη και τα συμβαλλόμενα μέρη. Οι Συμφωνίες Διασφάλισης που υπογράφει με τα κράτη μέλη της τελευταίας παύουν να ισχύουν όταν κάποιο από αυτά αποχωρήσει από αυτή.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι η Βόρειος Κορέα βρίσκεται σχεδόν εξολοκλήρου εκτός του διεθνούς νομικού πλαισίου όπλων μαζικής καταστροφής. Έχει αποχωρήσει από την Συνθήκη μη Διασποράς Πυρηνικών Όπλων, δεν έχει υπογράψει την συνθήκη για τα χημικά όπλα, και το σύνολο των συνθηκών για την τρομοκρατία που έχουν θεσπιστεί υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Είναι μέλος στη σύμβαση για τα βιολογικά όπλα, αλλά και αυτή εφαρμόζεται ελλιπώς.

Η Βόρειος Κορέα θεωρητικά δεν παραβιάζει καμία διεθνή της υποχρέωση προχωρώντας σε πυρηνική δοκιμή, εφόσον δεν είναι μέρος ούτε της συνθήκης μη διασποράς ούτε της ολικής συνθήκης απαγόρευσης πυρηνικών δοκιμών. Όμως είναι πλέον αποδεκτό ότι οι κανόνες που ρυθμίζουν την χρήση και την απειλή χρήσης πυρηνικών όπλων έχουν εθιμική ισχύ, επομένως η Βόρειος Κορέα υπέχει διεθνή ευθύνη. Εξάλλου, το Συμβούλιο Ασφαλείας έχει αποφανθεί, ήδη από το 1992, ότι η διασπορά των όπλων μαζικής καταστροφής αποτελεί απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Επομένως ένα τέτοιο ζήτημα εμπίπτει στις αρμοδιότητές του και μπορεί να λάβει τα απαραίτητα μέτρα, τα οποία και έλαβε.

Είναι ένα θετικό στοιχείο ότι επιβλήθηκαν κυρώσεις από τη στιγμή που η Κορέα έσπασε το μορατόριουμ πυρηνικών δοκιμών. Η επιλογή του Συμβούλιο Ασφαλείας να κινηθεί στα πλαίσια του άρθρου 41 και όχι του 42, δεν πρέπει να ειπωθεί σαν αδυναμία. Τα μέτρα που περιλαμβάνουν την χρήση βίας μπορούν να εφαρμοστούν μόνο όταν έχουν

αποτύχει οι κυρώσεις που προβλέπει το άρθρο 41. Εξάλλου, οι οικονομικές κυρώσεις είναι μία ήδη δοκιμασμένη συνταγή που έχει αποφέρει αποτελέσματα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα όπλα μαζικής καταστροφής συνιστούν μία απειλή κατά της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας. Αυτή είναι η θέση που διατυπώνεται επανειλημμένα από τα κράτη, τους διεθνείς οργανισμούς και το Συμβούλιο Ασφαλείας. Δεν πρόκειται να αμφισβητήσουμε το αξίωμα αυτό. Οποιοδήποτε όπλο καταστρατηγεί τους κανόνες του ανθρωπισμού και παραβιάζει τις αρχές του δικαίου ενόπλων συρράξεων πρέπει να απαγορεύεται.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από την εργασία είναι ότι όσα προβλήματα κι αν υπάρχουν γύρω από την εφαρμογή των συνθηκών, τα καθεστάτα για τα όπλα μαζικής καταστροφής έχουν διαμορφωθεί και κανείς δεν μπορεί να τα αγνοήσει. Υποδεικνύουν την απόφαση της πλειοψηφίας των κρατών να εξαλείψουν τον κίνδυνο που συνιστούν αυτά τα όπλα για την ανθρωπότητα.

Ωστόσο, αν και θέτουν ως τελικό τους στόχο τον αφοπλισμό κανένα δεν το έχει επιτύχει. Μπορεί τα χημικά και τα βιολογικά όπλα να έχουν καταστεί παράνομα, άλλα αυτό δεν σημαίνει ότι έχουν αδειάσει όλα τα οπλοστάσια. Υπάρχουν ακόμα διασκορπισμένα όπλα μαζικής καταστροφής σε ολόκληρο τον πλανήτη. Πρέπει λοιπόν να θεωρήσουμε ότι οι συνθήκες έχουν αποτύχει;

Είναι λογικό μέσα σε ένα πολυμερές σύστημα να υπάρχουν κάποιοι που δεν θα τηρούν τις συμβατικές τους υποχρεώσεις, αλλά αυτό είναι αναμενόμενο. Τα συμφέροντα ανάμεσα στα κράτη διαφέρουν, με αποτέλεσμα χώρες με σοβαρά διλήμματα ασφαλείας να εξετάσουν το ενδεχόμενο να αποκτήσουν όπλα μαζικής καταστροφής για να ενισχύσουν την άμυνα τους. Βέβαια αν κάθε κράτος προβάλλοντας την αιτιολογία της εθνικής ασφαλείας παράγει όπλα μαζικής καταστροφής, τα καθεστάτα δεν θα αργήσουν να καταρρεύσουν. Δεν υπάρχει χώρος για πολιτικές εκτιμήσεις σε αυτό το κρίσιμο τομέα, βοηθούν όμως στο να κατανοήσουμε θα κίνητρα και τη συλλογιστική όσων αμφισβητούν τις υφιστάμενες αρχές.

Τα διεθνή τρομοκρατικά δίκτυα είναι η νέα διάσταση στα όπλα μαζικής καταστροφής. Μέχρι στιγμής, η δράση που έχει αναπτύξει η διεθνής κοινότητα έχει συντονιστικό χαρακτήρα. Δεν προβλέπεται κάποιος ιδιαίτερος διεθνής μηχανισμός εποπτείας, ούτε κυρώσεις για το κράτος που δεν συμμορφώνεται.

Με τη διεθνή κοινότητα να αρχίζει να καλύπτει τα νομικά κενά στο δίκαιο του πυρηνικού αφοπλισμού, ελπίζουμε πως τα κράτη θα παραμείνουν πιστά στις συμβατικές τους υποχρεώσεις και δεν θα γίνουμε μάρτυρες άλλων διεθνών κρίσεων όπως αυτές του Ιράκ και της Κορέας. Για την επίτευξη αυτής της προσδοκίας χρειάζονται κάποιες δομικές αλλαγές ώστε να ενισχυθούν τα καθεστάτα.

Τα κράτη μέλη κάθε συνθήκης οφείλουν να μελετήσουν τις αδυναμίες που παρουσιάζει η εφαρμογή τους και να ενισχύσουν τις θεσμικές τους δομές. Η επίλυση των θεσμικών προβλημάτων είναι ένα ζήτημα προτεραιότητας εφόσον θα ενδυναμώσει την ικανότητα του οργανισμού να επιλαμβάνεται εγκαίρως τις οποίες παρεκτροπές. Ένας οργανισμός συνεκτικός και δυναμικός δεν μπορεί παρά να είναι αποτελεσματικός.

Η πολυαναμενόμενη συνθήκη για τα σχάσιμα υλικά μπορεί να βοηθήσει σημαντικά το καθεστώς για τα πυρηνικά υλικά. Εντάσσεται εξάλλου στις γενικότερες προσπάθειες ελέγχου εξαγωγών τέτοιων υλικών, που αναπτύσσεται την τελευταία δεκαετία. Τα όπλα μαζικής καταστροφής μπορούν να περιοριστούν και να ελεγχθούν, δεν μπορούν όμως να αφανιστούν αν πρώτα δεν προωθηθεί και ο αφοπλισμός από τα συμβατικά όπλα. Όσο θα εξακολουθούν να υπάρχουν περιφερειακοί ανταγωνισμοί και κούρσες εξοπλισμών, τόσο η τεχνολογία θα δίνει νέες λύσεις στην κατασκευή νέων, ακόμα πιο καταστροφικών όπλων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξένη Βιβλιογραφία:

- “*Customary International Humanitarian Law – Volume II: Practice*”, Part 1-2, Edited by Jean-Marie Henckaerts & Louise Doswald-Beck, Cambridge University Press, 2005
- “*Humanitarian Law of Armed Conflict – Challenges Ahead*”, Edited by Astrid Delissen – Gerard Tanja, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1991
- “*International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*”, Edited by Laurence Boisson de Chazournes – Philippe Sands, Cambridge University Press, 1999
- “*The Convention on the Prohibition and Elimination of Chemical Weapons: A Breakthrough in Multilateral Disarmament*”, Edited by Daniel Bardonnnet, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1995
- “*The United Nations and Disarmament – A short history*”, United Nations, New York, 1988
- Arend, Antony Clark – Beck, Robert, “*International Law and the Use of Force*”, Routledge, London, 1993
- Detter, Ingrid, “*The Law of War*”, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2000
- Haar, Barend ter, “*The Future of Biological Weapons*”, Center for Strategic and International Studies, Praeger, New York, 1991
- Kirton, John (edition), “*The G8, the United Nations and Conflict Prevention*”, Ashgate Publishing, Burlington, 2004
- Krutzsch, Walter – Trapp, Ralf (edition), “*Verification Practice under the Chemical Weapons Convention*”, Kluwer Law International, The Hague, 1999
- Meyrowitz, Elliott, “*Prohibition of Nuclear Weapons: The Relevance of International Law*”, Transnational Publishers, Inc., New York, 1990
- Nanda, Ved – Krieger, David, “*Nuclear Weapons and the World Court*”, Transnational Publishers, Inc., New York, 1998
- Roberts, Brad, “*Weapons Proliferation and World Order – After the Cold War*”, Kluwer Law International, The Hague, 1996
- Van Evera, Stephen, “*Causes of War*”, Cornell University Press, New York, 1999

Ελληνική Βιβλιογραφία:

- Γάγγας, Διονύσης, «*Εισαγωγή στο Διεθνές Δίκαιο των Ενόπλων Συγκρούσεων*», Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 2000

- Κουτσούκης, Μένιος, «*Η Υπόθεση Shimoda – Ο πυρηνικός όλεθρος της Χιροσίμα και του Ναγκασάκι μέσα από μία δικαστική απόφαση*», Αθήνα, 1998
- Περράκης, Στέλιος – Μαρουδά, Μαρία-Ντανιέλλα, «*Ένοπλες συρράξεις κι ανθρωπιστικό δίκαιο*», Σειρά ‘Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής’ – Τόμος 12, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 2001
- Περράκης, Στέλιος – Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Δίκαιο Αφοπλισμού και Ελέγχου των Εξοπλισμών*», Σειρά ‘Κείμενα Διεθνούς Πρακτικής’ – Τόμος 7, Αθήνα – Κομοτηνή, 1989
- Σκόρδας, Αχιλλέας, «*Η Καθοδηγητική Λειτουργία του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαιοσύνης και η Μετέωρη Κανονιστικότητα του Διεθνούς Δικαίου*», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2000
- Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Η Απειλή και η Προστασία του Περιβάλλοντος από τα Όπλα*», Εκδόσεις Σάκκουλας, Κομοτηνή, 1985
- Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Ο Προληπτικός Πόλεμος ή η Παραχάραξη της Λογικής*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2005
- Χατζηκωνσταντίνου, Κώστας, «*Το Αμφίβολο Νομικό Καθεστώς των Πυρηνικών Όπλων*», Εκδόσεις Σιδέρης, Αθήνα, 1995

Αρθρογραφία - Μελέτες:

- Caron, David, “*War and International Adjudication: Reflections on the 1899 Peace Conference*”, American Journal of International Law (No 94), 2000, pp. 4-30
- Carus, Seth, “*Defining Weapons of Mass Destruction*”, Center for the Study of Weapons of Mass Destruction, Occasional Paper 4, January 2006
- Dahan, Paul, “*La Conférence du Désarmement: Fin de l’ Histoire ou Histoire d’une Fin?*”, Annuaire Français de Droit International, XLVIII – 2002
- Howlett, Carryl – Simpson, John – Muller, Harald – Tertrais, Bruno, “*Effective non-proliferation – The European Union and the 2005 NPT Review Conference*”, EU Institute for Security Studies, Paris, 2005
- Matheson, Michael, “*The Opinions of the International Court of Justice on the Threat or Use of Nuclear Weapons*”, American Journal of International Law (No 91), 1997, pp. 417-435
- Falk, Richard, “*Nuclear Weapons, International Law and the World Court: A Historic Encounter*”, American Journal of International Law (No 91), 1997, pp. 64-75
- Fidler, David, “*International Law and Weapons of Mass Destruction: End of the Arms Control Approach?*”, Duke Journal Of Comparative & International Law (No 14), Winter/Spring 2004, pp. 39-88
- Taft, William – Buchwald, Todd, “*Preemption, Iraq and International Law*”, American Journal of International Law (No 97), 2003, pp. 557-563
- Tucker, Jonathan (edition), “*The Chemical Weapons Convention – Implementation Challenges and Solutions*”, Monterey Institute of International Studies, April 2001

Vagts, Detlev, “*The Hague Conventions and Arms Control*”, American Journal of International Law (No 94), 2000, pp. 31-41

“*Weapons of Mass Destruction and the United Nations: Diverse Threats and Collective Responses*”, International Peace Academy Report, June 2004

Yoo, John, “International Law and the War in Iraq”, American Journal of International Law (No 97), 2003, pp. 563-568

Ιστοσελίδες:

<http://www.un.org>

<http://www.icrc.org>

<http://www.iaea.org/>

<http://www.opcw.org>

<http://www.ctbto.org>

<http://www.unmovic.org>

<http://www.sipri.org>

<http://www.carnegieendowment.org>

<http://www.armscontrol.org>

<http://www.acronym.org.uk>

<http://www.sussex.ac.uk>

<http://www.nti.org>

<http://www.wmdcommission.org>

<http://www.wikipedia.org>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

- Συνθήκη μη Διασποράς Πυρηνικών Όπλων
- Σύμβαση περί απαγορεύσεως της αναπτύξεως, παραγωγής και αποθηκεύσεως βιολογικών και τοξινικών όπλων
- Συνθήκη για την Απαγόρευση Ανάπτυξης, Παραγωγής, Αποθήκευσης και Χρήσης Χημικών Όπλων και για την Καταστροφή τους
- Σύμβαση για την καταπολέμηση των πράξεων πυρηνικής τρομοκρατίας
- Γνωμοδότηση Διεθνούς Δικαστηρίου για την απειλή ή χρήση πυρηνικών όπλων
- Απόφαση 1540/2004 Συμβουλίου Ασφαλείας
- Κοινή Θέση 2003/805/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου